

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Випуск 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Білоус Петро Васильович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Гудзенко Олена Георгіївна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та філософії, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Добродум Ольга Вікторівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри культурології та філософської антропології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова;

Кралюк Петро Михайлович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет «Острозька академія»;

Коляда Еліна Калениківна, кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри практики англійської мови, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Міріца Стефанія-Крістіна, доктор філософії, Університет «Dunarea de Jos», м. Галац, Румунія;

Чижевський Фелікс, професор, доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Скłodовської (UMCS), м. Люблін, Польща;

Яновець Анжеліка Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної та української філології, Луцький національний технічний університет.

*Ілюстрація на обкладинці – картина із серії «Квіти – радість життя»
луцької художниці Світлани Костукевич (використана за згодою автора).*

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
22 лютого 2023 р., протокол № 5

Науковий журнал «Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»
zareєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24805-14745P від 21.04.2021)

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1017 від 27 вересня 2021 року
(додаток 3) зі спеціальності 035 – Філологія.

Офіційний сайт видання: www.academstudies.volyn.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2-3.09

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.1>

П. В. БІЛОУС

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри філології,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: bpv1953@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-7487-6230>

РЕАЛІЇ XIII СТОЛІТТЯ У «СЛОВАХ» СЕРАПІОНА

У статті розглядаються повчання («слова») давньоукраїнського проповідника та письменника XIII століття Серапіона. Увага зосереджена на відображенні ним історичних, соціальних та релігійних реалій цього трагічного для Русі століття. Зокрема, акцентується на тому, що свої «слова» Серапіон створив тоді, коли виконував місіонерське завдання на півночі Русі (Володимир-на-Клязьмі, Суздаль). Саме тому у його творах відображено особливості життя побуту місцевих племен, специфіку християнізації на цих землях. Як місіонер-християнин, який прибув на північ Русі із Києва, де був архімандритом Києво-Печерського монастиря, Серапіон вражений відсутністю тут православної віри, пануванням аморальних та варварських звичаїв. У своїх «словах» він викриває звичаї місцевого населення, розцінює їх як антихристиянські. Проповідницьким словом він не тільки прагне розповсюдити християнську віру, а й бореться проти вірувань людей, котрі ще не пізнали Бога. Причину «маловір'я» місцевих людей Серапіон бачить не в наслідках монголо-татарського нашествия, а в дотримуванні ними старих вірувань та негативному ставленні до християнства. Зображуючи звичаї північних племен, давньоукраїнський проповідник подав характеристику тому етносу, який пізніше склав ту спільноту, яка через століття назвала себе «росіянами». У менталітеті етносів, які мешкали на північній околиці Русі, Серапіон побачив не просто іншу мораль та інші звичаї, котрі сприймав як варварські і жорстокі, а реальну загрозу слов'янській частині Русі. Навряд чи міг колишній київський єпископ передбачити, що через декілька століть Московія, що виникала на основі згаданих етносів, зміцніє і почне вести війни з усіма своїми сусідами, вибудовуючи імперію Зла.

Ключові слова: Серапіон, повчання, християнство, літопис, Русь, проповідь, місіонер.

Вступ. Серапіон (помер 1275 р) – давньоукраїнський проповідник і письменник. Був архімандритом у Києво-Печерському монастирі, незадовго до смерті поставлений єпископом у Володимирі-на-Клязьмі. Автор п'яти «слів» (повчань), які збереглися у рукописних збірниках XIV – XV ст. Як християнин і церковний наставник Серапіон переймався «гріхами» своїх сучасників, котрі дотримувалися старих звичаїв («Слово про маловір'я»). Драматизуючи свої переживання за «гріхи людські», автор за допомогою стилістичних засобів посилював напруженість почуттів, проголошуючи риторичні запитання, які відображали особисте ставлення до моральності людей. У повчаннях трапляються описи історичних реалій: життя Русі після монголо-татарської навали, особливості християнізації Русі, зокрема на її північних землях.

Аналіз попередніх досліджень. Творчий доробок Серапіона вивчений недостатньо. М. Гудзій, А. Колобанов досліджували здебільшого обставини життя Серапіона та умови створення його повчальних «слів». Ім'я проповідника лише згадується у синтетичних працях з історії української літератури О. Огоновського, І. Франка, Д. Чижевського, І. Ісіченка, О. Сліпущко та в академічній 12-томній «Історії української літератури» (2013, т. 1).

Мета статті – поглибити пізнання творчості Серапіона, звернувши увагу на відображення ним реалій XIII ст.

Виклад основного матеріалу. Дослідники проповідницьких «слів», зважаючи на зміст його повчань, припускають, що написані вони були в останній рік життя єпископа, коли той уже перебував на північних землях Русі (у літописних зведеннях відзначено, що у Володимир

Серапіон прибув із Києва 1274 року, а наступного року помер). Крім того, для датування його творів важливе значення має вислів самого Серапіона в одному з повчань: «Ось уже до сорока років наближаються страждання і муки»: видно, автор натякає тут на монголо-татарське нашествя на Русь, кульмінація якого припала на 1237–1241 роки, свідком чого він був, перебуваючи тоді в Києві.

Серапіон доволі виразно, в апокаліптичних тонах змальовує, якими бути ті майже сорок років: «І данина тяжка на нас лежить, голод, мор на худобу нашу, і досита хліба свого наїстися не можемо, і плачі наші і горе сушать нам кістки» [Повчання Серапіона : 181].

Думаєте, що Серапіон звинувачує в цьому монголо-татарську владу, яка чорною хмарою висіла у XIII ст. над Руссю? Не зовсім так. Єпископ бачить у тому лихові руських людей «глибшу» причину: хто ж нас до цього довів? Відповідь: «Наше безвір'я і наші гріхи, наш непослух, нерозкаяність наша».

Очевидно, Серапіона наштовхнув на такі емоційні повчання не статусний обов'язок виховувати паству у християнському дусі, а ті реалії, з якими він зустрівся у Володимирі та його околицях. Одна з реалій – безвір'я. Серапіон прибув до Володимира з Києва, де християнство офіційно, на державному рівні було прийняте 988 року, а протягом XI–XII століть воно тут утвердилося, узвичаїлося, населення в основному прийняло нову віру, дотримувалося відповідних звичаїв та жило за християнськими настановами.

Однак хрещення північних земель Русі мало свою специфіку та свої труднощі. Це зазначив доволі переконливо та історично зважено Іван Огієнко (митрополит Іларіон) у книзі «Українська церква»: «Наступники князя Володимира діяльно зайнялися охрещенням північних своїх земель (що пізніше склали Московське князівство), де було багато іногородців, цебто не слов'ян з походження. Християнізація цих земель ішла дуже поволі й розтяглася на довгі часи <...> Неслов'янських народів у державі Володимира та Ярослава було досить: величезна земля Ростовська з Білозір'ям, де жили тоді меря та весь, та земля Муромська, яку замешкувала мурома. Сюди треба віднести також землі в'ятичів та радимичів, що були плем'я лядського, з яким

нам усе було багато клопоту. Ось цих земель, з поглядів політичних, Володимир не хотів хрестити силою. Але, звичайно, на охрещення всіх цих земель пішло дуже багато праці, і сам процес бодай зовнішньої християнізації їх розтягнувся на століття» [Огієнко : 108–110].

Із цього можна зрозуміти, куди потрапив преподобний Серапіон: тут і в другій половині XIII ст. християнство ще й не утвердилося, його стан на північних землях Русі доволі чітко контрастував із київськими реаліями.

Звичайно, в основному не християнське, а, швидше за все, поганське середовище, шокувало Серапіона, ревного християнина. З його погляду, у Володимирі панувало, як і раніше, варварство, а звичаї були не просто поганськими, а вельми аморальними (чи то ми беремо це за християнськими критеріями, чи то за критеріями загальнолюдськими).

Що ж побачив у володимиро-суздальській землі Серапіон: «Але бачу: зовсім не змінилися ви (*тобто місцеве населення*. – П.Б.). Якщо хто з вас розбійник – розбійництва не кине, якщо краде – злодійства не покине, якщо іншого кого ненавидить – ворогує без утоми, якщо хто ображає і грабує – не насититься, якщо хто лихвар – не припинить проценти брати, якщо хто перелюбник – перелюбу не покине, той, хто лихословить і пиячить – звичок своїх не залишить» [Повчання Серапіона : 180–181].

Інакше кажучи, місцеві мешканці не виконували християнського кодексу, викладеного у Заповідях Божих та у Нагірній проповіді Ісуса Христа. Їх чекає, на глибоке переконання єпископа, страшний суд. Якщо не убояться Бога та не покаються. Тож виникає запитання: а причому тут ординське ярмо, накинута на шию Русі? Корінь зла Серапіон, виходить, бачить у гріховних вчинках та діяннях «недохрещених» володимирців та суздальців, до того ж, як переконався єпископ, «до покаяння ніхто не прагне, ніхто Богу не обіцяє зла не творити». Звідси і біда вся у місцевого населення, бо «жодного літа чи зими не пройшло, щоб Бог не карав нас». Останнє звучить доволі похмуро і песимістично.

Серапіон пробує збагнути, в чому причина такого безвір'я володимирців та суздальців. Хто винен у тому, що вони не живуть і досі у Христі? Інакшої відповіді від єпископа годі

й було чекати: винне волхвування, колишні поганські звичаї, бо, дотримуючись тих звичаїв, нехристи накликають на всіх лихо. «Але ви ще язичницьких звичаїв дотримуетесь: у волхвування вірите, і вогнем палите невинних людей, і тим насилаете на всю общину і місто убивство» [Повчання Серапіона : 183].

Важко сказати, що мав на увазі Серапіон, коли мовив про спалювання на вогні «невинних людей». Можливо, йшлося про дохристиянський поховальний звичай – трупоспалення: хоч у Київській Русі вже в X ст. перейшли до покладення покійників у землю, однак у північних землях могли залишитися рецидиви старшого ритуалу.

Щодо волхвування, то для київських земель це був уже пройдений етап. Під 1071 роком у «Повісті минулих літ» є декілька розповідей про появу волхвів на Русі, причому літописець приділяє цьому чимало уваги і сторінок. Спочатку повідомляється про волхва, «спокушеного бісом», який прийшов у Київ і морочив людям голову своїми несусвітніми пророцтва («потече Дніпро назад»), але по кількох днях «зник він безвісти».

Далі у літопис уводиться чимале за обсягом оповідання про двох волхвів у Ростовській землі (характерно, що й тут мовиться про північні землі Русі). Повідомляється, що «коли ото був нестаток у Ростовській землі, то постали два волхви із Ярославля, говорячи: «Ми знаємо, хто запаси держить». І пішли вони вздовж Волги, де хитрим чином, за допомогою якоїсь «мани» виявляли у мешканців (чомусь тут ідеться про «ліпших жон») запаси жита, риби, хутра. «І вбивали вони многих жон, а майно їх забирали собі». Дуже нагадують ці волхви дії кочівників у ті часи, а в історії XX ст. – дії більшовицьких комісарів в Україні, які у 1932–1933 роках вигрібали із селянських господарств усе підряд, спричинивши страшний голод.

Трапилось так, що на ту пору у Ростовську землю прийшов збирати данину київський боярин Янь Вишатич, котрий, почувши про свавілля волхвів, вирішив з ними розправитись. Було це на Білоозері. Звелів боярин білозерцям схопити волхвів і привести до нього. На диво, між Янем та волхвами зав'язується діалог, змодельований літописцем заради з'ясування деяких питань, що стосувалися протистояння

Бога та диявола. Дискутуючи з ними про походження світу і людини, боярин прийшов до висновку, запитавши волхвів: «Котрому богу ви віруєте?». Вони ж сказали: «Антихристу». Янь віддав їх тим, у якого вони вбили матір чи сестру, і їм жорстоко помстилися – повісили на дереві. Літописець був упевненим, що «відплату вони дістали од Бога по справедливості» [Літопис Руський : 107–111].

Під тим же роком у літописі повідомлялося про волхва, котрий з'явився був у Новгороді, що призвело до заколоту у місті. Князь Гліб та єпископ Феодор вийшли до волхва з хрестом і вбили його, бо той, на їхнє переконання (і переконання літописця), «віддався дияволу».

Оті пристрасті з волхвами, описані задовго до появи повчань Серапіона, певним чином відгукнулися у XIII ст., коли актуальною проблемою на північних землях Русі була боротьба церковників із волхвуванням, яке так і не вдалося на ту пору викоренити.

Цікаво, що у Серапіона – той самий рецепт у боротьбі із диявольським поріддям, що й в XI ст.: волхвів (ворожок, ворожбитів, чаклунів, знахарів) треба нищити. Причому для єпископа усі невірні – диявольське поріддя, тому й закликає володимирців та суздальців: «Якщо хочете очистити місто від невірних людей, я тому радий: очищайте, як Давид, цар і пророк, знищуючи у граді Єрусалимі всіх, хто чинить беззаконня – тих убиванням, інших же заточенням, інших темницями, але завжди град господній від гріхів очищав він» [Повчання Серапіона : 183–184].

Що ж це виходить? Серапіон закликає до репресій, щоб повернути населення Володимира і Суздаля до християнської віри? Виходить, що так, оскільки і Давид «страхом Божим судив». Єпископ не бачить іншого шляху християнізації – тільки убивство, ув'язнення у темницях, оскільки бути нехристиянином – це «беззаконня» (очевидно, мається на увазі «Закон Божий»). Все, що не за цим законом, то від диявола – так вважає Серапіон. А ще він закликає «покаятися у колишньому безумстві і не бути більше, як очерет, який вітер колише». Інакше – «війни, голод, і мор, і трясіння землі», а особисто для Серапіона – «надмірний жаль», який тисне його душу, бо не може пастух заспокоїтися, бачачи овець своїх вовком розкрадених».

Свої погрози та повчання Серапіон роздає і в творі, який має не безлику назву, а цілком конкретну: «Слово блаженного Серапіона про маловір'я», де ключовим словом є оте «маловір'я», вживання якого натякає на стан християнізації у північному краї.

У цьому повчанні єпископ повторюється, нарікаючи на те, що місцеві мешканці волхвам вірять і спалюють на вогнищі невинних людей. Тож нагадує про покарання, повторюючи приклади зі Святого Письма про те, якою буває «кара божа»: до потопу – вогнем, при потопі – водою, в Содомі – сіркою, у часи фараона – десятма карами, в Ханаані – шершнями і вогняним камінням із неба, при суддях – війною, при Давидові – мором, при Титі – полоном, потім землетрусом і руйнуванням Єрусалима. Проповідник бачить такий вихід, аби відвернутися від «гріхів» і стати на праведну путь. Він благає людей покаятися, застерігає від Божої карі: «Якщо не припините, то пізніше гірші біди вас чекають! Тому вам з мольбою кажу: покаємося всі ми сердечно – і Бог облишить свій гнів <...> Адже знаю я і вам кажу, що за гріхи всі нещастя чиняться. Прийдіть же зі мною і покайтеся: якщо покаємося, то будемо помилувані; якщо ж не залишите ви безумства і неправди, то побачите гірше опісля» [Повчання Серапіона : 185].

Мабуть-таки, Серапіон знав, що писав: усі ті покарання водою, сіркою, землею, вогнем і т. д. – своєрідна алегорія, яка розкриває усі лиха, які трапилися впродовж XIII ст. на Русі, принаймні до 1274 року, коли це повчання було написане. Єпископом оволодіває такий азарт у залякуванні «маловірних», що він обіцяє: якщо не покається, то далі ще гірше буде.

Можна припустити, що Серапіон опинився серед людей, котрі сповідували поганські звичаї. Але парадокс: його повчання адресується саме «маловірним», яких він не ототожнює з язичниками: «Навіть язичники, Божого слова не знаючи, не вбивають одновірців своїх, не грабують, не звинувачують, не обмовляють, не крадуть, не зазіхають на чуже; ніякий невірний не продасть свого брата, але якщо когось спіткає біда – викуплять його і життя дадуть йому...» [Повчання Серапіона : 186].

І цей парадокс у повчанні Серапіона змушує задуматися: а чи з язичниками мав він справу, перейшовши з Києва у північний Володи-

мир? Скоріше за все, єпископа випроводили зі стольного града Київської Русі з місіонерським завданням: охрестити тамтешнє населення, провівши відповідну роз'яснювальну, пропагандистську роботу. От тільки зіткнувся тут Серапіон не з язичниками, а з ... мусульманами, носіями якого були татари, а також переважна більшість неслов'янського населення, підкореного татарами. Як би не викручувалися московські «історики», однак на півночі Русі майже не було слов'ян та ще й язичників. Колись тут панувала ісламська Хозарія, а на зміну їй прийшли татари, які аж до XV ст. мали домінуючий вплив на всі сфери життя місцевого населення.

Що то було за населення? У зв'язку з цим варто звернутися до рядків «Повісті минулих літ»: «На Білім озері сидить весь, а на Ростові-озері – меря, на Клещині-озері також сидить меря, а по Оці-ріці, де впадає в Волгу, сидить окремий народ – мурома, і черемиси — окремий народ, і мордва окремий народ. Бо се тільки в Русі слов'янський народ на Русі: поляни, деревляни, новгородці, полочани, дреговичі, сіверяни, бужани, бо сидять по Бузі, — потім волиняни. А се інші народи, що дань дають Русі: чудь, весь, меря, мурома, черемись, мордва, пермь, печера, ям, литва, зимігола, корсь, норома, либ, – ці свою мову мають, всі вони з коліна Яфетового, що живуть в краях північних» [Літопис Руський : 6].

Отже, виходить, що всі оті етноси якщо не отатарені були (дехто з істориків припускає, що нашестя Батия не зачепило північні землі Русі, але таке припущення спірне), то, в усякому разі, не були і язичниками, бо їхня характеристика, яку дає їм Серапіон, дуже вже нагадує менталітет, який татари прищепили північно-руським етносам і який міцно пристав до тих, хто себе із 1721 року (за примхою Петра I) почав називати «росіянами». Характеристика, дана Серапіоном, багато в чому стосується і сучасних «росіян»: «Не на молитву ти розум спрямовуєш, а як би кого озлобити і брехнею кого пересилити» [Повчання Серапіона : 185].

Висновок. Загалом кажучи, похмурі повчання і проповіді Серапіона адекватно відображають лихо, що сталося у середині XIII ст. (монголо-татарське нашестя), а також нагнітають «страхи Божі», які для нього сконцентрувалися не в усій Русі, а на її північній околиці.

Не виключено, що у менталітеті етносів, які мешкали на тій околиці, він побачив не просто іншу мораль та інші звичаї, котрі сприймав як варварські і жорстокі, а реальну загрозу слов'янській частині Русі (великодержавний шовініст Лев Гумільов назве це початком пасі-

онарного періоду в історії цих етносів). Навряд чи міг колишній київський єпископ передбачити, що через декілька століть Московія, що виникла на основі згаданих етносів, зміцніє і почне вести війни з усіма своїми сусідами, вибудовуючи імперію Зла.

ЛІТЕРАТУРА

1. Повчання преподобного Серапіона. *Золоте слово. Хрестоматія літератури України-Русі епохи Середньовіччя IX–XV століть* / за ред. В. Яременка. У 2-х кн. Кн. 1. Київ : Аконіт, 2002. 784 с.
2. Огієнко Іван (митрополит Іларіон). *Українська церква / упорядник, автор передмови Микола Тимошик*. Київ : ВЦ «Наша культура і наука», 2007. 434 с.
3. Літопис Руський / за Іпатським списком переклав Леонід Махновець. Київ : Дніпро, 1989. 591 с.

REFERENCES

1. Yaremenko V. (ed.) (2002) Povchannya prepodobnogo Seriona. *Zolote slovo. Hrestomatia literatyru Ukrainu-Rusi epohu Serednovichya IX–XV stolit*. U 2-h kn. Kn. 1. Kyiv : Aconit.
2. Ogienko Ivan (mutropolut Ilarion) (2007) *Ukrainska tserkva/ Uporyadnyk, avtor peredmovy Mukola Tymoshuk*. Kyiv : VTS "Nasha kultura I nayka".
3. Litopys Ruskyi / za Ipaskim spyskom pereklav Leonid Mahnovets. Kyiv : Dnipro, 1989.

P. V. BILOUS

*Doctor of Philology, Professor,
Professor at the Department of Philology
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: bpv1953@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-7487-6230>*

REALITIES OF THE THIRTEENTH CENTURY IN SERAPION'S "WORDS"

The article examines the teachings ("words") of the ancient Ukrainian preacher and writer of the 13th century, Serapion. Attention is focused on his reflection of the historical, social and religious realities of this tragic century for Russia. In particular, the emphasis is on the fact that Serapion created his "words" when he was performing a missionary task in the north of Russia (Volodymyr-on-Klyazmi, Suzdal). That is why his works reflect the peculiarities of the life of local tribes, the specifics of Christianization in these lands. As a Christian missionary who came to the north of Russia from Kyiv, where he was the archimandrite of the Kyiv-Pechersk Monastery, Serapion was struck by the absence of the Orthodox faith here, and the prevalence of immoral and barbaric customs. In his "words" he exposes the customs of the local population, considers them anti-Christian. With his preaching, he not only seeks to spread the Christian faith, but also fights against the beliefs of people who have not yet come to know God. Serapion sees the reason for the "lack of faith" of the local people not in the consequences of the Mongol-Tatar invasion, but in their adherence to old beliefs and a negative attitude towards Christianity. Depicting the customs of the northern tribes, the ancient Ukrainian preacher gave a description of that ethnic group, which later formed a community that called itself "Russians" a century later. In the mentality of ethnic groups living on the northern outskirts of Russia, Serapion saw not just a different morality and other customs, which he perceived as barbaric and cruel, but a real threat to the Slavic part of Russia. The former Kyiv bishop could hardly have predicted that in a few centuries Muscovy, which arose on the basis of the mentioned ethnic groups, would grow stronger and start waging wars with all its neighbors, building an evil empire.

Key words: Serapion, teaching, Christianity, chronicle, Rus, sermon, missionary.

УДК 373.3. 015.311: 005.336.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.2>

А. В. БЛЯШЕВСЬКА

*кандидат педагогічних наук, доцент, викладач іноземних мов,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: ablyashevsjka@lprk.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0003-3650-932X>*

Н. С. ДМИТРЕНКО

*викладач словесних дисциплін,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: nataliyadmytrenko000@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-8614-7606>*

М. А. ФЕДОРЕЦЬ

*викладач іноземних мов,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: mfedoretc@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-2990-4340>*

ПОЛІЛОГ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Соціальне замовлення українського суспільства на сучасному етапі полягає в тому, щоб фахівець освітньої галузі був підготовлений до ефективного виконання своїх професійних функцій і повноцінної участі в усіх сферах життя мультикультурного суспільства, що передбачає дослідження проблеми розвитку вміння полілогічного спілкування у майбутніх педагогів. Таке вміння є необхідною умовою успішної соціалізації, повного залучення до майбутньої професійної діяльності, включаючи контакти в міжнародній професійній сфері.

Публікація висвітлює питання важливості впровадження полілогу як форми здійснення мовленнєвої діяльності (рідномовної та іншомовної), що об'єднує в собі компоненти діалогічного і монологічного мовлення під час організації освітнього процесу у вищій школі, необхідних для формування загальних і професійних компетентностей майбутнього вчителя початкової школи відповідно до вимог нормативно-правових актів: закону України «Про

освіту», професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», Державного стандарту початкової освіти.

Робота акцентує увагу на імплементації полілогу у процес реалізації комунікативно-діяльнісного підходу в системі підготовки фахівців початкової освіти засобами інтерактивних методів навчання, зокрема, дебатової гри, дискусії, методу проєктів. Авторами обґрунтовано дидактичний потенціал полілогу як синтетичної форми мовленнєвої діяльності з точки зору досягнення основної мети навчання мови (рідної та іноземної) майбутніх педагогів, що передбачає ефективне спілкування в усній та писемній формах мови, використання мови з метою міжкультурного спілкування у діалозі культур і цивілізацій сучасного світу.

На основі аналізу і узагальнення досвіду роботи викладачів словесних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Луцький

педагогічний коледж» щодо використання інтерактивних освітніх технологій доведено ефективність методу проєктів, навчальної дебатової гри, у системі формування загальних і професійних компетентностей, у першу чергу, рідномовної та іншомовної комунікативної компетентності, студентів вищих закладів педагогічної освіти України.

Ключові слова: полілог, професійні компетентності, комунікативна компетентність, інноваційне навчання, інтерактивні методи і технології навчання, проєкт, дебатовна гра.

Постановка проблеми. Завдання сучасного освітнього процесу вищої школи України – підготовка конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях [4]. Особливої актуальності вищезазначені завдання набувають у системі педагогічної освіти. Перелік фахових компетентностей професій «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: мовно-комунікативна; предметно-методична; інформаційно-цифрова; психологічна; емоційно-етична; педагогічне партнерство; проєктувальна; інклюзивна; здоров'язбережувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; рефлексивна; здатність до навчання впродовж життя – доводить, що українське суспільство ставить високі вимоги щодо підготовленості майбутнього учителя для ефективного виконання своїх професійних функцій, оскільки парадигма діяльності суб'єктів освітнього процесу (тобто учнів початкової і середньої школи) спрямована на формування ключових та предметних компетентностей із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі [Професійний стандарт : 2020].

Майбутній учитель має бути готовим до формування комунікативної компетентності у здобувачів освіти початкової школи, а тому повинен розвивати свою рідномовну та іншомовну комунікативну компетентність. У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що комунікативна компетентність як одна із ключових передбачає здатність спілкуватися

рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, а це передбачає активне використання мови (рідної, іноземної) в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, культурному житті громади, оволодіння навичками міжкультурного спілкування [Державний стандарт : 2019]. З метою формування комунікативної компетентності здобувачів освіти початкової школи в умовах безпосереднього спілкування програмою для 1–4 класів передбачено розгортання освітньої діяльності у межах змістової лінії «Взаємодіємо усно», а саме залучення здобувачів освіти до дій зі сприймання, перетворення, виокремлення, аналізу й інтерпретації, оцінювання та використання усної інформації в реальній мовленнєвій практиці (дискусія у класі, мікродискусія в групі): «Мовець/слухач – слухач/мовець ініціює дискусію, висловлюючи власні погляди і слухаючи інших; обґрунтовує думки, спираючись на власний досвід; визначає позицію співрозмовника, погоджується з нею або заперечує її; висловлює доброзичливо своє ставлення до думок інших (поділяє їх повністю, частково чи аргументовано відхиляє); обирає вербальні й невербальні засоби спілкування для досягнення мети; дотримується мовленнєвого етикету» [Типові освітні програми : 2022].

Таким чином, аналіз державних нормативно-правових актів засвідчує особливу значущість питання упровадження комунікативно-діяльнісного підходу з метою оптимізації системи підготовки фахівців освіти загалом і фахівців початкової школи зокрема. Необхідність повноцінного забезпечення ефективності освітнього процесу початкової школи зумовлює зміни змісту вищої педагогічної освіти, а саме новий підхід до надання освітніх послуг, трансформацію наукових досліджень і розробок у практичну діяльність, розробку і впровадження інноваційних особистісно орієнтованих технологій навчання, засобів і методів їх використання [Закон України : 2023].

Аналіз досліджень і публікацій. Питання реалізації діяльнісного і компетентнісного підходів до організації освітнього процесу висвітлювали зарубіжні (Ж. Лелор, Дж. Думас, П. ЛаФрин'єр, Дж. Равен) і вітчизняні науковці (О. Антонова, Н. Бібік, А. Богуш, В. Болотов, С. Бондар, Н. Волкова, М. Головань, І. Зязюн,

А. Маркова, Л. Маслак, О. Марущак, Н. Мойсеюк, М. Пентилюк, О. Пометун, О. Савченко, О. Семенов, Н. Сидорчук та ін.). Дослідники Ф. Бацевич, О. Вовченко, О. Петрашук, Т. Стеченко пов'язують комунікативний підхід до навчання мови (рідної чи іноземної) з рівнем сформованості міжособистісного досвіду. Сучасна методична наука рекомендує процес навчання мови (рідної та іноземної) спрямовувати на формування комунікативної компетентності в результаті залучення здобувачів освіти до вирішення мовно-мовленнєвих завдань на основі інтерактивних методів навчання (Л. Варзацька, М. Вашуленко, Л. Мельничайко, М. Наумчук, О. Савченко, Л. Скуратівський, М. Тимчак, Г. Шелехова) [Бляшевська : 2021].

Аналіз наукових розвідок засвідчив, що вирішення питання вдосконалення системи мовленнєвого розвитку шляхом упровадження сучасних освітніх технологій має важливе науково-практичне значення для розроблення концептуальних положень із формування комунікативної компетентності здобувачів освіти. Водночас виявлено низку суперечностей між вимогами оновленого змісту освіти щодо сформованості комунікативної компетентності здобувачів освіти і недостатнім рівнем використання сучасних методик формування комунікативних умінь і навичок. Зокрема, незважаючи на висвітлення проблеми формування полілогічного мовлення відомими лінгвістами (Л. Мацько, Г. Сагач та ін.), лінгводидактами (О. Біляєв, В. Мельничайко, М. Пентилюк, Е. Палихата, О. Єфименко, А. Ляшкевич, О. Орлова та ін.), у значній частині психологічних і психолінгвістичних концепцій мовної комунікації полілог не трактується як самостійна форма комунікації, а в методиці мовленнєвої діяльності недостатньо уваги приділено питанням розвитку і вдосконалення вмінь і навичок полілогічного мовлення. Разом з тим вважаємо за необхідне звернути увагу на той факт, що формування у здобувачів освіти мовних і немовних («поведінкові реакції» тощо) навичок, які забезпечують можливість участі в полілогу у зв'язку з активним поширенням у громадській діяльності людей даного варіанту мовної комунікації є одним із важливих завдань системи сучасної вітчизняної освіти, оскільки полілог («багатоголосся») реалізує

колективну форму масової комунікації, активно використовується при проведенні громадських та культурних заходів у різних формах групового спілкування (збори, дискусія, дебати, гра, бесіда, проєкт) [Прокопенко : 2012].

Мета статті. З огляду на актуальність питання вдосконалення системи розвитку комунікативної компетентності здобувачів освіти вважаємо необхідним акцентувати увагу на аспектах розвитку і вдосконалення полілогічного мовлення як форми колективного спілкування в процесі опанування студентами педагогічного коледжу навчальних дисциплін словесного циклу, а також як складової системи вироблення фахових навичок використання методичного інструментарію (ресурси, технології, засоби навчання та оцінювання) для забезпечення ефективного формування ключових компетентностей, у тому числі комунікативної, учнів початкових класів на уроках предметів мовно-літературної освітньої галузі («Українська мова та літературне читання», «Іноземна мова») [Професійний стандарт : 2020].

Виклад основного матеріалу. Полілог (грец. polys – багато, logos – слово) – різновид діалогічного мовлення, розмова кількох осіб, учасників комунікативного акту, що мають відмінний погляд на обговорювану тему. Специфічні ознаки полілогу: дискусійність, тобто обговорення проблемних питань, висловлення нерідко протилежних поглядів на обговорювану проблему; активність мовленнєвої діяльності мовців; безпосередній зв'язок висловлювань із ситуацією, в умовах якої відбувається спілкування; високий рівень спонтанності (непідготовленості); градування реактивної ролі учасників комунікації: від позиції адресата до позиції адресанта; суттєве значення соціальних ролей учасників полілогу; дотримання мовцями правил ведення полілогу; більш-менш однакова участь у спілкуванні всіх учасників; дотримання принципу відповідальності: кожен із учасників зобов'язаний знати те, про що говориться в будь-який момент розмови, і зобов'язаний забезпечувати можливість іншим мати це знання [Шевчук : 2023].

У полілозі відбувається накопичення інформації, що вноситься окремими його учасниками. Відбувається одночасне розгортання кількох тем, тематичні переключення, велика

амплітуда коливань смислового і формального зв'язків реплік, значеннєва «зигзагоподібність» і т. ін., тобто мовна поліфонія, за якої кілька діалогів чи полілогів відбуваються паралельно, нерідко перехрещуючись. Полілог як форма групового мовленнєвого спілкування має особливу структурну організацію: 1. Початок (відкриття обговорення, вступне слово ведучого). 2. Основна частина (виступ А, репліки, виступ Б, репліки, резюме ведучого, виступ В і так далі). 3. Підсумковий монолог ведучого. 4. Підсумковий діалог або аналіз самого обговорення. Таким чином, мовленнєве спілкування реалізується через певні форми, які характеризуються специфічними структурними рисами й особливістю організації засобів мовної системи.

Полілог найчастіше розглядають як модифікацію діалогу. Проте у процесі полілогу спостерігається і монолог, якщо бесіду веде один учасник, а інші учасники перетворюються на слухачів. Визначено, що діалог розпадається на монологи, а полілог – на діалоги, та стверджується, що будь-яке спілкування передбачає монологи. З огляду на це, діалогічне й полілогічне мовлення є сумою монологів, а мовлення у цих формах спілкування залишається індивідуальним, оскільки кожна людина є індивідуальною і неповторною.

До ознак полілогічного спілкування відносять наявність ведучого, модератора, тобто організатора спільної мовленнєвої діяльності колективу людей. Він спрямовує і організовує поведінку учасників полілогу, здійснює контроль за дотриманням встановленого регламенту, а головне – виконує важливу соціальну функцію, об'єднуючи, «цементуючи» мовленнєві, нерідко суперечливі дії учасників полілогу в єдиний процес мовленнєвої комунікації.

Таким чином, урахувавши унікальність полілогу як синтетичної форми реалізації мовленнєвої діяльності, що активно використовується у громадській діяльності, з одного боку, а також необхідність реалізації комунікативно-діяльнісного підходу до організації сучасного освітнього процесу, з іншого боку, вважаємо доцільним використання методу проєктів, а саме технології «дебатна гра», у процесі формування комунікативної компетентності студентів педагогічних закладів вищої освіти.

У спеціальній літературі дебати визначено як чітко структурований і спеціально органі-

зований публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми, спрямований на переконання третьої сторони та формування позитивного враження від власної позиції [6].

Принцип дебатів як навчальної гри побудовано на дотриманні традицій британської Палати громад: є сторона «ствердження» і сторона «заперечення»; предмет обговорення – актуальна суспільно важлива тема, яка сформульована у вигляді твердження; чітка послідовність виступів учасників та окреслені часові межі; обов'язковий зворотній зв'язок між учасниками та суддями, які спостерігають за процесом дебатів; критерієм перемоги є більша переконливість у підтвердженні чи запереченні твердження (теми).

Аналіз структури дебатної гри доводить її співвіднесеність із структурою полілогу, як формою мовленнєвої діяльності: 1. Докомунікативна фаза (мисленнєва діяльність – винахід думки, моделювання аудиторії, створення стратегії й тактики мовлення, добір аргументів тощо та мисленнєво-мовленнєва діяльність – добір словесних засобів для оформлення думки в дієву словесну форму, підготовка до публічного мовлення). 2. Комунікативна фаза (мисленнєво-мовленнєво-комунікативна діяльність – організація взаємодії з аудиторією, налагодження контакту, зворотнього зв'язку, спілкування). 3. Посткомунікативна фаза (аналіз та корекція ефективності мисленнєвої, мовленнєвої й комунікативної діяльності залежно від ступеня досягнення мовцем мети) [3].

Структура дебатної гри засвідчує її співвіднесеність із проєктною діяльністю, оскільки процес підготовки дебатної гри та її проведення – це типова схема довготривалого групового навчального проєкту: докомунікативна фаза – вибір теми проєкту (дебатної гри), обговорення мети та завдань, складання плану реалізації проєкту; пошук інформації, яка висвітлює тему, аналіз і систематизація інформації, створення портфоліо; підготовка виступів «за» і «проти»; комунікативна фаза – презентація і захист проєкту (проведення дебатної гри); посткомунікативна фаза – аналіз виконання завдань навчального проєкту, визначення результатів проєкту (дебатної гри).

Досвід викладачів циклової комісії словесних дисциплін Комунального закладу вищої освіти

«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради засвідчує ефективність навчальних дебатів як засобу формування розвиненої компетентної особистості студентів – майбутніх фахівців освіти, громадян із сформованими комунікативними, інтелектуальними здібностями, творчим ставленням до світу, почуттям особистої відповідальності та моралі, здатних до перетворювальної продуктивної діяльності у процесі опанування загальноосвітніх («Українська мова», «Іноземна мова») і фахових дисциплін («Практикум сучасної української мови з методикою навчання української мови, каліграфія», «Основи культури і техніки мовлення», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Практикум мовної комунікації», «Практичний курс англійської мови»).

Практика освітнього процесу доводить, що з-поміж багатьох різновидів дебатів як навчальної технології (формат «Карла Поппера», формат «Оксфордські дебати», формат «Британський парламентарій», формат «Лінкольна-Дугласа», формат «Американський парламентарій», формат «Судові дебати» і т. і.) найбільш оптимальними у процесі формування комунікативної (рідномовної та іншомовної) компетентності студентів педагогічного коледжу є формат дебатів «Карла Поппера» [Ремех : 2020].

Перш за все учасники дебатів, судді та глядачі мають усвідомлювати, що дебати – це освітня технологія, інтелектуальна гра, а не суперечка. Для перемоги в дебатах необхідне чітке дотримання визначених вимог. За правилами формату «Карла Поппера» дебатують дві команди, в кожній з яких по три спікери. Команди не знають, яка випаде їм роль: сторони «ствердження» чи сторони «заперечення». Тому вони готують аргументи «за» і «проти».

Кожному гравцеві надається час для доведення своєї позиції та спростування позицій суперників. Перші спікери мають на виступ 6 хвилин, другий та третій – 5 хвилин. Перший та другий гравці мають додатковий час для відповіді на запитання від протилежної сторони – 3 хвилини. Третій спікер підбиває загальний підсумок виступу всієї команди і не відповідає на запитання. У процесі гри кожна команда має право взяти декілька хвилин на підготовку (не більше 8 хвилин за всю гру). Учасники не можуть підказувати один одному або відпові-

дати один за одного. У кожного з них є чітко визначена роль, і виступ наступного учасника має бути продовженням попереднього виступу. Також важливим є вміння не просто аргументувати свою думку, але й аргументовано спростувати думки, які озвучені гравцем з команди-опонента. Як результат оцінюється злагоджена командна гра, а не окремих спікер.

Дебатні ігри, темами яких є суперечливі питання суспільно-культурного життя України та світу, – органічна складова освітнього процесу Луцького педагогічного коледжу, зокрема використовуються викладачами словесних дисциплін як засіб тематичного або модульного контролю, наприклад: «Електронна книга краща за паперову», «Справедливість – міф, реальність чи наївне прагнення досконалого світу», «Що таке справжня свобода і чи може бути вільною людина в сучасному світі», «Домашня освіта часів Лесі Українки актуальна сьогодні», «Постулати Сухомлинського – основа НУШ сьогодні».

Варто зауважити, що проведення тематичного або модульного контролю знань у формі дебатної гри створює комфортні умови при підбитті підсумків виконаної роботи, усуває психологічний бар'єр, що виникає при традиційному форматі контролю через страх студентів зробити помилку. Крім того, набуття навичок полілогу як форми комунікації у процесі підготовки і проведення дебатних ігор, забезпечуючи формування в окремої особистості вміння доводити власні думки, вести полеміку, сприяє переходу індивідуальної роботи студентів у роботу, об'єднану спільною метою. Використання полілогу разом із формуванням рефлексивного мислення партнерів і навчання культури дискусії забезпечує творчу співпрацю в колективі, оскільки освітня діяльність відбувається шляхом взаємодії тих, хто навчається і навчає.

Висновки. Таким чином, формування полілогічних умінь під час упровадження педагогічної технології «дебатна гра» у парадигмі комунікативно-діяльнісного підходу в системі вищої педагогічної освіти забезпечує, по-перше, інтенсифікацію, по-друге, гуманізацію процесу підготовки майбутніх фахівців початкової школи шляхом інтеграції комунікативних та пізнавальних цілей [9]; реалізацію «суб'єкт»-

«суб'єктних» відносин між студентами і викладачами; індивідуалізацію процесу навчання, орієнтацію на особистісні якості студентів; розвиток полілогічного мовлення; розуміння рідномовної та іншомовної комунікації як спонукання партнера до діяльності мовленнєвого та немовленнєвого порядку; усвідомлення знань

як сукупності навичок, що актуалізуються у системі діяльності студентів; навичок оцінювання і самооцінювання. Крім того суттєво підвищується рівень мотивації студентів у здобутті знань, розвитку навичок ХХІ століття, які забезпечують успішну кар'єру в різних сферах діяльності, зокрема педагогічної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бляшевська А., Дмитренко Н., Федорець М. Проектна діяльність у системі формування рідномовної та іншомовної комунікативної компетентностей майбутніх фахівців початкової освіти. *Інноватика у вихованні*. Випуск 13. Том 2. 2021. С. 116–126.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
3. Дрозд Т. М. Розвиток комунікативної компетентності вчителів філологічних спеціальностей у системі післядипломної освіти. URL : https://www.vspu.edu.ua/science/dis/des_20_3.pdf
4. Закон України «Про вищу освіту». URL : <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu/>
5. Закон України «Про фахову передвищу освіту». URL : <https://osvita.ua/legislation/law/65307/>
6. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>
7. Психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. Харків : Фоліо, 2012. 863 с. URL : <https://textbook.com.ua/psihologiya/1590680340/s-4?page=54>
8. Ремех Т. О. Учнівські дебати за кордоном та в Україні : порівняльний аналіз. *Вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського*. Вип. 2 (21) : *Актуальні проблеми сучасної психодідактики: філософські, психологічні та педагогічні аспекти* : матеріали 4 Міжнар. наук.-практ. конф. Умань : Візаві. С. 109–114.
9. Тимчак М. Позааудиторна робота як засіб формування іншомовної компетентності студентів. *Початкова школа*. 2019. № 5. С. 9–13.
10. Типові освітні програми для 1-4 класів. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
11. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням. URL : https://alerta.kiev.ua/img/cms/PDF/Shevchuk_Ukr_mova_prof_spryamuv_23_Zmist.pdf
12. Ципіна Д. С. Дидактичні засоби формування полілогічного мовлення майбутніх фахівців з економіки засобами іноземної мови. *Наукові записки* / ред. кол. : В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Випуск 167. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 96–99.
13. Rasyid, A. R., Perdana, I., & Dayu, A. T. (2020). Students' speaking achievement: the application of debate technique for teaching. *Proceeding : Islamic University of Kalimantan*.
14. Muhammad Maksum Rangkuti (2023) Exploring English debate extracurricular to enhance speaking skills and critical thinking in senior high school / *Proceedings: International Forum Research on Education, Social Sciences Technology and Humanities/Vol.1* <https://journal.berpusi.co.id/index.php/POE/article/view/152> [in Ukrainian]

REFERENCES

1. Blyashevs'ka A., Dmytrenko N., Fedorets' M. (2021) Proyeektna diyal'nist' u systemi formuvannya ridnomovnoyi ta inshomovnoyi komunikatyvnoyi kompetentnostey maybutnikh fakhivtsiv pochatkovoyi osvity [Project activity in the system of formation of native and foreign language communicative competences of future specialists of primary education] / *Innovatyka u vykhovanni*. Vypusk 13. Tom 2. S.116–126.
2. Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity. (2019) [State standard of primary education] URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
3. Drozd T. M. (2017) Rozvytok komunikatyvnoyi kompetentnosti vchyteliv filolohichnykh spetsial'nostey u systemi pisyadyplomnoyi osvity. [Development of communicative competence of teachers of philological specialties in the system of postgraduate education.] URL : https://www.vspu.edu.ua/science/dis/des_20_3.pdf
4. Zakon Ukrayiny «Pro vyshchu osvitu». [Law of Ukraine "On Higher Education"]. URL: <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu/>
5. Zakon Ukrayiny «Pro fakhovu peredvyshchu osvitu». [Law of Ukraine "On Vocational Pre-Higher Education"] URL : <https://osvita.ua/legislation/law/65307/>

6. Profesiynny standart za profesiyyamy «Vchytel' pochatkovykh klasiv zakladu zahal'noyi seredn'oyi osvity», «Vchytel' z pochatkovoyi osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)». [Professional standard for the professions "Teacher of primary classes of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with junior specialist diploma)"]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>

7. Psykholohiya: (2012) pidruchnyk dlya studentiv vyshchyykh navchal'nykh zakladiv [Psychology: a textbook for students of higher educational institutions] / kol. avtoriv; za red. I. F. Prokopenka. Kharkiv : Folio, 863 s. URL : <https://textbook.com.ua/psihologiya/1590680340/s-4?page=54>

8. Remekh T. O. (2020) Uchniv's'ki debaty za kordonom ta v Ukrayini : porivnyal'nyy analiz. [Student debates abroad and in Ukraine: a comparative analysis.] *Visnyk Pol's'ko-ukrayins'koyi naukovo-doslidnoyi laboratoriyi dydaktyky imeni YA. A. Komens'koho. Vyp. 2(21) : Aktual'ni problemy suchasnoyi psykholohichnoyi dydaktyky: filosofs'ki, psykholohichni ta pedahohichni aspekty* : materialy 4 Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Uman' : Vizavi. S. 109–114.

9. Tymchak M. (2019). Pozaaudytorna robota yak zasib formuvannya inshomovnoyi kompetentnosti studentiv. [Extracurricular work as a means of forming students' foreign language competence.] *Pochatkova shkola*. № 5. S. 9–13

10. Typovi osvitni prohramy dlya 1–4 klasiv. [Typical educational programs for grades 1-4] URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

11. Shevchuk S. (2023) Ukrayins'ka mova za profesiynym spryamuvanniam. [Ukrainian language for professional purposes] URL : https://alerta.kiev.ua/img/cms/PDF/Shevchuk_Ukr_mova_prof_spryamuv_23_Zmist.pdf

12. Tsykina D. S. (2018) Dydaktychni zasoby formuvannya polilohichnoho movlennya maybutnikh fakhivtsiv z ekonomiky zasobamy inozemnoyi movy. [Didactic means of forming the polylogical speech of future specialists in economics by means of a foreign language] *Naukovi zapysky* / Red. kol. : V. F. Cherkasov, V. V. Radul, N. S. Savchenko ta in. Vypusk 167. Seriya : Pedahohichni nauky. Kropyvnyts'kyy : RVV TSDPU im. V. Vynnychenka., S. 96–99.

13. Rasyid, A. R., Perdana, I., & Dayu, A. T. (2020). Students' speaking achievement: the application of debate technique for teaching. Proceeding: Islamic University of Kalimantan,

14. Muhammad Maksum Rangkuti (2023) Exploring English debate extracurricular to enhance speaking skills and critical thinking in senior high school / Proceedings: International Forum Research on Education, Social Sciences Technology and Humanities/Vol.1 <https://journal.berpusi.co.id/index.php/POE/article/view/152>

A. V. BLASHEVSKA

*Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor,
Lecturer of Foreign Languages,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: ablyashevsjka@pk.ukr.education
<http://orcid.org/0000-0003-3650-932X>*

N. S. DMYTRENKO

*Lecturer of Slovenic Languages,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: nataliyadmytrenko000@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-8614-7606>*

M. A. FEDORETS

*Lecturer of Foreign Languages,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council,
Lutsk, Ukraine
E-mail: mfedoretc@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-2990-4340>*

**POLYLOGUE IN THE SYSTEM OF FORMATION OF COMMUNICATIVE
COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY EDUCATION SPECIALISTS**

The social demand of the Ukrainian society at the present stage is determined that the specialist in the education field should be prepared for the effective performance of their professional functions and full participation in all spheres of life of a multicultural society, which involves the study of the problem on the development of the polylogical communication ability of future teachers. This skill is a necessary reason for successful socialization, full involvement in future professional activities, including the contacts in the international professional spheres.

The publication enlightens the importance of polylogue implementation as a form of speech activity (native and foreign), which combines the components of dialogic and monologic speeches during the educational process organization in the higher educational establishment, necessary for the moulding general and professional competencies of the future primary school teacher, respectively to the requirements of legal acts: the Law of Ukraine "On Education", the professional standard for the professions "Teacher of primary classes of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with a diploma of a junior specialist)", State Standard of Primary Education.

The work focuses on the usage of the polylogue in the process of implementing the communicative-activity approach in the system of training specialists in primary education field by means of interactive teaching methods, in particular, the debate game, discussion and the project method. The authors substantiate the didactic potential of the polylogue as a synthetic form of speech activities, regarding the achieving the main goal of future teachers' language learning (native and foreign), which involves effective communication in oral and written language forms, the use of language for the purpose of intercultural communication in the dialogue of cultures and civilizations of the modern world.

It has been proven on the basis of the analysis and generalization of the experience of teachers of verbal disciplines in the Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College", in regard to the use of interactive educational technologies, the effectiveness of the project method, educational debate game, in the system of forming general and professional pedagogical competences, primarily native and foreign language communicative competence while teaching students of higher educational institutions in Ukraine.

Key words: polylogue, professional competences, communicative competence, innovative learning, interactive learning methods and technologies, project, debate game.

УДК 81'2:316.77+004.738.5]:37-053

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.3>

Н. В. ГОРБАЧ

*кандидат філологічних наук, викладач кафедри філології,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: nadiagorbac@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5593-6952>*

Т. Й. ЖАЛКО

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики викладання шкільних предметів,
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: tzhalko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1899-2530>*

ОСОБЛИВОСТІ ВІРТУАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІВ

Стаття досліджує особливості віртуального спілкування сучасних педагогів: студентів спеціальності «початкова освіта» та вчителів із досвідом роботи. У розвідці з'ясовується важливість віртуальної комунікації, а також її специфіка залежно від віку педагогів.

Описується ряд переваг спілкування в мережі Інтернет: обмін думками та враженнями без кордонів; широкі можливості для працевлаштування; підвищення кваліфікації та самоосвіта онлайн; створення власного іміджу; рівні можливості для людей з особливими потребами; відкритість багатьох цифрових ресурсів для самовдосконалення.

Також у статті досліджується нетикет – культура віртуального спілкування вчителів та студентів. Зокрема, за допомогою опитування з'ясовано, що студенти приділяють набагато більше часу віртуальному спілкуванню, на відміну від учителів. Молоде покоління надає перевагу спілкуванню в соцмережах, тоді як учителі з досвідом роботи часто використовують Інтернет для підвищення фахового рівня, обміну досвідом із колегами та професійного спілкування.

Дослідження побудоване на опитуванні респондентів. Анкетування показало, що студенти та вчителі переважно дотримуються норм літературної мови під час віртуальної комунікації, негативно реагують на повідомлення з помилками. Грамотного та ерудованого співрозмовника сприймають позитивно навіть у віртуальному середовищі. Респонденти стверджують, що приємніше читати повідомлення без помилок, тексти, які оформлені з дотриманням норм орфографії, граматики та пунктуації.

Ключові слова: віртуальне спілкування, нетикет, студенти, вчителі, мережа Інтернет.

Поставлення проблеми. ХХІ століття – це доба цифрових технологій, соцмереж, дистанційного спілкування та спроб створення штучного інтелекту. Сьогодні віртуальна комунікація – важливий аспект багатьох сфер суспільного життя, в тому числі, освіти й науки. На це є кілька причин: по-перше, розвиток технологій сприяє постійному зростанню користувачів мережі Інтернет; по-друге, це надає можливість комунікації з людьми усього світу, незалежно від місця перебування; по-третє, віртуальне спілкування – особливо ефективно у сферах, де швидкість передачі інформації є визначальним фактором успіху. Серед інших причин – пандемія COVID-19, а сьогодні – ще й війна. Це чинники, які призвели до дистанційного навчання

та комунікації в Україні та світі, а також сприяли утвердженню віртуального спілкування в різних професійних сферах.

Сьогодні віртуальний простір став місцем для обміну думок, навчання, розвитку, міжособистісної взаємодії різного роду. Тому спілкування в мережі Інтернет досить важливе й для педагогів. Все більше вчителів та педагогічних працівників виявляють бажання вести освітянські блоги, тематичні сторінки в соцмережах, обговорюють актуальні питання на педагогічних форумах чи в спеціальних чатах. Такий поступ віртуального спілкування зумовлює актуальність нетикету – культури спілкування в мережі Інтернет.

Аналіз попередніх досліджень. Віртуальна комунікація вже давно стала поширеною

темою серед сучасних науковців. Її досліджують психологи, соціологи, журналісти, політологи, спеціалісти у сфері медіації і, звичайно ж, філологи. Зокрема, спілкування в соцмережах досліджували Шинкаренко О., Коган К., Синюта О., Тарасенко Н., Репка М., Шульська Н., Матвійчук Н., Дюлічева Ю., Кучаковська Г. та ін. Дослідження нетикету репрезентували праці таких дослідників, як Бибик С., Шматько О., Махиня Т., Железнякова Н., Наумченко С., Ройз С., Тіщенко А.

Попри такий науковий інтерес, сьогодні все ще недостатньо публікацій, що стосуються з'ясування різних аспектів культури віртуального спілкування окремих соціальних груп: користувачів за віком, професією, соціальним статусом, гендерною приналежністю. Адже віртуальне середовище – це простір, який оновлюється щодня, відтак часто перед користувачами з'являються нові виклики, а отже – і вербальна реакція на них. Це й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті. У межах нашої публікації з'ясуємо особливості спілкування в мережі Інтернет сучасних педагогів (студентів та вчителів-практиків), розглянемо аспекти культури віртуального спілкування представників педагогічних професій, порівняємо ці показники серед студентів спеціальності «Початкова освіта» та вчителів із досвідом професійної діяльності.

Результати та дискусії. Педагогічна майстерність сучасного вчителя кардинально відрізняється від такого ж поняття 50, 20, і навіть 10 років тому. До її складу, окрім етичного та грамотного спілкування, входить ще й культура віртуальної комунікації. Цілком природно, що технологізація суспільства, спілкування в мережі Інтернет, дистанційне навчання вплинули на сфери діяльності сучасних учителів.

Сьогодні все більше людей використовують Інтернет для спілкування. Це стосується і педагогів, для яких віртуальна комунікація є важливим інструментом для підвищення кваліфікації, обміну досвідом, а також розвитку професійних навичок. Дослідники зазначають, що мережа Інтернет все частіше стає простором для комунікації в професійній сфері. Соцмережі, блоги, чати перестали виконувати тільки розважальні функції і стали майданчиками для фахового зростання.

На думку науковців, «потрібно розглядати соціальну мережу не лише як розважально-комунікативний засіб взаємодії між людьми, але також як великий освітній потенціал, інтерактивний простір – основу інноваційного навчального процесу із застосуванням сучасних інформаційних технологій. Використання позитивних сторін соціальних мереж (зручність, велика інформативність, вседоступність, неформальність, психологічний комфорт) дозволяють сформувати ефективне середовище для здійснення успішної комунікації між викладачем та студентом у позааудиторний час, долають будь-які бар'єри в обмеженості доступу до навчання, роблять його нестандартним і цікавим, створюють сприятливий психологічний клімат для оволодіння знаннями» [Шульська, Матвійчук : 164].

На думку Г. Кучаковської, регулярне використання соціальних мереж у навчальному процесі сприятиме формуванню культури спілкування студентів у віртуальному середовищі; розвитку комунікативної компетентності й може стати ефективним засобом активізації пізнавальної та навчально-дослідної діяльності майбутніх вчителів початкової школи [Кучаковська : 146].

Інтернет-комунікація є важливою й для самопрезентації особистості, адже у віртуальному світі можливо втілити те, що недоступне в реальному. На думку деяких дослідників, «типові комунікативні дії користувачів, спрямовані на презентацію себе у віртуальному просторі за допомогою вербальних та невербальних засобів, можна розглядати як комунікативні практики самопрезентації. За результатами емпіричного дослідження визначено, що найбільш популярними практиками самопрезентації сучасної молоді є створення персональної сторінки в соціальних інтернетмережах, вибір або створення аватара, який дає змогу ідентифікувати користувача в процесі комунікативної взаємодії» [Краснякова : 10].

Для з'ясування особливостей спілкування в мережі Інтернет серед педагогів різних вікових груп у межах нашого дослідження було проведено анкетування серед студентів-третьокусників спеціальності Початкова освіта Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради та слухачів курсів підвищення кваліфікації Волинського інституту післядипломної педагогічної

освіти – учителів початкових класів. Загальна кількість респондентів – 52 особи: 25 студентів та 27 учителів. Метою такого опитування було з'ясування актуальності використання віртуального спілкування серед педагогів різних вікових груп: майбутніх учителів та фахівців із досвідом професійної діяльності.

Перше питання анкети передбачало визначення переваг віртуальної комунікації, її важливості для представників кожної з груп. Опитування студентів дозволяє виокремити такі з них:

- зв'язок із однолітками та обмін думками за допомогою соцмереж, форумів та чатів попри відстань та часові рамки;

- пошук нових можливостей для працевлаштування;

- допомога в навчанні: використання різноманітних інтернет-платформ для обговорення матеріалу та знаходження потрібних джерел;

- спілкування без кордонів, розширення кола комунікації (можна вільно спілкуватися з іншими студентами з різних міст та навіть країн);

- можливість навчатися в кількох місцях одночасно (в умовах сьогодення це продовження комунікації з друзями та одногрупниками навіть у випадку переїзду за кордон);

- швидкість та зручність спілкування (відповідаєш на повідомлення, коли маєш вільний час, але разом з тим залишаєшся на зв'язку);

- широкі можливості для нових знайомств та контактів у професійній сфері діяльності;

- створення власного іміджу (під час віртуального спілкування можна привернути увагу аудиторії, створити новий образ, відійти від стереотипів, що склалися про тебе в реальному житті);

- рівні можливості спілкування для людей з особливими освітніми потребами, що не завжди можливе під час спілкування офлайн.

Серед переваг віртуального спілкування педагоги з досвідом роботи відзначили такі:

- зручність та ефективність: можливість спілкування з колегами з інших міст чи країн;

- швидкість обміну інформацією: зручність використання електронної пошти, месенджерів, соцмереж та інших інструментів віртуального спілкування для обміну навчальними матеріалами;

- постійний зв'язок зі студентами та учнями: можливість використання віртуальних інструментів для спілкування, створення дискусійних

форумів, надання онлайн-консультацій, проведення відеоконференцій тощо;

- можливість створення інтерактивних завдань;

- підтвердження професійності педагога: сучасний світ неможливо уявити без використання інформаційних технологій, відтак учителі мають демонструвати вміння ефективно використовувати ці технології в своїй професійній діяльності;

- розширення можливостей навчання: доступність та відкритість багатьох цифрових ресурсів для підвищення кваліфікації.

Як свідчить опитування, різні вікові групи педагогів використовують Інтернет по-різному. Студенти в основному користуються мережею для комунікації на відстані, нових знайомств, тоді як учителі все частіше комунікують в Інтернеті задля обміну досвідом та професійної самопідготовки.

Особливості віртуального спілкування залежать і від часу, проведеного в мережі, і від використання ресурсів, яким надають перевагу користувачі. Тривалість перебування в мережі Інтернет опитаних студентів та вчителів за добу відображена на рисунках 1 і 2.

Подані діаграми свідчать про те, що студенти набагато частіше та триваліше використовують Інтернет, аніж учителі. Хоча середній максимальний показник використання віртуальної мережі майже однаковий: 5–7 годин на добу.

Переважає більшість здобувачів освіти левову частку цього часу проводить, спілкуючись у соцмережах або переглядаючи відеоконтент. Сучасні вчителі теж відвідують соцмережі, однак, окрім цього, частіше використовують Інтернет для навчання та підвищення кваліфікації. Так, анкетування вчителів свідчить про те, що в соцмережах вони проводять максимум 1–2 години на добу, тоді як серед студентів цей час становить в середньому 3–5 годин, а в деякого сягає й 10 годин на добу.

Безперечно, тривале спілкування в соцмережах накладає свій відбиток і на стиль та розмір висловлювань. Анкетування студентів свідчить про те, що вони надають перевагу стислим лаконічним повідомленням, а не довгим висловлюванням. У їх лексиконі часто трапляються такі слова, як *топ*, *ава*, *лол*, *треш*, *крінж*, *краш*, *пов*, *шмот* тощо.

Рис. 1. Використання мережі Інтернет студентами

Рис. 2. Використання мережі Інтернет учителями

Сучасні дослідники вирізняють навіть окремий вид віртуальної мови, *digispeak*, який окреслюють як мову онлайн-повідомлень, де замість загальноприйнятих висловів широко використовують акроніми, умовні скорочення [Ковальчук : 47].

Іноді під час спілкування молодь пропускає голосні, утворюючи короткі умовні лексеми (наприклад, *спс* замість *спасибі*), використовує сленгові слова. На перший погляд, застосування сленгу може здатися недоречним, ненормативним і навіть безглуздим, однак якщо проаналізувати, це має свої причини. Серед них – бажання самовиразитися, проявити індивідуальність та

незалежність, стати «своїм» серед групи ровесників. Використання специфічної сленгової лексики може бути своєрідним «паролем», що допомагає знайти спільну мову з однолітками. З іншого боку, сленгові слова відображають сучасні тенденції та тренди в мовленні – молодь активно засвоює лексеми, що набирають популярності серед користувачів мережі Інтернет. Ще однією з причин є практичність та економія мовних ресурсів і зусиль під час написання повідомлень, адже складні висловлювання завжди можна замінити більш простими та коротшими відповідниками. Використання сленгу дозволяє скоротити час письма, дає можливість швидше набирати текст

та бути більш активним у соцмережах. Деякі респонденти зазначають, що сленгові слова підвищують емоційну виразність та експресивність висловлювань.

Однак самі ж студенти зауважують, що використання такої специфічної лексики може мати й негативні наслідки, особливо у формальних та професійних ситуаціях. Зловживання сленгом може призвести до сприйняття мовця як непрофесіонала, недооцінення його роботи з боку друзів та колег, а також нерозуміння повідомлень. Адже віртуальне середовище не завжди дає можливість переписати чи виправити враження.

Учителі початкових класів, які мають досвід професійної діяльності по-різному дали відповідь на питання – Яким повідомленням надаєте перевагу: об'ємним чи лаконічним? Третина з них вказала, що переважно використовує короткі повідомлення під час віртуального спілкування, інші ж респонденти написали, що не люблять писати стислі повідомлення з різних причин. Серед них – професійна звичка до деталізації та роз'яснення, уточнення та передбачення всіх можливих питань. Відтак, довгі повідомлення, на думку респондентів, забезпечують інформативність, вичерпність та зрозумілість. Ще однією з причин є дотримання норм професійного етикету.

Цікавим питанням анкети було таке: Чи дозволяєте ви собі писати з помилками під час віртуального спілкування? Відповіді студентів розділилися майже порівну: 55% дали відповідь «ні», а 45% – «так». Пояснення до ствердної відповіді були різні: пишу з помилками, коли поспішаю; коли пишу механічно; дозволяю іноді; деколи трапляється. Такі коментарі підтверджують той факт, що студенти стараються слідкувати за дотриманням норм літературної мови навіть під час віртуального спілкування. Серед учителів відповідь на це питання була негативною – не дозволяю, не пишу з помилками; лише 2% написали «інколи буває».

Наступне питання: Як ви реагуєте на повідомлення з помилками? дало можливість отримати різні відповіді як серед студентів, так і серед учителів-практиків. Так, найпопулярнішими студентськими відповідями були такі: дратуюся; відношуся саркастично; сприймаю з гумором; особливо дратує, якщо це зна-

йома людина; псує враження про людину; хочу виправити; реакція залежить від ситуації; стає смішно; неприємно читати з помилками.

Серед учителів відповіді можна розділити на дві групи. Перша (негативне ставлення): дратує; одразу хочу виправити помилку; негативно; помічаю і виправляю для себе; критично; роблю зауваження. Друга (нейтральне відношення): ставлюся з розумінням; спокійно; не засуджую; ставлюся нейтрально, але якщо повідомлення від учнів, то негативно.

Наступне питання – За якими критеріями оцінюєте грамотність співрозмовника в мережі Інтернет? – дозволило з'ясувати, що дотримання норм літературної мови є важливим для респондентів різних вікових груп. У студентських анкетах переважають такі відповіді: правильне написання слів; використання розділових знаків; відсутність суржику; написання власних назв з великої літери; цілісність і сформованість думки; без орфографічних помилок; лаконічність, але змістовність висловлювань.

Респонденти-вчителі дали такі відповіді: за граматичною, орфографічною та пунктуаційною правильністю, за кількістю помилок; за формулюванням висловлювання, його змістовністю; за словниковим запасом; за «чистим» мовленням без суржику.

Останнє питання анкети стосувалося вираження емоцій у віртуальному середовищі. Це важливий аспект, адже скористатися традиційними невербальними засобами комунікації в мережі Інтернет неможливо. «Характерною для спілкування в соціальних мережах є значна візуалізація і медіатизація тексту, тобто використання різноманітних «смайликів», картинок та «гіфок» які відображають емоції чи ставлення людини та, частково або повністю, замінюють текст [Мак-Квейл : 123].

Вираження емоцій у віртуальному середовищі об'єднує дві групи респондентів, адже і студенти, і вчителі дали приблизно однакові відповіді. Так, основними реакціями на повідомлення є емодзі, стикери та відповідна пунктуація. Емодзі – це і є символи, що відображають різні емоції, наприклад, щасливе обличчя з посмішкою або навпаки – зі сльозами на очах. Емодзі можна знайти на клавіатурі гаджетів або завантажити з мережі Інтернет. Стикери – невеликі зображення, які можна вставити

у повідомлення, вони також відображають різний спектр почуттів: від радості до гніву. Особлива пунктуація, наприклад декілька знаків оклику після слова чи в лапках для підкреслення його важливості, використання двокрапки та круглих дужок в значенні посмішки тощо, теж використовується в онлайн-спілкуванні. Рідше використовують вербальний опис емоційного стану: я рада, я засмучений, я плачу тощо.

Висновки. На основі проведеного дослідження вдалося з'ясувати, що сучасні педагоги різних вікових груп активно використовують мережу Інтернет для віртуальної комунікації, нових знайомств у професійній та особистій сферах, вдосконалення фахових якостей, самопрезентації та створення різних віртуальних продуктів. Студенти спеціальності Початкова освіта використовують мережу Інтернет від 15 до 2 годин на добу, тоді як учителі-практики – від 10 до 1 години на добу.

Молодь надає перевагу спілкуванню в соцмережах і розглядає їх як майданчик нових можливостей: створення професійних персональних

сторінок, ведення власного блогу, спілкування в закритих чатах чи групах, що об'єднують людей зі спільними інтересами. Учителі початкових класів із досвідом роботи значно менше використовують соцмережі, однак віртуальна комунікація для них – це можливість підвищення кваліфікації, самовдосконалення, обміну професійним досвідом.

Дослідження особливостей нетикету сучасних педагогів дозволяє зробити висновки, що як студенти, так і вчителі, зважають під час віртуальної комунікації на дотримання норм літературної мови, оцінюють своїх віртуальних співрозмовників за їх грамотністю та вмінням сформулювати думку. Серед студентської молоді популярний мережевий сленг, однак без порушення цензури та образливих лайливих слів. Сленгові мова – це, швидше, данина моді, аніж потреба.

Вивчення особливостей віртуальної комунікації – це безперервний процес, як і лексичні новотворення та поведінкові звички, які виникають під час такого спілкування. Відтак, матеріали поданої розвідки можуть бути використані для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук І. А. Мовна специфіка спілкування в Інтернеті. *Магістеріум*. Вип. 37: Мовознавчі студії. 2009. С. 45–48. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ff0d67f6-d846-49e9-8fbd-d5c8b833e6db/content> (дата звернення: 04.05.2023).
2. Краснякова А. О. Інтернет-середовище як новий комунікативний простір самопрезентації особистості. *Медіапсихологія і медіаосвіта*. 2016. С. 1–14. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709506/1/%D0%9D%D0%A1%20%E2%84%9638%20-%202016-1.pdf> (дата звернення: 03.05.2023).
3. Кучаковська Г. А. Роль соціальних мереж в активізації процесу навчання інформативних дисциплін майбутніх вчителів початкової школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Том 47. № 3. С. 136–149. URL: file:///C:/Users/User_Lib/Downloads/ITZN_2015_47_3_13.pdf (дата звернення: 03.05.2023).
4. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / пер. з англ. О. Возьна, Г. Сташків. Львів : Літопис, 2010. 538 с. URL: <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elclosed/shtompka1.pdf> (дата звернення: 03.05.2023).
5. Шульська Н. М., Матвійчук Н. М. Соціальні мережі як ефективне середовище викладацько-студентської комунікації в навчальному процесі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. Том 58. № 2. С. 155–168. URL: [file:///C:/Users/User_Lib/Downloads/admin,+1590-6500-1-CE%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User_Lib/Downloads/admin,+1590-6500-1-CE%20(1).pdf) (дата звернення: 03.05.2023).

REFERENCES

1. Kovalchuk I. A. (2009) *Movna spetsyfika spilkuvannia v Interneti. Mahisterium*. Vyp. 37: Movoznavchi studii. S. 45–48. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ff0d67f6-d846-49e9-8fbd-d5c8b833e6db/content> (data zvernennia: 04.05.2023).
2. Krasniakova A. O. (2016) *Internet-seredovyshche yak novyi komunikatyvnyi prostir samoprezentatsii osoby-stosti. Mediapsykholohiia i mediaosvita*. S. 1–14. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709506/1/%D0%9D%D0%A1%20%E2%84%9638%20-%202016-1.pdf> (data zvernennia: 03.05.2023).
3. Kuchakovska H. A. (2015) *Rol sotsialnykh merezh v aktyvizatsii protsesu navchannia informatyvnykh dystsyplin maibutnykh vchyteliv pochatkovoї shkoly. Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. Tom 47. № 3. S. 136–149. URL: file:///C:/Users/User_Lib/Downloads/ITZN_2015_47_3_13.pdf (data zvernennia: 03.05.2023).
4. Mak-Kveil D. (2010) *Teoriia masovoї komunikatsii / per. z anh. O. Vozna, H. Stashkiv. Lviv : Litopys*. 538 s. URL: <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/elclosed/shtompka1.pdf> (data zvernennia: 03.05.2023).

5. Shulska N. M., Matviichuk N. M. (2017) Sotsialni merezhi yak efektyvne seredovyshe vykladatsko-studentskoi komunikatsii v navchalnomu protsesi. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*. Tom 58. № 2. S. 155–168. URL: [file:///C:/Users/User_Lib/Downloads/admin,+1590-6500-1-CE%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User_Lib/Downloads/admin,+1590-6500-1-CE%20(1).pdf) (data zvernennia: 03.05.2023).

N. V. HORBACH

*Candidate of Philological Sciences,
Lecturer at the Department of Philology,
Municipal Higher Education Institution “Lutsk Pedagogical College”
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine
E-mail: nadiagorbac@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5593-6952>*

T. Y. ZHALKO

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods
of Teaching School Subjects,
Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Lutsk, Ukraine
E-mail: tzhalko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1899-2530>*

FEATURES OF VIRTUAL COMMUNICATION OF MODERN TEACHERS

The article explores the features of virtual communication among modern educators: students majoring in «Primary Education» and experienced teachers. The research reveals the importance of virtual communication and its specificity depending on the age of educators.

The article describes a number of advantages of online communication, such as sharing thoughts and impressions without borders, wide opportunities for employment, online professional development and self-education, creating one's own image, equal opportunities for people with special needs, and the openness of many digital resources for self-improvement.

The article also examines netiquette – the culture of virtual communication among teachers and students. In particular, through a survey, it was found that students spend much more time on virtual communication than teachers. The younger generation prefers social media for communication, while experienced teachers often use the internet to improve their professional skills, exchange experiences with colleagues, and engage in professional communication.

The research is based on a survey of respondents. The survey showed that both students and teachers generally adhere to the norms of literary language during virtual communication and react negatively to messages with mistakes. A correctly and knowledgeable communicator is perceived positively even in a virtual environment. Respondents claim that it's more pleasant to read messages without errors, texts that are formatted in accordance with the norms of spelling, grammar, and punctuation.

Key words: virtual communication, netiquette, students, teachers, Internet.

УДК 821.161.2.09

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.4>

Н. В. КОБЗЕЙ

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філології та перекладу,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

Електронна пошта: Nata_kobzej@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8288-7079>

ЛІТЕРАТУРНО-ФОЛЬКЛОРНІ КОРЕЛЯЦІЇ В ДИТЯЧИХ ОПОВІДАННЯХ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

У дослідженні проаналізовано дитячі оповідання Володимира Винниченка – українського автора першої половини ХХ століття. Творам для маленьких читачів він присвятив збірку оповідань «Намисто». У ній чи не вперше основну увагу зосередив на психологічному стані персонажів, їх внутрішньому світі, тому дослідники називають її новаторською. Встановлено, що в аналізованих нами творах автор активно використовував фольклорні мотиви, жанри і образи. Це дозволило йому пояснити читачам деякі народні традиції наших предків, показати нерозривність зв'язку між минулим і сучасним, відтворити колорит епохи, яку він описував. Визначено, що для української культури характерні вірування в існування надприродних істот – відьом, бісів, чортів, русалок, домовиків, чаклунів, перевертнів, які можуть допомагати або шкодити людям. Винниченко запозичує із фольклору образ домовика і лісовика. Здійснено глибокий аналіз цих образів на рівні міфології, фольклору та літератури і звернено увагу, що останній (лісовик/Корчун) зазнав у оповіданні найбільшої літературної трансформації. Проведено паралелі із типологічно спорідненими образами у світовій культурі. Відзначено роль казкотерапії.

З'ясовано функції фольклорних елементів у творах: навколо них будується композиція оповідань, через відношення до фольклорних образів проявляються характеристики головних персонажів і втілюються в життя ідейно-естетичні концепції автора. А у стресових ситуаціях, пов'язаних з їх появою, формується свідомість маленького індивіда.

У своїх творах Винниченко надсилає важливі меседжі до всіх батьків: нашим дітям не потрібна гіперопіка, вони хочуть і можуть бути самостійними. Від нас їм потрібне розуміння і виховання. Не останню роль у формуванні життєвої позиції дитини відіграє народна творчість. Не важливо, у «чистому вигляді», чи в літературній інтерпретації. Головне, що у ній зібрані головні життєві настанови: про добро і зло, етику і мораль, цінності та ідеали, без яких дуже важко в сучасному світі.

Ключові слова: фольклорні образи, дитячі оповідання, домовик, міфи.

Постановка проблеми. Художня спадщина Володимира Винниченка є предметом неабиякої гордості кожного українця. Водночас вона є надбанням не лише українського, а й європейського літературного процесу. Його п'єси перекладалися багатьма мовами і мали колосальний успіх на сценах Берліну, Парижу і Америки. Автор модерних психологічних творів, революційних для тогочасного мистецтва, проводив свої «людські експерименти» в романістиці, драматургії та в «малій прозі», навіть якщо деякі твори останньої призначалися для найменших читачів. Ціла збірка дитячих оповідань «Намисто» репрезентує нову для перших десятиліть ХХ століття тенденцію написання творів для дітей і про дітей. З'являються свіжі теми та проблеми, головні персонажі втрачають «безликість», а основна увага автора концентрується на психологічному портреті дитини,

її внутрішньому світі і соціальному оточенні. Олена Вовк, дослідниця дитячої творчості письменника, вважає її надзвичайно емоційною. На її думку, «Винниченко виступає майстром витонченого психологізму, що відрізняє його оповідання від подібних... Він – майстер динамічної сюжетної розповіді, проникливого бачення суспільної та індивідуальної психології людей, його мова – метафорична, пейзажі – колоритні» [Вовк : 195]. Як слушно зазначає О. Чепурко, «пізнання світу дитинства у письменника невід'ємно пов'язане з історією суспільства і його соціальною самосвідомістю. Автор не обминає увагою соціальний статус дитини, способи її життєдіяльності, стосунки з дорослими, методи виховання. Але передусім письменник заглиблюється у власне культуру дитинства, внутрішній світ маленької людини, її моральні зацікавлення, сприйняття дорослого

світу, що дає підстави кваліфікувати перелічені твори як психологічну прозу і говорити про художнє новаторство автора» [Чепурко : 215].

Героям Винниченка «дозволяється» бути імпульсивними і безпосередніми, надто дитячими і не за роками дорослими. Письменник прагне за будь яку ціну розгледіти в кожній дитині унікальну особистість з її власним внутрішнім світом, який, як ми знаємо, формується з перших днів життя. Головну роль у цьому процесі відіграють батьки та оточення. Через колискову пісню, казку та інші види народної творчості вони передають нащадкам багатовіковий людський досвід, народну мудрість, світогляд, філософію, моральні орієнтири та ідеали. Тому такий сильний зв'язок дитячої літератури з фольклором і тому так не просто бути автором дитячої літератури. Адже між дорослим творцем і його героями неодмінно є прірва, довжиною кілька десятиліть. Він не літає уві сні, десь розгубив наївність, зсугулювався під тягарем гіркої правди життя і бачить все по іншому. Та сказане вище – не про Винниченка. На думку С. Михиди, в його дитячих оповіданнях «бар'єри нерозуміння дитини дорослим зникають. Письменник не моралізує й не маніпулює, він, образно кажучи, ніби стоїть на колінах перед юним героєм, придивляється до нього й відтворює світ дитячими очима» [Михида : 47]. В такій «позі» ми й побачили Винниченка в оповіданнях «Віють вітри, віють буйні» та «Гей, хто в лісі, обізвися», де за допомогою літературної інтерпретації фольклорних мотивів і авторського світовідчуття показано процес формування свідомості маленького індивіда у стресовій ситуації.

Слід зауважити, що літературно-фольклорна взаємодія має свої особливості. Багатий матеріал народної творчості частенько обробляється, переосмислюється і «вмонтовується» в художній текст як згадка про минуле, пояснення певної традиції, або для створення відповідного колориту. Цей процес завжди має глибоко особистісний характер та, однозначно, доповнює, увиразнює і збагачує літературну працю будь-якого письменника.

Актуальність запропонованого дослідження відзначається необхідністю глибокого осмислення традиційної української народної культури і фольклору, пошуками ідентичності

нашого народу, який в умовах багаторічної інформаційної війни, а тепер і повномасштабної збройної агресії з боку російської федерації і так вже втратив чимало історичних і культурних цінностей, а також увагою сучасного літературознавства до художнього втілення в літературі фольклорно-міфологічних образів.

Мета дослідження – показати, як фольклорна спадщина українського народу втілюється в дитячих оповіданнях В. Винниченка, збагачуючи, суттєво поглиблюючи і конкретизуючи його художній світ.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- проаналізувати вплив фольклорних жанрів, мотивів і образів на дитячу літературу письменника;

- простежити, як міфічні образи, трансформовані в літературний текст, стають засобами пізнання світу головних персонажів оповідань;

- виявити типологічну схожість між фольклорним образом і його літературною інтерпретацією;

- виокремити основні виховні цілі аналізованих оповідань Володимира Винниченка.

Методологічною основою роботи стали фундаментальні праці зарубіжних дослідників про міфологію, релігію та фольклор (З. Фрейд, К. Юнг, Дж. Кемпбелл, Е. Нойманн, Дж. Фрезер) та їх взаємодію з авторською літературою (М. Мюллер, Е. Кассіпер, Р. Барт, К. Леві Строс). Що ж стосується вітчизняних, то заслуговують на увагу дослідження І. Франка, О. Потебні, М. Максимовича, М. Грушевського, Л. Дунаєвської, С. Барабаш, І. Денисюка, Т. Шевчук, Н. Шумило та інших.

Глибокий аналіз дитячих оповідань В. Винниченка здійснено у працях Л. Богачевської, Л. Гінзбург, О. Гнідан, Л. Дем'янівської, Ю. Кузнецова, В. Панченко, С. Михиди тощо.

У роботі використано системний підхід до вивчення функціонування фольклорного образу в літературі, структурно-семіотичний та культурно-антропологічний **методи дослідження**. Останній дозволяє представити українську культурну традицію в єдності фольклору і літератури в синхронічному та діахронічному аспектах

Виклад основного матеріалу. На будь-якому етапі розвитку суспільства основою людської життєдіяльності є світогляд. У ньому

поєднуються відчуття, переконання, ідеї, звички і досвід людей та формується їх життєва позиція. Ще з найдавніших часів світоглядні уявлення зберігалися у формі міфів (вперше про те, що міф є стадією розвитку свідомості певної історичної доби заговорив французький культуролог Л. Леві-Брюль, спираючись на праці німецького філософа Ф. Шеллінга, згодом цю ідею розвинули Д. Фрезер і К. Леві Стросс). У них пояснювалося виникнення всесвіту і людей, а природні явища наділялися життєвою силою. Нашим предкам вдалося створити первісну модель людської культури, втіливши її в образі так званого «світового дерева». По горизонталі воно символізувало чотири сторони світу, чотири пори року та чотири частини доби. По вертикалі вказувало на наявність трьох світів – наземного, підземного і небесного, трьох часів – сучасного, минулого і майбутнього та трьох стихій – землі, води і вогню. Всі природні явища стають олюдненими, буття не ділиться на об'єкт чи суб'єкт, а людина існує в тісному зв'язку з космосом і природою.

Однак, очевидним є факт, що міфологія – це лише перша форма самосвідомості людства, виправдано витіснена релігією, яку потрібно згадувати як щось далеке і недосяжне. Лише художня творчість дозволяє часом невинно «відроджувати» міфічну концепцію світу і людини, як це здійснив свого часу колумбійський письменник Габріель Гарсія Маркес. Значно ж гірше, коли людство раптом сліпо вірить в так звані «ідеологічні міфи» і під тиском пропаганди розпочинає загарбницькі війни. Маємо на увазі жорстоку Другу світову війну і криваве свавілля російської армії в Україні, що й досі триває.

Так-от, в релігії, що є зрілою світоглядною формою людства, з'являється чітко протиставлення духовного і тілесного світу, земного і небесного, природного і надприродного. Персонажі ж міфів нікуди не зникають, вони живуть в особливому світі, який неможливо збагнути розумом і відчутти. У нього просто треба вірити.

Для української культури XIX–XX століть характерні вірування в існування різного роду надприродних істот (відьом, бісів, чортів, русалок, домовиків), які можуть завдавати людям значної шкоди. Їх називають «нечистою силою» або «демонами», адже християнство чітко розділяє чорне і біле, добро і зло, Бога і диявола,

а всю надприродну силу однозначно ототожнює з негативною. Тому всі божественні істоти світлі, чисті і добрі, а диявольські – темні, нечисті і злі. Першу спробу дослідити перелічених вище міфологічних персонажів здійснив німецький етнограф В. Маннгардт, об'єднавши їх під умовною назвою «нижча міфологія». «Міфологічними» вважали їх і авторитетні українські фольклористи І. Нечуй-Левицький, Я. Головацький та М. Костомаров. Хоча зараз частіше зустрічається термін «українська демонологія».

Через те, що фольклор і література, як дві форми словесної творчості, завжди були близькі і, на думку І. Франка, розвивалися паралельно, навіть більше, остання завжди мала чітке забарвлення «народного елемента», зовсім не дивно, що демонічні персонажі плавно перекочували в авторську літературу, зокрема й у творчість В. Винниченка.

Щоправда письменник в аналізованих творах не робить акцент на «нечисті». Його головні герої – справжні діти, з власними проблемами і потребами, в уяві яких існує фантастичний світ і фантастичні істоти, які їх лякають і притягують одночасно.

В оповіданні «Віють вітри, віють буйні» видуманим персонажем виступає домовик, або «той», як таємниче називає його автор. Цей яскравий образ фактичного господаря і охоронця дому був надзвичайно популярний у слов'янському фольклорі, а згодом і не менш затребуваним у слов'янській літературі. Цікаво, що європейська культура теж має схожого героя – так званого домашнього духа, а у всесвітньовідомих казкарів Братів Грімм є твір під назвою «Домовики». У скандинавській міфології наш домовик трансформувався в ельфа. В англійських країнах популярним є різдвяний ельф, який живе на Північному полюсі і допомагає Санта-Клаусу вести його домашні справи. Та найбільш знаним в усьому світі є образ домовика/домашнього ельфа Добі, персонажа серії книг Джоан Роулінг про Гаррі Поттера.

Винниченко робить свого домовика органічною частиною розповіді. З давніх народних переказів відомо, що він був добрим або злим домашнім «божеством», мав вигляд маленького старого діда, kota, чи навіть певної речі. В язич-

ницькі часи вважалося, що домовиком ставав після смерті найповажніший член родини. Він слідкував за добробутом і затишком дому, жив переважно на припічку і всім порядкував вночі. З приходом християнства роль домовика різко змінилася. Він став негативним образом і був перенесений в розряд «нечисті». Залежно від ситуації, він міг шкодити, або допомагати людям, ним же часто лякали неслухняних дітей.

З існуванням такого «сусіда» аж ніяк не міг змиритися головний герой оповідання – Гринь. Адже він – «владика, цар і бог над речами й людьми, де слово й плач його закон для мами, тата, Гаврика, Рябухи-Саньки, кішки Рудьки, собаки Жульки, для всіх стільців, скриньок, щіток, словом, усього, що там є внизу» [Винниченко : 12]. Але коли на землю опускалася ніч і шестирічний хлопчик залишався в хаті сам, все його царство безслідно зникало: «Він, владика, тихенько лежить і не сміє ворухнутися, бо там прийшло щось дужче за нього і панує над усім. І всі кутки, стільці, рядюжки, двері, все чисто в змові з тим таємним і дужчим. І через те все вороже до нього, Гриня, все таке потайне, підглядаюче й хитро-застигле. От-от простягнуться з кутка руки й схоплять його» [Винниченко : 12]. Страх перед нічним «правителем» оселі викликає в головного героя гнів. Він звертається до служниці з наказом, але вона добре розуміє його стан і не підкоряється:

Подай сюди води, ти! Рябухо!

Нехай тобі той, що в запічку, подасть!

І знову клацає клямка, але тоскно і страшно. «Той, що в запічку». Хто «той»?! Тіні ланцюжків, святі на іконах, мисник, макітра, всі знають, хто «той». Знають, та хитро, сторожко мовчать» [Винниченко : 14]. Адже про потойбічних істот не прийнято було говорити вголос, тим більше проти ночі. Та і померлих, з якими асоціювався домовик і які, як вважалося, нікуди не зникали з дому, згадувати лишній раз не рекомендувалося.

Хоча Винниченко й відводить такому поважному домовикові другорядну роль, його поява в канві твору виявилася надзвичайно продуктивною. Наймичка Санька використовує «того» для містифікації, тобто залякування і впокорення вередливого Гриня:

«Нехай тебе домовик візьме. Він тепер отам у тій хаті сидить.

Гринь з жахом перекидає очі на чорну страшну дірку дверей до спальні.

– Ма-амо! – жалібно скрикує він.

– Еге, «мамо». Мама на весіллі. Прийдуть аж уранці. А домовик тобі покаже «маму» [Винниченко : 16].

Переляканий хлопчик стає тихеньким і ласкавим, обіцяє докорінно змінити свою поведінку і більше ніколи не конфліктувати зі своєю захисницею. Він поводить себе, як типова домашня дитина, що несподівано лишилася без захисту дорослих: боїться бути сам, боїться темряви, дощу, свисту вітру у комині, власних домислів. Чи випадково все це? Вважаємо, що ні. Не даремно ж Винниченко вказує, що його персонажеві шість років. Він достеменно знає, що саме в цьому віці абстрактне мислення і уява розвиваються дуже стрімко, реальні страхи відходять на задній план, а уявні – посилюються. В пам'яті одразу спливають всі «страшилки», про які дитина коли-небудь чула і які неодмінно хочуть їй зашкодити. Інша справа – наймичка Санька. Вона теж ще дитина. Їй лише дев'ять років. Але дівчинка кругла сирота, щоб не померла з голоду, її взяли до себе працювати Гриневі батьки. Її дитяче личко понівечила віспа, а душу – несправедливі насмішки й побої, яких майже завжди зазнавала з вини Гриня. Що їй до темряви і домовиків? В очах малого панича вона – доросла. Знає багато пісень, а ще більше казок, нічого не боїться і може заспокоїти, як мама. Щоб подолати страх, Гринь просить розказати йому казку – найпопулярніший жанр народної творчості, в якому на прикладі вигаданих героїв і подій даються дітям головні життєві настанови: про добро і зло, про етику і мораль, про життя і його цінності. Свого часу К. Юнг помітив, що на поведінку і розвиток дитини впливають персонажі казок. А Е. Берн, вважав, що казка іноді може стати для людини її життєвим сценарієм. Сьогодні у світовій психології популярною методикою стала казкотерапія. З її допомогою «приборкують» неконтрольовану агресію, долають відчуття самотності, розвивають волю, «лікують» інфантилізм. Як дивно, що наукового підтвердження ця практика діждалася порівняно недавно. Наші ж предки користувалися нею ще з найдавніших часів.

Санька розказує Гриневі казку-правду свого життя: як була вона у батьків красивою донечкою, як після їх смерті бридка принцеса

наклала на неї чари, як лишилася вона сама на світі і ніхто її не любить. Жаліслива розповідь остаточно збиває пиху з недавно ще такого зарозумілого, хитрого і лукавого панича. «Гринь обережно тягне за рукав подертої кохтинки, від якої пахне цибулею і милом. Потім пригортається всім тілом до Саньки, невміло підносить руку до Саньчиного лиця і гладить так, як гладить його самого мама, коли його образить хто-небудь. Щока під рукою шершава, гаряча і мокра. Гриневі хочеться плакати, і він тулить лице в бік Саньки і, обнявши її, починає схлипувати...

– Я буду тебе любити, Саню» [Винниченко : 26].

Дві невинні душі більше не конфлікують. Домовики і страхи зникають, а дві втомлені голівки, наситившись народною мудрістю, засинають на одній подушці, щоб завтра розпочати новий день, а, можливо, і нове життя. Бо коли дитина з юних літ знає і відчуває своє коріння і живиться ним, вона ніколи не буде сама. І жоден фатум не зможе розірвати цей зв'язок.

Багато дослідників називають дитячі оповідання Володимира Винниченка автобіографічними. В них головні герої – завжди переповнені енергією бешкетники, вигадники і непосиди. Вони максимально прислухаються до себе і своїх бажань, обираючи життєвим кредо слово «хочу». Таким же був, зі спогадів, і сам письменник. Його «пам'ять дитинства» (за С. Михидою) у поєднанні з творчою уявою дозволила надзвичайно точно відтворити той момент, коли в дитячій психіці закладається фундамент взаємодії з собою і з навколишнім світом, формується власна картина світу і визначається місце власного «я» у ній.

Так, в оповіданні В. Винниченка «Гей, хто в лісі, обізвися» знайомимося ще з одним «царем і владикою» Зінем. Кмітливий, верткий, допитливий хлопчик хоче якнайшвидше досягнути світ, зрозуміти всі життєві істини, чкурнути далеко від власного дому, відчути волю... Але – не вдається. Бо на кожному його кроці – суцільні табу, які вже відверто отруюють йому життя. Частина хлопчикових «ні» пов'язана з народними традиціями і забобонами, бо ще й досі у нашій культурі деякі язичницькі обряди тісно переплітаються з християнством. Події в творі відбуваються у переддень святкування

найбільшого свята усіх християн – Воскресіння Божого Сина Ісуса Христа. Повітря в оселі головного героя наелектризоване від незрозумілих заборон, наказів, шикання і спокусливого запаху смаколиків, яких сьогодні гріх чіпати. Через що? Дитині не зрозуміло, а в дорослих нема ні часу, ні бажання щось йому пояснювати. Бо так треба. Так робили їх предки і предки їх предків. Так буде робити, як виросте, й сам Зінь, щоб не розривати зв'язок поколінь. А поки він ще малий, то мусить повсякчас порушувати правила і будувати стратегії, як ці правила обійти. Автор оповідання тонко відчував дитячу душу, знав, що діти – найкращі маніпулятори. Спочатку вони роблять це несвідомо, щоб досягти бажаного результату, а в більш зрілому віці – навмисно. І якщо в першому оповіданні шестирічний Гринь добивався всього інстинктивно – криком і плачем, то Зінь «розробив» цілу систему маніпуляцій. Він «майже ніколи не сперечається, ні з ким не свариться, не верещить, не падає ногами. А тим часом добивається всього, чого хоче. І тільки тим добивається, що дуже ласкавенький. Так же бо сумирненько схиляє голівку до плеча, так щиро-щиро дивиться чорненькими хитрими оченятами, так ласкавенько посміхається, що просто-таки соромно відмовити йому» [Винниченко : 28]. Майже до всього, що має більше сили і влади за нього, юний маніпулятор знаходив підхід. «Навіть бозя Зіньові – не страшний. І до бозі можна підлабузнитись: треба тільки гарненько скласти ручки, пошепотіти губами перед іконами, сильненько постукати лобом багато-багато поклонів – і бозя вже задобрений» [Винниченко : 29]. І все би прекрасно складалося в його житті, якби не ненависний, страшний і ще досі не контрольований Корчун – надзвичайно сильний і усюдисущий викрадач дітей. Він «кожної хвилини міг прийти й зробити з Зіньом усе, що схотів би: забрати в торбу, віддати зайцям, циганам, халамидникам. І, розуміється, давно б уже забрав, коли б Зінь своєчасно не каювся та взагалі не був такий лагідненький та слухняний» [Винниченко : 30].

Виховну і навчальну функцію фольклору годі й заперечувати. Наші предки, щоб коригувати поведінку малолітніх бешкетників, часто вигадували образи персонажів, які, так би мовити, «полювали» на неслухняних чад

і могли навіть забирати їх із сім'ї. Етнографи пов'язують появу таких істот із надзвичайно високим рівнем смертності малолітніх дітей через неналежні умови існування і відсутність медицини. Такими «викраденнями» батьки заспокоювали себе і легше переживали смерть дитини. Є свідчення, що мешканці гірських районів України навіть не носили жалоби за померлими нащадками.

В «українській демонології» такими «промислами» могли займатися чаклуни, вовкулаки, перевертні, лісовики, водяники та інші, що мали людську подобу і надзвичайну силу. Вони, на відміну від домовика, не були безтілесними духами, а жили серед людей і мали властивості демонів. Розпізнати «напівдемонів» було не так уже й важко. Дослідники фольклору розробили цілий ряд ознак, за якими їх можна було ідентифікувати. За Л. Виноградовою, вони були схожі на карликів або мали занадто гігантський ріст і різного роду тілесні аномалії (горбатість, кульгавість, непропорційність голови, одноокість, неправильну кількість пальців, «кошлатість»). Ходили в лахмітті або в неспецифічному одязі, були відлюдькуватими, мовчазними, похмурими. Подібні персонажі, як і описані вище домовики, теж не є надбанням виключно слов'янської міфології. У скандинавському фольклорі знаходимо типологічно споріднений образ асоціального, сварливого і шкодливого створіння – троля, який теж частенько викрадав людей. І якщо домовик Винниченка практично не зазнав літературної трансформації, то з образом Корчуна, а насправді лісовика, як нам видається (бо корч – це пень, вирваний з корінням, або те саме, що кущ, а далі вибудовується асоціативний ряд з деревом і лісом), зовсім інша історія.

У жодній міфології і жодному фольклорному тексті немає ні найменшої згадки про Корчуна. Хоч його вигляд в оповіданні ідеально підходить під опис «напівдемона». «Корчун був здоровенний-здоровенний, удвоє більший за маму, за бабцю та й за самого тата. Волосся в нього було таке кучеряве та буйне, що Зінь міг би сховатися в ньому, як у бур'яні. І брови, і вуса, і борода теж були страшенно кудлаті та чорні. А зуби великі-великі та жовті, як зубки часнику» [Винниченко : 34]. На його потойбічну природу вказував сморід сірки із рота і надзвичайна фізична сила, якій можна було б тільки

позаздрити. Зінь сам був свідком випадку, як Корчун, стрягнувши в багнюці по коліна, легко витягнув з неї важезний віз і переніс на руках на суше. «Зінь стояв у дворі та в щілинку хвіртки дивився, як загруз дядько з возом у болоті серед вулиці. Загруз і ніяк тобі не може виїхати. Періщить-періщить конячку батоном, шарпашарпа віжками, чмока-чмока губами, а віз як уріс. Бідні конячки пнуться з усієї сили, чвакають копитами в болоті, витягають спину як по шнурку, а віз тільки похитується. А болото густе-густе, блискуче та сиве. Люди стоять під самим парканом і звідти гукають дядькові та поради дають, а допомогти нічим несила, бо досягнути до воза ніяк не можна, – кожний утопився б» [Винниченко : 35]. Він все бачив, чув і міг моментально опинитися поруч із Зінем, якби тільки малий спробував вчинити непослух. Тож в даному випадку маємо справу з «переосмисленим» літературним персонажем. Перш ніж потрапити до оповідання, він пройшов, так би мовити, потрібну обробку – міфологічну, фольклорну і авторську. Такою дією Винниченко засвідчив, що світогляд людини є множинним і вона завжди має право на вибір.

Перед вибором стояв і малий Зінь. Він думав, що «Корчун – зовсім не те, що бозя, що це – справжній і страшний бог кари та заборони. І коли Зіньові казали: «Чекай, чекай, ось скажу Корчунові», то він готов був усе робити, аби тільки не казали» [Винниченко : 33]. Бо він всюди міг його знайти: у скрині, на печі, у тітки в селі, навіть в мамі під ковдрою. Тому в хлопця було два варіанти: або примиритися з існуванням демона і стати слухняним, або навчитися ним маніпулювати. Зінь почав з другого і вирішив придобритись до Корчуна. Наприклад, засвітити перед ним свічку, як перед іконами: «Там, перед бозями, горить лампадка. Через те, що їм запалено лампадку, вони не мають права бути сердитими і їх боятися нема чого, хоч би й паску їв. То Корчун має право сердитись, бо йому не запалено ні лампадки, ні свічки. А коли він не буде сердитись, то тоді можна буде і паску їсти, і скоромитись, і на вулицю бігати, і все-все робити» [Винниченко : 35]. Здавалося б, ідеальний план і вже не за горами ідеальне життя. Та знову бачимо руку тонкого психолога Володимира Винниченка. Він показує, як один епізод, випадковим свідком якого

став Зінь, руйнує весь його світ. Сталося так, що жебраки і розбійники, які жили в широкому провалі неподалік Зіневого двору, вбили Корчуна. Вбили бога кари і заборони. Вбили найлютішого в світі ворога малої дитини. Спочатку хлопчик тікає до хати, щоб робити все, що до цього часу було для нього недосяжне. Зникає страх, сором і почуття вини, він відкушує такий бажаний шматок великодньої випічки і... не відчуває ні смаку, ні радості: «Зіньові очі чогось заливаються слізьми, і він, скривившись усім лицем, гублячи з рота крихти хрущика, гірко плаче». Невимовний жаль хлопчика легко зрозуміти, адже «там, за хатою, в проваллі лежить самотою скоцюрблений, розчавлений і безсилий-безсилий тепер бог Корчун» [Винниченко : 37].

Винниченко навмисно шокує свого героя такою несподіваною розв'язкою. Вона дозволяє йому зануритися в душу дитини, відчути її емоційний стан, вловити найтонші зміни в психіці та зрозуміти логіку подальшої поведінки. У свідомості головного героя стався переломний момент. По суті, Корчун був центром Зіневого ідеального світу, який раптово рухнув. І хлопчик виразно усвідомив несумісність і відчуженість своєї життєвої позиції з реальністю і власну самотність. Сумні заплакані очі виказували його стан, та ніхто не зрозумів. Мама не зрозуміла. Майже кожним оповіданням для дітей і про дітей Винниченко шле важливі меседжі до батьків: слухайте своїх синів і дочок та розумійте їх! Для порівняння, він дає нам образи різних, на перший погляд, дітей: сироту Саньку із аналізованого вище твору, і Зіня, що виріс у начебто благополучній сім'ї. Дівчинка стала одинокою вимушено, бо рідні померли. Та її примирення з Грином дало їй шанс знайти в цьому світі споріднену душу. Зіневе ж життя протікає між двох крайнощів – гіперопіки (мама й бабуся все вирішують і роблять за нього) та ігнору. Складається враження, що щоденні домашні клопоти набагато важливіші за дитину.

Так і чуємо звідусіль злісні фрази: «Сядь собі он там та не чіпляйся» [Винниченко : 28], «От я тобі як заграю, то ти мені відчепишся тут! Геть із кухні! Забирайся. Іди собі надвір» [Винниченко : 28], «Одчепись, Зіню. Сядь собі там та грайся чимсь. – Правда, правда. Одійди звідси. Сядь там» [Винниченко : 29]. Тому то й буває, що дитина, не маючи правильних орієнтирів і залишившись на одинці зі своїми «чому?», вчиться не на чужих, а на власних помилках. Щоб так не було, застосовуймо всі можливі засоби (міфологічні, фольклорні, літературні), для заповнення дитячої картини світу «правильними» культурними цінностями та ідеалами.

Підсумовуючи сказане, ми дійшли таких **висновків:**

1. Традиційні мотиви і образи, запозичені Винниченком з фольклору, знайшли в його дитячих оповіданнях новий зміст і були перенесені в літературу свідомо і цілеспрямовано.

2. Роблячи міфічних персонажів героями своїх творів, письменник вдавався до їх трансформації, переосмислення, неточного цитування.

3. Фольклорні мотиви в аналізованих оповіданнях відіграють ряд функцій (виступають в якості композиційної побудови тексту, характеристики персонажів, ідейно-естетичної концепції автора).

4. Переосмислення змісту фольклорного матеріалу, пародій міфічних персонажів, дають письменнику можливість, з одного боку, надати своїй розповіді епічного? Характеру. З іншого – зведення реальності і фантастики в одному художньому просторі дозволяє автору створити власне «полотно», на якому чітко і детально вимальовуються всі елементи, що складають сутність сучасної йому дитини?

5. За допомогою фольклорних елементів письменник створює універсальний набір цінностей, важливих для розвитку не лише української. А й світової культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брандес В., Вознюк О., Заброцький М. Казка як важливий чинник розвитку людства. *Видання Житомирського державного університету ім. І. Франка*, 2001. № 8. 96–100.
2. Варданян М. Україна на роздоріжжі: еміграційний цикл повістей «Намисто» В. Винниченка в контексті радянської дитячої літератури 20-х рр. XX ст. *Науковий збірник Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського*, 2017. № 2(20). 47–51.
3. Винниченко В. Намисто : оповідання. Київ : Веселка, 1989.
4. Виноградова Л. Народна демонологія та міфо-обрядова традиція слов'ян. Москва : Індрик, 2000.
5. Вовк О. Емоційний потенціал дитячих оповідань Володимира Винниченка. *Літературознавство. Актуальні проблеми гуманітарних наук*, 2015. № 2, 193–198.

6. Володимир Винниченко: *viribus unitis* – XXI. Частина перша (Життя і творчість В. Винниченка в наукових дослідженнях С. Михиди та М. Ковалик). Кіровоград : «Поліграф-Сервіс», 2013. 432 с.
7. Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005.
8. Марків Р. Теоретичні аспекти фольклоризму в літературі. *Періодика Львівського університету. Серія філологічна*. 2010. № 41. 215–223.
9. Потапенко С. Проблема тексту у фольклорі з точки зору теорії інтертекстуальності. *Літературознавство*, 2010. № 26. 455–459.
10. Присяжнюк С. Дитяча проза В. Вунченка: рівень наукової інтерпретації. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка*, 2005. № 61. 237–245.
11. Франко І. Зібрання творів: у 50 томах. Т. 41. Київ : Наукова думка, 1984.
12. Чепурко О. Образи дітей в українській малій прозі кінця XIX – початку XX ст. *Видання Житомирського державного університету імені І. Франка*, 2004. № 15. 215–218.

REFERENCES

1. Brandes V., Vozniuk O., Zabrotskyi M. (2001) Kazka yak vazhlyvyi chynnyk rozvytku liudstva. *Vydannia Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu im. I. Franka*. № 8. 96–100. [in Ukrainian].
2. Vardanian M. (2017) Ukraina na rozdorizhzi: emihratsiinyi tsykl povistei «Namysto» V. Vynnychenka v konteksti radianskoi dytiachoi literatury 20-kh rr. KhKh st. *Naukovyi zbirnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. Sukhomlynskoho*, № 2 (20). 47–51. [in Ukrainian].
3. Vynnychenko V. (1989) Namysto: opovidannia. Kyiv : Veselka [in Ukrainian].
4. Vynohradova L. (2000) Narodna demonolohiia ta mifo-obriadova tradytsiia slovian. Moskva : Indrik [in Russian].
5. Vovk O. (2015) Emotsiinyi potentsial dytiachykh opovidan Volodymyra Vynnychenka. *Literaturoznavstvo. Aktualni problemy humanitarnykh nauk*, № 2, 193–198. [in Ukrainian].
6. Volodymyr Vynnychenko: *viribus unitis* – KhKhI. Chastyna persha (Zhyttia i tvorchist V. Vynnychenka v naukovykh doslidzhenniakh S. Mykhydy ta M. Kovalyk). Kirovohrad : «Polihraf-Servis», 2013. 432 s. [in Ukrainian].
7. Davydiuk V. (2005) Pervisna mifolohiia ukrainskoho folkloru. Lutsk: Volynska oblasna drukarnia [in Ukrainian].
8. Markiv R. (2010) Teoretychni aspekty folklorizmu v literaturi. *Periodyka Lvivskoho universytetu. Seriiia filolohichna*. № 41. 215–223. [in Ukrainian].
9. Potapenko S. (2010) Problema tekstu u folklori z tochky zoru teorii intertekstualnosti. *Literaturoznavstvo*. № 26. 455–459. [in Ukrainian].
10. Prisiazhniuk S. (2005) Dytiacha proza V. Vunchenka: riven naukovoi interpretatsii. *Naukovi zapysky Kirovohrads-koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Vynnychenka*. № 61. 237–245. [in Ukrainian].
11. Franko I. (1984) Zibrannia tvoriv: u 50 tomakh. T. 41. Kyiv : Naukova dumka, [in Ukrainian].
12. Chepurko O. (2004) Obrazy ditei v ukrainskii malii prozi kintsia KhIKh – pochatku KhKh st. *Vydannia Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka*, № 15. 215–218. [in Ukrainian].

N. V. KOBZEI

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philology and Translation,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine
E-mail: Nata_kobzej@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-8288-7079>*

LITERARY AND FOLKLORE CORRELATIONS IN CHILDREN'S STORIES BY VOLODYMYR VYNNYCHENKO

The study analyzes the children's stories of Volodymyr Vinnichenko, a Ukrainian author of the first half of the 20th century. He dedicated the collection of short stories "The Necklace" to works for young readers. In it, almost for the first time, he focused the main attention on the psychological state of the characters, their inner world, which is why researchers call it innovative. It was established that in the works analyzed by us, the author actively used folklore motifs, genres and images. This allowed him to explain to readers some of the folk traditions of our ancestors, to show the inextricability of the connection between the past and the present, to reproduce the flavor of the era he was describing. It was determined that Ukrainian culture is characterized by beliefs in the existence of supernatural beings – witches, devils, devils, mermaids, witches, sorcerers, werewolves, who can help or harm people. Vynnychenko borrows from folklore the image

of a homemaker and a forester. An in-depth analysis of these images at the level of mythology, folklore and literature was carried out and attention was drawn to the fact that the latter (woodsman/Korchun) underwent the greatest literary transformation in the story. Parallels with typologically related images in world culture are drawn. The role of fairy-tale therapy is noted.

The functions of folklore elements in the works are clarified: the composition of stories is built around them, the characteristics of the main characters are manifested through the relation to folklore images, and the ideological and aesthetic concepts of the author are brought to life. And in stressful situations associated with their appearance, the consciousness of a small individual is formed.

In his works, Vynnychenko sends important messages to all parents: our children do not need hypercare, they want and can be independent. They need understanding and education from us. Not the last role in the formation of a child's life position is played by folk art. It does not matter whether in its "pure form" or in a literary interpretation. The main thing is that it contains the main life instructions: about good and evil, ethics and morality, values and ideals, without which it is very difficult in the modern world.

Key words: folklore images, children's stories, brownie, myths.

UDC 81'1:811.161.2 + 811.111

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.5>

M. V. LUKIANCHUK

Candidate of Pedagogical Sciences,

Foreign Language Lecturer,

Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: mlukyanchuk@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0002-0196-7737>

N. I. DZIAMULYCH

Methodist Lecturer,

Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: ndzyamulych@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-9860-9348>

S. YE. VIRSTA

Methodist Lecturer,

Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: svirsta@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-5507-5761>

**ORAL SPEECH AS AN OBJECT OF LINGUISTICS AND DIDACTIC RESEARCH
BY MEANS OF INTERDISCIPLINARY RELATIONS**

The problem of speech skills development, communication formation has always been and is one of the key ones in the education system. The increase in requirements for the quality and content of higher education in Ukraine is caused primarily by its integration into the world educational space, the emergence of innovative means of mass communication, the dynamic development of social relations, science, culture, and changes in economic life [Klymova]. The tendency to change knowledge-based education to competence-based one is caused by modern social requirements, as it requires the education of independent, proactive and responsible members of society capable of interaction. The competent approach is not only promising, but also focuses the main efforts of participants in the pedagogical process on creating an environment optimal for the student's personal self-realization.

The goal of learning a language is to communicate. Oral communication skills are fundamental to the development of literacy and essential for thinking and learning. It is the glue that puts all the components of a language together [Novapedahohika].

Through talk, students not only communicate information but also explore and come to understand ideas and concepts; identify and solve problems; organize their experience and knowledge; express and clarify their thoughts, feelings, and opinions. Listening and speaking skills are essential for interaction at home, at school, and in the community [College Santa María del Camino].

It acquires special importance in an integral combination with a communicative approach, which brings the educational process closer to real communication conditions. The formation of communicative competence will be more effective when using interdisciplinary connections. It is in the process of studying the Ukrainian and English languages that students have the opportunity to notice many commonalities, to find correspondences with other subjects, especially with literary reading, since language is a means of expressing opinions about objective reality, properties and regularities. The realization of interdisciplinary connections contributes to the scientific organization of the educational process and is a stimulating factor in learning Ukrainian and English languages. [Vasylieva, 2013: 16–22]

The practical implementation of forms of speech activity is facilitated by timely and sufficient learning of the main functions of the language. In order for speech to develop harmoniously and fully, it is necessary to systematically teach students four types of speech activities in a relationship (listening, reading, speaking, and writing) [Vovkotrub : 41].

The method of learning any language is the development of oral communication skills and abilities, the deepening of knowledge of oral and written, dialogic and monologic speech, the peculiarities of speech, determined by their communicative tasks and the communication situation.

The necessity of this study is due to the conceptual provisions in improvement of higher education's content and methods, which include linguistic training "students' acquisition of sufficient personal experience, a culture of communication and cooperation in various activities" [Novapedahohika]. In the scientific community, this theory has evolved from a focus solely on personality changes to a more complex understanding/interpretation of this concept, which encompasses a multifaceted social context ("literate society") [Lukianchuk 2019].

Key words: language, speech and speaking, oral communication skills, literacy, education.

The relationship between language and thought have been discussed and investigated by a broad range of scientists including linguists, philosophers, cognitive scientists, psychologists, and anthropologists. Language is a symbolic tool that we use to communicate our thoughts as well as represent our cognitive processes. Language is the mirror of thinking, and it is one of the ways in which we communicate our rich cognitive world. As Wittgenstein suggests, we may see the world within the boundaries of our language, and we think that way. Therefore, we can argue that the language we speak not only facilitates thought communication but also shapes and diversifies thinking [Koç University].

The problem of speech development has always been and is one of the most important in the education system. The increase in requirements for the quality and content of higher education in Ukraine is caused primarily by its integration into the world educational space, the emergence of innovative means of mass communication, the dynamic development of social relations, science, culture, and changes in economic life [Klymova].

It is generally known that an important function of speech is the function of communication, the task of which is communication, which is the content of our study.

By focusing on the three pillars of oral communication (listening, reflecting and speaking) when learning a new language or native, you accelerate the process because you are doing.

Edgar Dale, an American educationist, created "The Cone of Experience" (Diagram 1). It is a model that incorporates several theories related to instructional design and learning processes. During the 1960s, Edgar Dale theorized that learners retain more information by what they "do" as opposed to what is "heard", "read" or "observed" [College Santa María del Camino].

The linguistic basis of the research is laid in works from various branches of modern linguistics: general and specific linguistics (S. Yermolenko, K. Horodenska, P. Hrytsenko, M. Kochergan, L. Masenko, L. Matsko, O. Selivanova, M. Plyusch, etc.).

The analysis and generalization of the existing conceptual approaches to the interpretation of

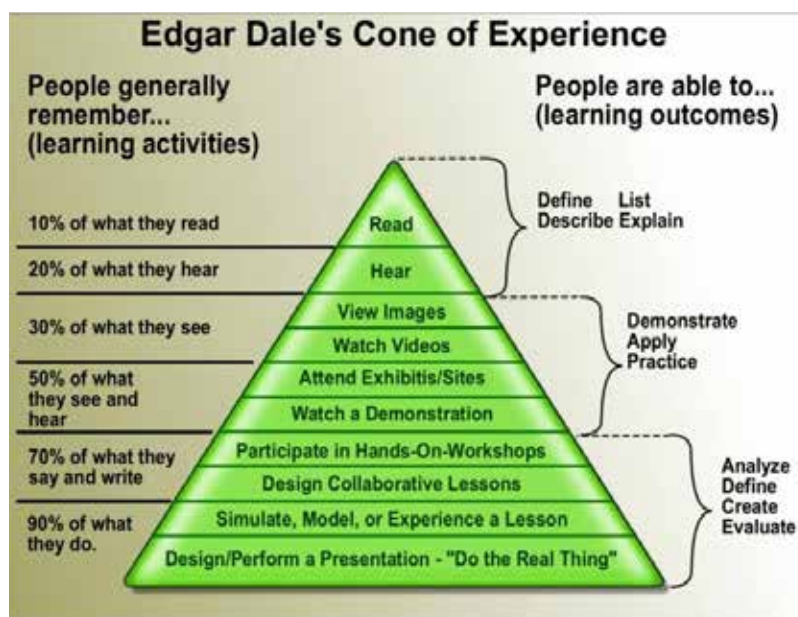

Diagram 1

the studied phenomenon allows us to identify the fundamental concepts for this study: language is a social symbolic activity. Learning the vocabulary of his native or foreign language, the child learns the spiritual qualities of the people whose language he studies, character traits, his soul, and this becomes his property. A child's native language is a genetic code that programs his national consciousness, his mentality [Pentylyuk : 28].

The goal of learning any language is the development of oral communication skills and abilities, the deepening of knowledge about oral and written, dialogic and monologic speech, the peculiarities of expressions determined by their communicative tasks and the communication situation [Novapedahohika].

The word “language” in linguistics is used in several meanings: 1) as a language system abstracted from speech; 2) as a unity of language and speech; 3) as speech, that is, the functioning of the language [Pentylyuk 2000 : 36].

The purpose of teaching the Ukrainian and English languages is to improve students' speech and communication skills based on mastering an elementary grammar course and practical use of acquired knowledge in oral and written communication [Vasilyeva 2013: 16–22].

The practical implementation of forms of speech activity is facilitated by timely and sufficient learning of the main functions of the language. In order for speech to develop harmoniously and fully, it is necessary to systematically teach students four types of speech activities in a relationship (listening, reading, speaking, writing) [Vovkotrub : 41].

Listening as a type of speech activity is based on the sensory side (auditory perception of speech, internal speech, comparison – cognition), and on the other hand – on the logical understanding of what is perceived; on the ability to perceive and recognize the sound form of speech, on the direct understanding of words and phrases, recognition of grammatical forms at the level of morphology, syntax [Vovkotrub : 41].

Speaking – a productive type of speech activity – is carried out in the form of a dialogue or monologue. For speaking, first of all, it is necessary to have a stimulus, an incentive [Vovkotrub : 41].

Speech and speaking are components of speech activity [Pentylyuk 2003a : 27]. Therefore, speech can be defined as the functioning of language. Speech is considered as an activity of communi-

cation, expression of influence, message through language. Speaking is speech in action. Linguistic units in the process of their study should be considered both from the point of view of linguocentrism, that is, when the focus is on a certain linguistic phenomenon as an element of the system, and from the point of view of anthropocentrism, when linguistic units (and the whole language) are studied as a creative product of their carrier, ethnosociety, which gave birth to a language phenomenon as a key element of national culture. In this case, the center of research attention should be the creator of the linguistic substance, the ethnic group that uses its own product, or a separate language an individual as a representative of an ethno-community who uses his native language [Zhaivoronok : 23].

Every person, mastering a native or foreign language on a practical level, obeys the norms and system of this language. The elements of the language that person uses – are units of its speech and become its property which are used in speech activity. So, speech is those elements of language that people use in certain conditions.

Based on the fact that speech is an activity that involves the use of language for the purpose of communication, knowledge, influencing other people, scientists note that the main attention should be paid to speech activity in both oral and written form. It is necessary to purposefully improve the grammar of students' speech, to teach them to perceive and understand other people's speech, as well as to construct statements (texts) in accordance with the norms of the language [Vovkotrub : 41].

As experience has shown, a teacher who not only knows a foreign and native language, but also knows the pedagogy of primary education, psychological and physiological characteristics of children, knows the methods and forms of teaching younger schoolchildren is capable of solving the tasks of quality language education [Voloshina 2018: 96–99].

The development of oral speech during the formation of students' own language reserve and mastering of language norms gives significantly higher results if it is carried out on a communicative basis, in the process of communicative activity. H.S. Demydchuk notes that the formation of communicative and speaking skills is one of the main problems of modern language teaching methods, since the lack of proper correlation between

theoretical knowledge and practical speaking skills affects the quantitative and qualitative characteristics of speech [Demydchik].

In the course of research on the development of speech, it was established that during the course of study, students, when learning the grammar of their native and foreign languages, give preference not to the verbal component of a sentence, not to its grammatical structure, but to the expressed situation and its subject components [Vovkotrub]. Scientists note that the development of speech is a complex creative process that occurs in unity with the development of the individual's thinking and with the complication of his speech activity [Vovkotrub : 196]. The consequence of this is that the personality practically masters speech. Therefore, we consider the development of speaking skills based on the ratio of language theory and speech practice, the selection of speech material (sample words, sentences, etc.).

Some scientists consider speech as a subject of linguistic disciplines that make up the theoretical basis of teaching coherent speech. V. Zhaivoronok proposes to consider language as a clearly regulated system of linguistic units and phenomena of different language levels, that is, a system of verbal expression of thoughts that has a certain sound and grammatical structure (structural principle). The scientific results of this method of studying language phenomena are recorded primarily by the grammar of the language and its dictionary. It is good to study the linguistic phenomenon also in terms of its implementation in speech, in particular in its two varieties – written and oral, considering the implementers – the speech personality and the group of speakers (functional principle) [Zhaivoronok].

Speech is a complex combination of a wealth of linguistic means of all functional styles, characterized by diversity, versatility, a special aesthetic purpose. That is why the systematic use of speech patterns, which are works (or excerpts) of fiction and texts of other speech styles, is one of the ways of forming an intelligent, spiritually rich linguistic personality, its linguistic and communicative competence [Omelchuk : 9]. Speech competence – the ability to use language means, adequate communication goals; possession of speech skills and abilities [Pentylyuk 2003a : 192]. Speech competence calls the very communication carried out by means of language [Kolodych : 56].

Oral speech has a syntagmatic character, is characterized by the variation of speech units, dynamism, subjectivity, individuality, arbitrariness, situational conditioning inherent in its two forms, in particular the sound subcode – oral speech. Oral speech illustrates the conscious nature of the formation of the linear organization of language, its orientation to the listener's world, and the prediction of his communicative expectations and reactions. Literary oral speech, in contrast to dialectal and spatial speech, is subject to generally accepted standards and can be considered in various aspects, primarily in ortho-epic as the basis for the implementation of speech structures [Druzhynets 2019].

Characteristic features of oral speech are the means of emotional expressiveness: tone of speech (raised or lowered), tempo (accelerated or slowed down), rhythmicity, voice selection of individual words and phrases, intonation division of phrases and sentences. In addition, scientists pay great attention to the types of speech: gestural speech and sound, external and internal [Vovkotrub].

Internal speech is speech for oneself, external speech is for others. It is difficult to trace the mechanism of construction of a child's inner speech, just as it is difficult to penetrate into his inner world. Internal speech is a speech act transferred to the middle of oneself; it is most often accompanied by speaking, but this happens in those cases when the speech is as close as possible to conversational, debatable. It is maximally reduced, on the verge of falling out of the intellectual act, thus turning into a reflex act [Vovkotrub].

Inner speech is a mechanism of human mental activity; voiceless, the main functions of which are the processing and awareness of information, planning the program of future speech expression [Pentylyuk 2003b: 31].

Expression of speech is the communicative quality of written or spoken speech. It consists in the selection of speech units (words, sentences) that most accurately convey the thought of the statement and influence their emotions and feelings. The expressiveness of speech is based on originality. Expressive speech is achieved under the following conditions: independent thinking, good knowledge of the language, the speaker's interest in what he is talking or writing about, a developed sense of language. The expressiveness of oral speech develops due to expressive reading.

This quality of speech is characterized by considering the correlation between the concepts of speech and consciousness [Pentyliuk 2003в : 28].

Oral speech takes place in the conditions of direct communication, and in this process, non-linguistic means of content expression are also used – facial expressions and gestures. These tools provide additional information during oral communication. Since facial expressions are the art of showing feelings and thoughts, and gestures are hand movements to accompany individual utterances, they ensure a high-quality delivery of the content of speech to the listener. Formed listening skills contribute to the establishment of contacts between people, in the ability to listen, the interlocutor's education and tolerance are revealed [Pentyliuk 2003в : 20].

Therefore, oral speech arises due to the need to communicate, and this indicates that it is dominant, primary in relation to written speech. The most characteristic general feature of the relationship between oral and written language is that the first of them forms the basis for the second.

The formation of linguistic and communicative competence takes place even in childhood on the basis of tolerance, the psychological mechanisms of which are the subject of psychopedagogical research. This primarily concerns the correction of students' speech behavior in the process of self-reflection (overcoming their states of aggression, affect, phobias that prevent them from observing the rules of language etiquette) [Klymova].

Mastery of speech and its formation depend on the physical and mental development of the individual. Therefore, the formation of speech cannot be considered in isolation from general development.

Mastery of speech and its formation depend on the physical and mental development of the individual. Therefore, the formation of speech cannot be considered in isolation from general development.

When developing speech-based communication, attention should be paid to the following types of speech:

- regarding style (colloquial and scientific-business);
- regarding the form (oral, dialogic...);
- regarding the types of speech (narration, description...) [Vovkotrub].

In the process of studying, the determination of exercises types should be given primary impor-

tance, because the oral speech of students should be competent, expressive, clear, emotional, which implies:

- their recognition of meaningful nuances of words, phrases, phrases and awareness of the content of the story;

- the ability to convey, supplement, and continue what was said or heard at a normal pace, using artistic means of image and means of expression (mimicry, gestures, intonation), using pronouns in order to avoid repetition of words;

- knowledge of communication ethics norms [Monitoring and evaluation : 15].

The systematic use of exercises, the content of which is work on word combinations, contributes to the deep assimilation of construction techniques and their use in speech, which positively affects the quality of the development of coherent speech.

It is appropriate to note that the effectiveness of the work depends on the activity of all students in the lesson, the ability of everyone to perform tasks under the guidance of the teacher and independent similar exercises [Monitoring and evaluation : 15].

It is important to note not only the need to choose the types of exercises for the development of oral speech, but also to use them in lessons of the Ukrainian language, foreign language, literature, and others, because with the help of intersubject connections, a general educational and cognitive culture for many subjects is formed in students: listening to the teacher, answering in front of the class, reading aloud, ability to compare, prove. Making interdisciplinary connections and holding integrated lessons contribute to revealing the creative abilities of each student, activating thinking, mastering the system of scientific knowledge and have a positive effect on the formation of communicative competence [Vasilyeva : 16].

Therefore, speech is the necessary basis of human thinking, that is, the process of reflecting reality in concepts, judgments, inferences. Thought cannot arise outside of thinking. A person thinks with the help of words that are spoken aloud or about himself. Thinking is carried out in the form of speech [Vovkotrub].

It is known that speech is inseparable from thinking. The development of student's speech has constantly promote the mastery of mental operations.

The richness of speech is one of its qualities, a sign of a person's high linguistic competence.

It is realized by a large number of linguistic units (words, phrases, sentences), different in meaning and structure, the absence of unjustified repetitions, the same type of syntactic constructions. The richness of speech is related to the content, consistency, accuracy, expressiveness, appropriateness, correctness of information (oral or written), which are formed on the basis of the literary norm as an accumulator of human knowledge. The richness of speech is an integral part of human culture, the development of human feelings, and the education of national consciousness [Pentylyuk : 20].

Since the speech activity of schoolchildren is the basis of general education and speech skills, they develop the ability to listen, answer a question, express their thoughts, their attitude to anything, and give an assessment. All these skills are closely related and are part of the complex of speech activity [Vovkotrub].

The analysis of the psycholinguistic features of the formation of oral speech convinced us that the following factors are dominant for the development of an individual's oral speech: the level of development of intellectual processes (memory,

attention, observation, etc.); the ability to distinguish the sound composition of a word; the feeling of the inhibitory effect of the word; speech culture during communication.

For the development of oral speech in the educational process, the following conditions should be observed:

- take into account the individual characteristics of students;
- the system of selected exercises provides: educational, developmental and educational purpose; continuity (gradual increase in complexity); content availability; formation of educational and speech activity and cognitive interest; development of memory, attention, logical thinking;
- the selection of propaedeutic, training and creative exercises, their number, complexity and the ratio between reproductive and productive activities is differentiated according to the level of already formed speech skills and skills to work independently;
- a system of specially selected exercises is used based on an optimal combination techniques of work in the process of teaching literacy [Ponomaryova].

BIBLIOGRAPHY

1. Бацевич Ф. С. Категорії комунікативної лінгвістики: спроба визначення. *Мовознавство*. 2003, С. 25–32.
2. Вовкотруб Р. П. Розвиток усного мовлення учнів першого класу в процесі навчання грамоти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Одеса. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2006. 191 с.
3. Волошина О. С. Підготовка майбутнього учителя початкових класів до формування іншомовної компетенції учнів. *Інноваційна педагогіка*. № 3. 2018. С. 96–99.
4. Демидчик Г. С. Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів засобами службових частин мови : автореф. дис... к. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2001. 18 с.
5. Доклінічні дослідження ветеринарних лікарських засобів / за ред. І. Я. Коцюмба. Львів : Тріада плюс, 2006. 360 с.
6. Дружинець М. Л. Українське усне мовлення: психо- та соціофонетичний аспекти : монографія. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2019. 580 с.
7. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004, С. 23–35.
8. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів : монографія. Житомир : РУТА, 2010. 562 с.
9. Колодич О. Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності. *Педагогіка і психологія*. 2004, С. 55–60.
10. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи. *Методичні рекомендації*. Київ : Поч. школа, 2002. С. 15.
11. Лук'янчук М. В. Підготовка майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 298 с.
12. Методика викладання рідної мови в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів / за ред. М. І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2000. 264 с.
13. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь на синтаксичній основі. *Дивослово*. 2004, С. 8–11.
14. Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 88 с.
15. Практикум з методики навчання української мови / Караман С. О. та ін. ; за редакцією М. І. Пентиліук. Київ, 2003. 302 с.
16. Словник-довідник з української лінгводидактики : навчальний посібник / за ред. М. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2003. 149 с.

SOURCES

1. College Santa María del Camino. THE IMPORTANCE OF ORAL COMMUNICATION : веб-сайт. URL: <https://smc.edu.es/the-importance-of-oral-communication/> (дата звернення: 17.04.2023).
2. Koç University. THE BASES OF THE MIND: THE RELATIONSHIP OF LANGUAGE AND THOUGHT : веб-сайт. URL: <https://medium.com/kocuniversity/the-bases-of-the-mind-the-relationship-of-language-and-thought-a0bf30375528> (дата звернення: 17.04.2023).
3. Novapedahohika. Сутність та розвиток мовленнєвої діяльності молодших школярів : веб-сайт. URL: <http://www.novapedahohika.com/noloms-134-1.html> (дата звернення: 17.04.2023).

REFERENCES

1. Batsevych F. S. Katehoriyi komunikatyvnoyi linhvistyky: sprobа vyznachennya. [Categories of communicative linguistics: an attempt at definition]. *Linguistics*, 2003, pp. 25–32. [in Ukrainian].
2. Vovkotrub R. P. Rozvytok usnogo movlennya uchniv pershoho klasu v protsesi navchannya hramoty. [Development of oral speech of first-grade students in the process of learning literacy]. Odesa, 2006, 191 p. [in Ukrainian].
3. Voloshyna O. S. Pidhotovka maybutn'oho vchytelya pochatkovykh klasiv do formuvannya inshomovnoyi kompetentsiyi uchniv. [Preparation of the future primary school teacher for the formation of students' foreign language competence]. *Innovative pedagogy*, 2018, No. 3. P. 96–99 [in Ukrainian].
4. Demydchuk H. C. Rozvytok komunikatyvno-movlennyevykh umin' molodshykh shkolyariv za dopomohoyu sluzhbovykh chastyn movy [Development of communicative and speaking skills of younger schoolchildren with the help of functional parts of speech]. Kyiv, 2001, 18 p. [in Ukrainian].
5. Doklinichni doslidzhennya veterynarnykh likars'kykh zasobiv [Preclinical studies of veterinary medicinal products]. Edited by I. Kotsyumbas. Lviv: Triada plus, 2006, 360 p [in Ukrainian].
6. Druzhynets' M. L. Ukrayins'ke usne movlennya: psykho- ta sotsiofonetychnyy aspekty [Ukrainian oral speech: psycho- and sociophonetic aspects: monograph]. Odessa. national University named after I. I. Mechnikova, 2019, 580 p. [in Ukrainian].
7. Zhayvoronok V. V. Etnolinhvistyka v koli sumizhnykh nauk. Movoznavstvo. [Ethnolinguistics in the circle of related sciences]. *Linguistics*, 2004, pp. 23-35. [in Ukrainian].
8. Klimova K. Y. Teoriya i praktyka formuvannya movnokomunikatyvnoyi profesiyanoi kompetentsiyi studentiv nefilolohichnykh spetsial'nostey pedahohichnykh universytetiv. [Theory and practice of formation of linguistic and communicative professional competence of students of non-philology majors of pedagogical universities]. Monograph. Zhytomyr: RUTA, 2010. 562 p. [in Ukrainian].
9. Kolodych O. B. Suchasni pidkhody do vvychnennya movlennyevoyi diyal'nosti. [Modern approaches to the study of speech activity]. *Pedagogy and psychology*, 2004, pp. 55-60[in Ukrainian].
10. Kontrol' ta otsynuyannya navchal'nykh dosyahnenn' uchniv pochatkovoyi shkoly. [Control and assessment of educational achievements of primary school students]. Guidelines. Kyiv, 2002. P. 15 [in Ukrainian].
11. Lukianchuk M. V. Pidgotovka majbutnix uchyteliv do formuvannya tvorchykh zdibnostej molodshykh shkolyariv u procesi navchannya gramoty. [Preparation of future teachers for the creative abilities formation of junior students in the process of literacy]. Kyiv, 2019, P. 298 [in Ukrainian].
12. Metodyka vykladannya ridnoyi movy v serednikh navchal'nykh zakladakh. [Methods of teaching the native language in secondary schools]. Textbook for philology students. Edited by M. I. Pentylyuk. Kyiv, 2000, 264 p. [in Ukrainian].
13. Omel'chuk S. Formuvannya movlennyevo-komunikatyvnykh umin' na syntaktychniy osnovi. [Formation of speech and communication skills on a syntactic basis]. *Dyvoslovo*, 2004, pp. 8-11 [in Ukrainian].
14. Ponomar'ova K. I. Formuvannya komunikatyvnoyi kompetentnosti molodshykh shkolyariv u protsesi navchannya ukrayins'koyi movy. [Formation of communicative competence of younger schoolchildren in the process of learning the Ukrainian language]. Methodical guide. Kyiv, 2020, 88 p. [in Ukrainian].
15. Praktykum z metodyky navchannya ukrayins'koyi. [Workshop on methods of teaching the Ukrainian language]. S. Karaman. O. Edited by M. I. Pentylyuk. Kyiv, 2003, 302 p. [in Ukrainian].
16. Slovnyk-dovidnyk z ukrayins'koyi linhvodydaktyky. [Dictionary-reference of Ukrainian language didactics]. Study guide. Edited by M. Pentylyuk. Kyiv, 2003, 149 p. [in Ukrainian].

SOURCES

1. College Santa María del Camino. THE IMPORTANCE OF ORAL COMMUNICATION. [Electronic resource]. Retrieved from : <https://smc.edu.es/the-importance-of-oral-communication/> (Last accessed:17.04.2023)
2. Koç University. THE BASES OF THE MIND: THE RELATIONSHIP OF LANGUAGE AND THOUGHT. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://medium.com/kocuniversity/the-bases-of-the-mind-the-relationship-of-language-and-thought-a0bf30375528> (Last accessed: 17.04.2023)
3. Novapedahohika. Sutnist' ta rozvytok movlennyevoyi diyal'nosti molodshykh shkolyariv: [The essence and development of speech activity of younger schoolchildren]. [Electronic resource]. Retrieved from : <http://www.novapedahohika.com/noloms-134-1.html> (Last accessed: 17.04.2023)

М. В. ЛУК'ЯНЧУК

кандидат педагогічних наук,

викладач іноземних мов,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: mlukyanchuk@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0002-0196-7737>

Н. І. ДЗЯМУЛИЧ

викладач-методист,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: ndziamulych@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-9860-9348>

С. Є. ВІРСТА

викладач-методист,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: svirsta@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-5507-5761>

**УСНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ЗАСОБАМИ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ**

Проблема розвитку мовлення завжди була і є однією з ключових у системі освіти. Підвищення вимог до якості та змісту вищої освіти в Україні зумовлене насамперед її інтеграцією у світовий освітній простір, появою інноваційних засобів масової комунікації, динамічним розвитком суспільних відносин, науки, культури, змінами в економіці, житті [Климова]. Зміна тенденції накопичення знань на компетентнісну зумовлена сучасними суспільними вимогами, оскільки вимагає виховання самостійних, ініціативних та відповідальних членів суспільства, здатних до взаємодії. Компетентнісний підхід є не тільки перспективним, але й концентрує основні зусилля учасників педагогічного процесу на створенні середовища, оптимального для особистісної самореалізації студента.

Метою вивчення мови є спілкування. Навички усного спілкування є основоположними для розвитку грамотності та необхідними для мислення і навчання. Це зв'язуюча субстанція, яка об'єднує всі компоненти мови [Нова педагогіка].

За допомогою мовлення студенти не тільки передають інформацію, але й досліджують і розуміють ідеї та концепції; виявляють та вирішують проблеми; систематизують свій досвід і знання; висловлюють та пояснюють свої думки, почуття та погляди. Навички слухання та говоріння є важливими для взаємодії двох людей, у закладах освіти та просто в суспільстві [Коледж Санта-Марія-дель-Каміно].

Особливого значення усне мовлення набуває в цілісному поєднанні з комунікативним підходом, який наближає навчальний процес до реальних умов спілкування. Формування комунікативної компетентності буде більш ефективним при використанні міжпредметних зв'язків. Саме в процесі вивчення української та англійської мов учні мають змогу помітити багато спільного, знайти відповідності з іншими предметами, особливо з літературним читанням, оскільки мова є засобом висловлення думок про об'єктивну дійсність, властивості та закономірності. Реалізація міжпредметних зв'язків сприяє науковій організації навчального процесу та є стимулюючим фактором у вивченні української та англійської мов [Васильєва, 2013 : 16–22].

Практичній реалізації форм мовленнєвої діяльності сприяє своєчасне й достатнє засвоєння основних функцій мови. Щоб мовлення розвивалося гармонійно і повноцінно, необхідно систематично навчати учнів чотирьох видів мовленнєвої діяльності у взаємозв'язку (аудіювання, читання, говоріння, письмо) [Вовкотруб : 41].

Методика навчання будь-якої мови полягає у розвитку навичок і вмій усного мовлення, поглибленні знань про усне й писемне, діалогічне й монологічне мовлення, про особливості мовлення, зумовлені їх комунікативними завданнями та ситуацією спілкування.

Необхідність даного дослідження зумовлена концептуальними положеннями удосконалення змісту та методики вищої освіти, які передбачають лінгвістичну підготовку «набуття студентами достатнього особистого досвіду, культури спілкування та співпраці в різних видах діяльності» [Нова педагогіка]. У науковому середовищі ця теорія еволюціонувала від зосередження виключно на змінах особистості до більш складного розуміння/інтерпретації цього поняття, яке охоплює багатогранний соціальний контекст («грамотне суспільство») [Лук'ячук 2019].

Ключові слова: мова, мовлення, усна комунікація, грамотність, освіта.

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.6>

Л. А. СЕМАК

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри філології,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна

Електронна пошта: semak.l.a@dsau.dp.ua

<http://orcid.org/0000-0002-2495-4680>

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті описано комунікативний підхід до викладання ділової української мови в закладі вищої освіти. Спостережено, що комунікативний підхід зазвичай використовують на завершальному етапі вивчення мови, тому саме він якнайкраще підходить для навчання ділової української мови в закладі вищої освіти, оскільки під час здобуття освітнього ступеня студенти повинні вже мати певні сформовані й розвинені мовні навички. Зауважено, що комунікативний підхід є методом навчання мови, що має функціональне значення для спілкування. Доведено, що комунікативний підхід передбачає комунікативне навчання ділової української мови й має на меті навчити майбутніх фахівців самостійно застосовувати теоретичну перспективу комунікативного підходу, розвивати ділову професійну комунікативну компетентність, розуміти процеси мовомислення та визначати взаємозалежність мови і спілкування. Визначено, що для реалізації концепції комунікативного методу на заняттях з ділової української мови слід застосовувати завдання і вправи, що допоможуть студентам збагатити словниковий запас, розуміти соціальний контекст, у якому відбувається комунікативний акт. Наголошено, що комунікативна компетентність передбачає, що здобувачі освіти повинні розвинути такі аспекти знання мови: знати, як використовувати мову для різних цілей і функцій; знати, як адаптувати мову відповідно до обставин і рис учасників комунікативного акту; знати, як використовувати й розуміти різні стилі й типи текстів; знати, як підтримувати спілкування, незважаючи на посталі під час комунікативного акту прогалини в мовних знаннях. Окреслено перспективи подальших досліджень застосування комунікативного підходу на заняттях з ділової української мови в закладі вищої освіти, що полягають у розробленні детального механізму й технологій упровадження такого підходу в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: комунікативний підхід, комунікативне навчання, ділова українська мова за професійним спрямуванням.

Вступ. У педагогіці й лінгводидактиці важливим досі залишається реформування підходів до викладання державної мови у системі вищої освіти. Неабияку роль в успішному навчанні мови й розвитку мовної компетентності завжди відігравав комунікативний метод, оскільки майбутньому фахівцеві будь-якої галузі слід вміти дієво й результативно спілкуватися. Якщо ще десятиліття тому науковці багато уваги приділяли інтерактивному навчанню, застосуванню програмованих технологій в освіті, то сьогодні, в умовах дистанційного навчання, постійної віддаленої онлайн-комунікації, знову зміщують акценти в напрямкові однієї з наріжних педагогічних і лінгводидактичних проблем – розвитку спілкувальних здібностей здобувачів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативний метод як метод навчання української мови розроблено й опрацьовано в дослідженнях З. О. Митяй, Г. І. Дідук, Ю. Лазебник,

Л. М. Паламар, М. І. Пентилюк та ін. Науковиця З. О. Митяй стверджує, що «орієнтуючись на комунікативний підхід, учитель найповніше залучає учня до активної дії в класі. Комунікативний підхід передбачає ефективну методику вироблення навичок спілкування. Комунікативний метод навчання зобов'язує переглянути зміст граматичного матеріалу, його структуру з погляду розвитку всіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності, які тісно пов'язані між собою. Тому одним з основних напрямів у роботі вчителя-словесника є комунікативний, що програмує оволодіння узагальненими способами мовлення, необхідними для спілкування» [Митяй : 46]. Справді, важливість комунікативного методу для навчання будь-якої мови складно переоцінити, тому вважаємо його впровадження обов'язковим під час вивчення дисципліни «Ділова українська мова (за професійним спрямуванням)» у закладах вищої освіти,

оскільки він якнайкраще дає змогу викладачеві сприяти мовній практиці студентів у професійному і соціальному житті, а це є важливим компонентом процесу оволодіння державною мовою. Цим пояснюємо **актуальність** нашого дослідження.

Мета цієї праці – описати комунікативний підхід до викладання ділової української мови в закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Методика викладання ділової української мови (за професійним спрямуванням), як і будь-якої загальноосвітньої обов'язкової навчальної дисципліни, повинна відповідати вимогам освітньо-професійної програми, що відповідно до Закону України «Про освіту» є «системою освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти» [Закон України «Про освіту»]. Опанувавши матеріал навчальної дисципліни, здобувач вищої освіти повинен набути певних програмних результатів навчання. Із-поміж програмних результатів навчання, що їх після вивчення дисципліни «Ділова українська мова (за професійним спрямуванням)» повинні досягти здобувачі вищої освіти в Дніпровському державному аграрно-економічному університеті, наприклад, ОПП «Агрономія», ОПП «Агроінженерія», ОПП «Харчові технології» спостережено такі: майбутні фахівці мусять прагнути до самоорганізації та самоосвіти; пропагувати ведення здорового способу життя та використовувати різні форми та види рухової активності для активного відпочинку; проводити літературний пошук українською та іноземною мовами та аналізувати отриману інформацію; володіти гуманітарними, природничо-науковими та професійними знаннями; формулювати ідеї, концепції з метою використання у професійній діяльності; формулювати нові ідеї та концепції розвитку агропромислового виробництва; виявляти творчу ініціативу та підвищувати свій професійний рівень шля-

хом продовження освіти та самоосвіти; уміти застосовувати інформаційні та комунікаційні технології для інформаційного забезпечення професійної діяльності та проведення досліджень прикладного характеру; уміти укладати ділову документацію державною мовою; здійснювати ділові комунікації у професійній сфері українською та іноземною мовами. Зазвичай програмних результатів можна досягти, послуговуючись традиційними методиками навчання мови, із-поміж яких виділяють: усне пояснення матеріалу, бесіда, спостереження здобувачів освіти над мовою, робота з підручником, методичними розробками, метод вправ і письмових завдань, а нині також програмоване навчання, комп'ютеризоване навчання. Розвивати й удосконалювати мовні знання і здібності можна з різними цифровими технологіями, через аналіз та послуговування електронними книгами й словниками, онлайн-текстами тощо, оскільки «за допомогою цифрових платформ, а також якості використання інструментів інформаційних технологій можна вдосконалити професійні навички й розвинути вміння створювати та аналізувати цифровий контент» [Pakhomova, Hryhorieva, Omelchenko, Kalenyk, & Semak : 78]. Для дієвого вивчення будь-якої мови можна використовувати «функціонально-системний методичний підхід, а також метод аналізу та синтезу, порівняння, дедукції, уроку спостереження, узагальнення самостійних характеристик» [Pakhomova, Vasylieva, Piddubtseva, Rezu-pova, & Serdiuchenko : 190].

Проте в умовах російської агресії проти України, через яку переважна більшість закладів вищої освіти перейшла на форму виключно дистанційного навчання, слід звертатися до пошуку новітніх методів і методик викладання державної мови з опертям на національно-культурне виховання, що можна легко й дієво інтегрувати під час освітньої онлайн-взаємодії. Науковиця О. С. Резунова зазначає, що «абсолютно очевидна висока ефективність використання в навчанні мультимедійних засобів, основа яких – це зорове та слухове сприйняття матеріалу. Арсенал мультимедія-технологій включає анімаційну графіку, відеофільми, звук, інтерактивні можливості, використання віддаленого доступу і зовнішніх ресурсів, роботу з базами даних тощо. Різноманітні інформаційні компо-

ненти, які знаходяться під керуванням однієї чи декількох спеціальних програм, називаються мультимедія-системою» [Резунова : 182]. Для цього, на думку О. І. Піддубцевої, «викладачі повинні постійно розвивати технологічну компетентність, щоб успішно застосовувати різні підходи навчання. Застосування різних інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі дозволить швидше досягти конкретної педагогічної мети» [Піддубцева : 216]. Усі ці засоби дієві для розвитку мовної компетентності, проте в умовах дистанційного навчання, коли студенти позбавлені «живої» взаємодії, слід шукати ті технології, які будуть найбільш доцільними для набуття й удосконалення комунікативних здібностей здобувачів вищої освіти. Комунікативний підхід уважаємо одним із найдієвіших під час викладання мови й формування спілкувальної компетентності.

Комунікативний метод запропонував Делл Хаймс у 1972 році, зазначивши, що «комунікативна компетентність – це властивість носія мови використовувати й розуміти мову в процесі спілкування і взаємодії з іншими у зв'язку з соціальним контекстом» [Littlewood : 17]. Крім того, він запровадив комунікативний підхід до викладання англійської мови, навчальний план і програму для досягнення мети навчання – успішного розвитку комунікативної компетенції. Справді, зазвичай комунікативному підходу багато уваги приділяють у методиці вивчення іноземної мови. Водночас у педагогічній науці з'являється поняття комунікативного підходу, що був розроблений Робертом Лангсом на початку 1970-их років минулого століття. Такий підхід науковець описав як нову теорію або парадигму емоційного життя та психоаналізу, зосереджену на пристосуванні людини до емоційно навантажених подій, що передбачала повне усвідомлення того, що такі адаптації відбуваються як усвідомлено (свідомо), так і поза ним (несвідомо). Науковиця З. О. Митяй справедливо зауважує, що «функціонально-комунікативний підхід до вивчення мови стає домінуючим на всіх рівнях освіти не лише в Україні, а й у всьому світі. Саме тому в новому підході до методики викладання мови велике значення надається розвитку усного та писемного мовлення, мовній культурі особистості» [Митяй : 45].

Комунікативний підхід зазвичай використовують на завершальному етапі вивчення мови, тому саме він якнайкраще підходить для навчання мови в закладі вищої освіти, оскільки під час здобуття першого освітнього ступеня студенти повинні вже мати сформовані й розвинені мовні навички. Комунікативний підхід також відомий як комунікативне навчання мови – вивчення мови через комунікативну взаємодію. Процес вивчення будь-якої мови стає легшим, зрозумілішим і приємнішим, коли він справді змістовний, тому комунікативне навчання здобувачів вищої освіти базується на соціолінгвістичному підході, що його втілюють через ідею ефективного знання мови – вміння взаємодіяти, а не лише знати лексику й правила граматики та вимови. Майбутні фахівці повинні вміти правильно використовувати ділову українську мову в будь-якому середовищі, як у фаховій офіційній і науковій галузі, так і в підприємницькій діяльності чи соціальному контексті. Комунікативний підхід сфокусований на мові як засобі спілкування, тому передбачає, що спілкування має соціальну мету, тобто тому, хто вивчає мову, є що сказати чи сприйняти й осмислити. Під час цього методу інтерактивна діяльність на занятті збільшує можливості для здобувачів використовувати професійну мову з комунікативною метою для змістовної діяльності.

Комунікативний підхід акцентує увагу студентів на компетентності в спілкуванні відповідно до потрібного контексту. Комунікативний підхід є методом навчання мови, що має функціональне значення для спілкування, тобто за такого підходу найважливішим під час процесу оволодіння мовними навичками, стають на дібрані мовні засоби, а мета спілкування, задіяні тактики й стратегії для досягнення наміченого результату комунікації. Для реалізації концепції комунікативного методу на заняттях з ділової української мови слід застосовувати завдання і вправи, що допоможуть студентам збагатити словниковий запас, розуміти соціальний контекст, у якому відбувається комунікативний акт.

Усе це потрібно для досягнення цілі такого методу, що визначена як комунікативна компетентність. Комунікативний метод, орієнтований на навчання спілкуванню, сприяє розвиткові комунікативної компетентності через

поступове впровадження чотирьох етапів: визначення і розуміння мети спілкування, підтримання спілкування, успішна комунікативна діяльність, осмислення результатів комунікативного акту.

Центральним теоретичним поняттям у комунікативному навчанні мови є комунікативна компетентність. Науковиця S. J. Savignon виділяє такі принципи комунікативності:

1. Викладання мови базується на погляді на мову як на спілкування, тобто мову розглядають як соціальний інструмент, що його мовці використовують для створення сенсу – повідомлення про що-небудь кому-небудь із певною метою усно або письмово.

2. Різноманітність визнається та приймається як частина розвитку й використання мови.

3. Компетентність здобувача освіти аналізують у відносних, а не абсолютних виразах.

4. Знання мови є дієвою моделлю для навчання і розвитку.

5. Культура є інструментом для формування комунікативних здібностей мовців, як для оволодіння рідною мовою, так і наступними мовами.

6. Жодної єдиної дієвої методології чи фіксованого набору успішних прийомів не існує.

7. Доведено, що використання мови виконує ідеативні, міжособистісні й текстові функції, а також пов'язане з розвитком компетентності здобувачів.

8. Важливо, щоб здобувачі були залучені до підготовки і виконання усних завдань, тобто для показу, у який спосіб вони використовують мову для різноманітних цілей на всіх етапах навчання [Savignon : 75].

На нашу думку, комунікативна компетентність передбачає такі аспекти знання мови:

1) знати, як використовувати мову для різних цілей і функцій;

2) знати, як адаптувати мову відповідно до обставин і рис учасників комунікативного акту;

3) знати, як використовувати й розуміти різні стилі й типи текстів;

4) знати, як підтримувати спілкування, незважаючи на посталі під час комунікативного акту прогалини в мовних знаннях.

Комунікативне навчання мови має таку мету – навчити майбутніх фахівців самостійно застосовувати теоретичну перспективу кому-

нікативного підходу, розвивати комунікативну компетентність, розуміти процеси мовомислення та визначати взаємозалежність мови і спілкування. Стратегії вивчення мови, як правило, можна поділити на стратегії досягнення або уникнення, залежно від того, чи використовують студенти свої ресурси для роботи над планом реалізації своєї первісної мети, чи для уникнення проблем, що виникають під час спілкування.

Мова дійсно існує для того, щоб уможливити спілкування. Методи комунікативного підходу переважно зосереджені на взаємодії під час заняття в аудиторії або онлайн-конференції в умовах дистанційного вивчення мови, під час якого студенти беруть участь в обговореннях. Основна мета комунікативних методів навчання мови полягає в тому, щоб підготувати студентів бути впевненими комунікантами в різних контекстах реального життя за допомогою повторюваних усних практик і співпраці студент-студент. За комунікативного підходу безпосередньо спілкування є метою і засобом методу навчання.

Результати дослідження. Спостережено, що найбільш дієвими є такі тези щодо застосування комунікативної методики навчання мови:

1) слід проводити багато комунікативних заходів зі здобувачами (обговорення в парах, рольові ігри, розв'язування головоломок та інші командні завдання), щоб кожен студент постійно знайомився з діловою професійною мовою;

2) комунікативна діяльність повинна передбачати чітко окреслену ситуацію або контекст, ролі мовців і комунікативну мету;

3) варто практикувати різні формальні й неформальні взаємодії через ігри, рольові ігри й завдання для вирішення проблем;

4) викладачі повинні зосередитися на створенні сприятливої навчальної атмосфери й виборі індивідуальних завдань для студентів з погляду їхнього мовного рівня, потреб та інтересів;

5) варто зосередитися на поступовості, а не на точності. Заохочуйте студентів віддавати пріоритет вільному мовленню і спілкуванню. Очевидно, що викладач повинен звертати увагу на точність і лаконічність, коли це потрібно, але слід зберегти пріоритет і акцент на вільному спілкуванні. Надавайте коментарі та виправлення як підтримку, що заохочує до продовження спілкування.

б) можна заохочувати до саморефлексії та самооцінки. Допомогти студентам розвинути метакогнітивні навички, заохочуючи їх розмірковувати про свій прогрес у вивченні мови й ставити цілі для вдосконалення. Така активність виховує почуття відповідальності й самостійності в процесі навчання.

Висновки. Отже, комунікативний метод сьогодні досить популярний у методиці навчання ділової української мови в закладах вищої освіти, оскільки дає змогу краще засвоїти мовні знання, потренувати комунікативні здібності студентів. Кожен студент має індивідуальні потреби, рівень мовних і комунікативних здібностей та інтересів, тому створення

сприятливого й комфортного спілкувального навчального середовища за допомогою комунікативного підходу полегшує навчання здобувачів. Такий підхід дає змогу не лише покращити ділові й професійні комунікативні навички студентів, але й поекспериментувати з технологією до взаємонавчання, що корисно для налагодження комунікативної відкритої атмосфери в академічній спільноті й зміцнення стосунків між студентами. Перспективи дослідження застосування комунікативного підходу на заняттях з ділової української мови в закладі вищої освіти вбачаємо в розробленні детального механізму й технологій упровадження такого підходу в умовах дистанційного навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» №2145-VIII від 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text> (дата звернення: 02.03.2023).
2. Митяй З. О. Комунікативний підхід до вивчення рідної мови. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка*. 2018. № 1(20). С. 45–60. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/4182/1/409567.pdf> (дата звернення: 02.03.2023).
3. Піддубцева О. І. Особливості іншомовної підготовки в українських аграрних закладах вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 48. Т. 2. С. 211–217. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/48_2022/part_2/48-2_2022.pdf#page=211 (дата звернення: 02.03.2023).
4. Резунова О. С. Формування крос-культурної компетентності майбутніх економістів-аграріїв шляхом підвищення професійної компетентності викладача вищого аграрного навчального закладу. *Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 199. Ч. 1. С. 180–187. URL: https://www.researchgate.net/profile/Dmitro-Kasatkin/publication/318018182_Specificni_principi_pobudovi_profilu_informacijno-osvitnogo_seredovisa_navcanna/links/5ba4068d92851ca9ed1a0a5c/Specificni-principi-pobudovi-profilu-informacijno-osvitnogo-seredovisa-navcanna.pdf#page=180 (дата звернення: 02.03.2023).
5. Littlewood W. *Communicative language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press. 1981. 506 p. (дата звернення: 02.03.2023).
6. Pakhomova T., Hryhorieva, V., Omelchenko, A., Kalenyk, M., & Semak, L. (2023). The formation of digital competence by means of information and communication technologies among students of higher education. *Revista Eduweb*. 17(2). P. 78–88. URL: <https://revistaeduweb.org/index.php/eduweb/article/view/519/612> (дата звернення: 02.03.2023). <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.7>
7. Pakhomova T., Vasilieva, P., Piddubtseva, O., Rezunova, O., & Serdiuchenko, Y. (2022). Education in Universities in the Context of Distance Education. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. 22(6). P. 190–199. URL: <https://www.proquest.com/openview/674b43cc41ae2271d68ef5c13b14ed4c/1?pq-origsite=scholar&cbl=766331> (дата звернення: 02.03.2023). <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i6.5241>
8. Savignon S. J. *Communicative Language Teaching: State of the Art*. *TESOL Quarterly*. 1992. Vol. 25. No. 2. P. 261–277. URL: <https://www.jstor.org/stable/3587463> (дата звернення: 02.03.2023). <https://doi.org/10.2307/3587463>

REFERENCES

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (2017). [Law of Ukraine «About Education»] №2145-VIII vid 05.09.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page#Text> (data zvernennia: 02.03.2023). [in Ukrainian].
2. Mytiai, Z. O. (2018). Komunikativnyi pidkhid do vyvchennia ridnoi movy [Communicative approach to learning the native language]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu. Seria : Pedahohika*. № 1(20), 45–60. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/4182/1/409567.pdf> (data zvernennia: 02.03.2023). [in Ukrainian].
3. Piddubtseva, O. I. (2022). Osoblyvosti inshomovnoi pidhotovky v ukrainskykh ahrarnykh zakladakh vyshchoi osvity [Peculiarities of foreign language training in Ukrainian agricultural institutions of higher education]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 48. T. 2. 211–217. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/48_2022/part_2/48-2_2022pdf#page=211 (data zvernennia: 02.03.2023). [in Ukrainian].
4. Rezunova, O. S. (2014). Formuvannia kros-kulturnoi kompetentnosti maibutnykh ekonomistiv-ahraryiv shliakhom pidvyshchennia profesiinoi kompetentnosti vykladacha vyshchoho ahrarnoho navchalnogo zakladu [Formation

of cross-cultural competence of future agricultural economists by increasing the professional competence of a teacher of a higher agricultural educational institution]. *Nauk. visn. Nats. un-tu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. Vyp. 199. Ch. 1. 180–187. URL: https://www.researchgate.net/profile/Dmitro-Kasatkin/publication/318018182_Specificni_principi_pobudovi_profilu_informacijno-osvitnogo_seredovisa_navcanna/links/5ba4068d92851ca9ed1a0a5c/Specificni-principi-pobudovi-profilu-informacijno-osvitnogo-seredovisa-navcanna.pdf#page=180 (data zvernennia: 02.03.2023). [in Ukrainian].

5. Littlewood, W. (1981). *Communicative language teaching*. Cambridge : Cambridge University Press. 506 p.

6. Pakhomova, T., Hryhorieva, V., Omelchenko, A., Kalenyk, M., & Semak, L. (2023). The formation of digital competence by means of information and communication technologies among students of higher education. *Revista Eduweb*. 17(2), 78–88. URL: <https://revistaeduweb.org/index.php/eduweb/article/view/519/612> ; <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.02.7>

7. Pakhomova, T., Vasileva, P., Piddubtseva, O., Rezunova, O., & Serdiuchenko, Y. (2022). Education in Universities in the Context of Distance Education. *Journal of Higher Education Theory and Practice*. 22(6). 190–199. URL: <https://www.proquest.com/openview/674b43cc41ae2271d68ef5c13b14ed4c/1?pq-origsite=gscholar&cbl=766331> ; <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i6.5241>

8. Savignon, S. J. (1992). Communicative Language Teaching: State of the Art. *TESOL Quarterly*. Vol. 25, No. 2. 261–277. URL: <https://www.jstor.org/stable/3587463>. <https://doi.org/10.2307/3587463>

L. A. SEMAK

Candidate of Philological Sciences,

Senior Lecturer at the Department of Philology,

Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, Ukraine

E-mail: semak.l.a@dsau.dp.ua

<http://orcid.org/0000-0002-2495-4680>

COMMUNICATIVE APPROACH TO TEACHING BUSINESS UKRAINIAN LANGUAGE IN AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

The article describes a communicative approach to teaching business Ukrainian language in a higher education institution. It has been observed that the communicative approach is usually used at the final stage of language learning, therefore it is the most suitable for teaching business Ukrainian language in a higher education institution, since during the acquisition of an educational degree, students must already have certain formed and developed language skills. It is noted that the communicative approach is a method of language learning that has functional significance for communication. It has been proven that the communicative approach involves communicative learning of the business Ukrainian language and aims to teach future specialists to independently apply the theoretical perspective of the communicative approach, develop business professional communicative competence, understand the processes of language thinking and determine the interdependence of language and communication. It was determined that in order to implement the concept of the communicative method in business Ukrainian language classes, tasks and exercises should be used that will help students to enrich their vocabulary and understand the social context in which the communicative act takes place. It is emphasized that communicative competence implies that students should develop the following aspects of language knowledge: know how to use language for different purposes and functions; know how to adapt the language according to the circumstances and features of the participants in the communicative act; know how to use and understand different styles and types of texts; know how to maintain communication, despite the gap in language knowledge that appears during the communicative act. Prospects for further research on the application of the communicative approach in business Ukrainian language classes at a higher education institution are outlined, which consist in the development of a detailed mechanism and technologies for the implementation of such an approach in the conditions of distance learning.

Key words: communicative approach, communicative learning, business Ukrainian language for professional direction.

УДК 811.161.2'282

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.7>

Х. М. СТЕЦИК

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та культури,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Електронна пошта: khrystyna.stetsyk@npp.nau.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7324-1468>*

Л. А. ДОБРОВОЛЬСЬКА

*викладач кафедри української мови та культури,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Електронна пошта: liudmyla.dobrovolska@npp.nau.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9702-0539>*

ХУДОЖНІ ФУНКЦІЇ ДІАЛЕКТИЗМІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО

Статтю присвячено аналізу функціонування діалектизмів у сучасному художньому дискурсі. Досліджено процес трансформації стилістичних функцій діалектних одиниць у художній мові, набуття ними нового стилістичного навантаження (на матеріалі художніх творів Юрія Винничука, Мирослава Лаюка, Орести Осійчук).

З'ясовано, що в романах «Абрикосова книгарня» Орести Осійчук, «Залізна вода» Мирослава Лаюка, «Танго смерті» Юрія Винничука, події в яких розгортаються у двох часових зрізах – на початку ХХ ст. і на початку ХХІ ст., діалектизми функціонують насамперед як часовий маркер, засіб розмежування двох часових площин.

У романі «Абрикосова книгарня» Орести Осійчук діалектизми використано для створення колориту історичної епохи початку ХХ ст. Введення діалектизмів у мовлення персонажів цього часу забезпечує регіональну ідентифікацію їх як жителів маленького містечка на Заході України, які живуть у ХХ ст., і протиставляє його мові героїв нашого часу, у якій діалектні елементи фіксуються набагато рідше.

Дослідження мови твору М. Лаюка «Залізна вода», дія в якому розгортається в Карпатах у двох часових площинах – на початку ХХ ст. і в наш час, засвідчило використання діалектизмів також передусім у ролі засобу розмежування двох сюжетно-часових ліній. Діалектні одиниці вжито в описі подій і персонажів початку ХХ ст., де вони виконують традиційно пізнавальну, етнографічну, експресивну функції, є засобом локалізації подій і досягнення художньої переконливості в зображенні персонажів, ідентифікації їх як жителів Карпат.

Для створення часового колориту – мовної атмосфери старого Львова – вжито діалектизми також у творах Ю. Винничука. У романі «Танго смерті» діалектизми сконцентровано здебільшого в зображенні Львова перед Другою світовою війною і під час неї, в описі подій і персонажів наших днів діалектизми фіксуються меншою мірою.

Ключові слова: діалектизм, художня мова, стилістична функція, мовлення персонажів, часовий маркер.

Вступ. Сьогодні в українському мовознавстві є низка досліджень, у яких висвітлено питання використання діалектизмів у сучасній художній літературі. З погляду відображення діалектних елементів проаналізовано художню мову Ю. Андруховича, Т. Прохаська, М. Дочинця, В. Лиса, М. Матіос, М. Римар, В. Шкурмана, І. Малковича та ін. Виявлено стилістичні функції, які виконують діалектні одиниці у творах цих письменників. Встановлено, що вони є традиційними для таких мовних засобів: вживання діалектизмів пов'язане із забезпеченням художньої переконливості та етнографічної достовірності, типізацією й індивідуалізацією мови персонажів, досягненням експресив-

ності художнього мовлення. Так, у художній мові М. Дочинця діалектні елементи використано для досягнення художньої переконливості й етнографічної достовірності, пізнання матеріальної та духовної культури горян, творення мовної експресії [Грещук Валентина: 139]. Застосування діалектизмів у романі Т. Прохаська «Непрості» зумовлене ідейно-тематичним спрямуванням твору, а також покликане відтворити культурний і територіальний колорит гуцульських Карпат, створити «відчуття присутності» [Ципердюк: 249]. У мові прози і поезій М. Матіос діалектні одиниці є важливим засобом художнього відтворення місцевого колориту, їх наявність є наслідком глибокої,

міцної закоріненості авторки в багатющу, живу народномовну стихію, намагання прилучити до неї читача, бажання зробити вузькоговіркове надбанням ширшого загалу [Пена, 2010: 81]. Використання діалектизмів «допомогло письменниці реалістично змалювати життя і побут мешканців Черемошного, створити правдиві образи й деталі їхньої недалекої минувшини» [Колоїз: 116]. У романі В. Лиса «Століття Якова» вживання діалектних слів має на меті відтворення регіонального колориту, мовну характеристику персонажів; це вдалий художній прийом, що «створює ефект суб'єктивної оповіді-сповіді й дозволяє сприймати роман як індивідуалізовану версію історії України ХХ ст.» [Яворський: 142]. Ідентифікаційну функцію виконують діалектизми в художній мові Ю. Андруховича. У романі «Дванадцять обручів» стилізація під гуцульський говір творить відповідні пресуппозиції для ідентифікації персонажів як гуцулів [Грещук Василь: 220]. Для досягнення художньої переконливості в зображенні подій і персонажів вжито діалектизми у творі «Білий слон» М. Римар. Дія в романі розгортається переважно на Гуцульщині, персонажами є гуцули, тому автор мову персонажів стилізує під гуцульську говірку [Грещук Василь: 221]. Діалектизми є частиною мовної свідомості І. Малковича, невід'ємною ознакою його ідіостилію і в поетичних текстах передають особливості світосприймання, світовідчуття та світобачення жителів Гуцульщини [Пена, 2013: 305].

Окрім традиційних, діалектизми в сучасній українській літературі можуть виконувати й інші, нові функції, про що з усією очевидністю свідчить художня практика таких авторів, як Мирослав Лаюк, Ореста Осійчук, Юрій Винничук.

Метою роботи є дослідити процес трансформації стилістичних функцій діалектизмів у сучасній художній мові на матеріалі творів М. Лаюка, О. Осійчук, Ю. Винничука.

Виклад основного матеріалу. М. Лаюк, О. Осійчук, Ю. Винничук – це ті українські письменники, які у своїй художній мові звертаються до діалектних ресурсів української національної мови. Звернення письменників до діалектних джерел зумовлене, як відомо, активним пошуком виразально-зображальних засобів, намаганням знайти такий тип словотворення,

який би відрізнявся від нейтрального. Орієнтація сучасних авторів на регіональні відмінності української мови пояснюється також неперервністю зв'язків зі «старою» літературною традицією, що позначена іменами Івана Франка, Василя Стефаника, Ольги Кобилянської, Марка Черемшини, Гната Хоткевича, Юрія Федьковича та інших діячів культури, для яких місцеве мовлення було джерелом творчості.

Художня практика М. Лаюка, О. Осійчук, Ю. Винничука підтверджує такі тези, а також засвідчує розширення причин звернення до діалектних одиниць у художньому тексті. У романах «Залізна вода» М. Лаюка, «Абрикосова книгарня» О. Осійчук, «Танго смерті» Ю. Винничука події розвиваються у двох часових зрізах – у наш час і на початку ХХ ст. Діалектизми в них набувають нового навантаження – функції відтворення часового колориту – епохи початку ХХ ст.

Так, у романі М. Лаюка «Залізна вода», події в якому розгортаються в Карпатах у двох часових площинах – на початку ХХ ст. і в наші дні, діалектизми фіксуються здебільшого в мовленні тих героїв, які беруть участь у розгортанні сюжетної лінії початку ХХ ст., наприклад, Августина Рабинюк, яка живе в гуцульському селі Яворів. Її мова у творі стилізована під гуцульський говір, пор.: *Але хіба годен усе встежити – то корову треба доіти, то свиням **чир**у насипати, то курям **трису** дати, то хлопцям їсти варити. Сини мої, **бахурня**, сторожили – але вони ще малі* (с. 32). Завдяки вживанню діалектних лексем *чир* 'страва з кукурудзяної або вівсяної муки', *трис* 'висівки', *бахурня* 'хлопці, діти' мовлення героїні протиставляється мовленню інших персонажів – тих, які діють у наш час.

Значну концентрацію діалектизмів засвідчено в мовленні ще одного персонажа епохи минулого століття – Кирила Звінчука, пор.: *Малі **бахури** щось там стояли, штовхалися – як діти, і один хлопчик трутив мене у воду* (с. 125); *Тягло мене до тої води, до тих скель, де **вуйкові** моєму Прокопові здавило ногу між двох колод* (с. 127); *У дитинстві на початку весни, під час сплавів лісу, ми з хлопцями й дівчатами вишикувалися рядами біля берега, аби дивитися, як хоробрі **дарабники** управляють плотами* (с. 125). Виділені діалектні лексеми іден-

тифікують героя твору як горянина, який живе на початку ХХ ст.

Як показує аналіз твору, в описі подій і персонажів нашого часу діалектизми майже не вживаються, фіксуються тільки поодинокі лексеми, наприклад, *ватра* ‘вогнище’, *бздур* ‘дурня, маячня’, *ровер* ‘велосипед’, *пуделко* ‘коробка’, *білеї* ‘гриби вапняно-білого кольору’, *креденс* ‘буфет для посуду’: *Але ж ні – ці «добрі самаритяни» зупинилися, а щоб їм скисло за такі бздур* (с. 156); ... *однак Богдан не зважився. Він наклав ватру з тих небагатьох прутиків і обвуглених полін, що знайшов, і далі обходив територію* (с.158); *Богдан міг би кататися на ровері, якби згадав, чи взагалі у нього був свій ровер* (с. 104).

Будучи засобом мовного розрізнення двох часових епох, вжиті для створення часового колориту (початку ХХ ст.), діалектизми в романі «Залізна вода» М. Лаюка виконують традиційні функції. Вони виступають виразниками матеріальної й духовної культури носіїв гуцульського діалекту, знайомлять читача з предметами їхнього побуту, духовним світом. Пізнавальне значення мають, наприклад, такі засвідчені діалектизми: *бурішник* ‘хліб з домішками картоплі’, *вурда* ‘варений сир, який виготовляють на Гуцульщині’, *колиба* ‘житло чабанів і лісорубів’, *кукуци* ‘обряд на Чистий четвер’, *бутин* ‘рубання лісу’, *телетка* ‘дерев’яний довбаний посуд різної величини для зберігання солі, борошна, зерна; чвертка (= 25 кг)’, *арідник* ‘нечиста сила’, *плекбанія* ‘парафія католицького священика; садиба, подвір’я, дім парафіяльного католицького священика’, *кулеша* ‘страва з кукурудзяного борошна’, *дараба* ‘пліт, збитий із дерев’яних кругляків’: *Так сталося, що в тому клунку вона кинула мені жайворонка – такий хлібчик, що в нас на кукуци печуть – гарний, як наші Карпати, коли на них дивитися з кичери* (с. 130); *Потім зранку над вогнем кулешу пересушила* (с.38); *Коли пропливаємо через моє село, то мама скидає в’язанку з їжею. Переважно ми їмо солонину й бурішники, а мама скидає нам голубці, вурду* (с. 129); *Панотець тим часом вніс чайник, а служниця філіжанки й телетку з медом* (с. 127); *Зранку батько ще спав, а я вибрався з колиби й пішов до загону* (с. 128).

Використані в наведених фрагментах тексту лексичні діалектизми – це типово гуцуль-

ські діалектні слова, які чітко конкретизують місце подій і однозначно вказують на етнографічну приналежність персонажів – гуцулів. Вони позначають специфічні для жителів Гуцульщини реалії, виробничі процеси, виступають маркерами художньо-значущих понять, за допомогою яких у художній мові моделюється гуцульськість.

Отже, в романі М. Лаюка «Залізна вода» гуцульські діалектні елементи вжито передусім у зображенні подій і персонажів початку ХХ ст., вони виступають часовим маркером, розмежовують дві сюжетні лінії і виконують водночас традиційні функції – пізнавальну, етнографічну, є засобом локалізації подій і досягнення художньої переконливості в зображенні персонажів, ідентифікації їх гуцулів.

У ролі часового маркера, засобу розрізнення двох епох (початку ХХ ст. і початку ХХІ ст.) використано діалектизми в романі «Абрикосова книгарня» Орести Осійчук.

У творі показано історію життя двох однофамільців – Міська Фариняка, який живе на початку ХХ століття, та Михайла Фариняка – персонажа нашого часу (початку ХХІ століття). Місцем подій у романі є маленьке провінційне містечко, безпосередньо в тексті не назване, але з використаних діалектних одиниць зрозуміло, що воно на Заході України.

Діалектизми у творі «Абрикосова книгарня» О. Осійчук, як і в романі «Залізна вода» М. Лаюка, здебільшого сконцентровані в мовленні героїв і в описі подій, предметів, явищ у тій частині твору, сюжетна лінія в якій розгортається на початку ХХ ст., і майже відсутні в зображенні подій сучасності. Авторка використовує діалектні одиниці як засіб типізації мови жителів західноукраїнського містечка початку ХХ ст., наприклад: – *Міську! Міську! А най тя шляк трафить! Ти що оглух?! Иди їсти!* (с. 1); *А наші хлопи, які ший собі звертають, коли ти шнацеруєш містом, ніколи не візьмуть тебе заміж після пльоток «отого стержвиська»* (с.2); – *Ну ти й вар’ят, – буркнув я* (с. 4); – *Тутво, – тицьнув Фець у якусь халабуду з дощок і гілляк* (с. 3); – *Йой!* – *захоплено вигукнув я. – Які файні цуценята* (с. 3). Введення в мовлення персонажів діалектних слів *хлоп* ‘чоловік, мужчина, хлопець’, *шнацерувати* ‘ходити’, *пльотки* ‘плітки’, *вар’ят*

‘людина, що діє нерозсудливо, нерозважливо’, *тутво* ‘тут’, *файний* ‘гарний’, *йой* (вигук, виражає захоплення), *най тя шляк трафить* (лайка, проклін) є засобом досягнення мовної автентики, створення мовного колориту періоду ХХ ст.

Вжиті в романі «Абрикосова книгарня» діалектизми в мовленні персонажів початку ХХ ст. забезпечують також художньо переконливе й етнографічно достовірне зображення подій, героїв, побуту, ситуацій, пейзажу. З такою метою використано, наприклад, діалектизми *зуна* ‘юшка’, *сподні* ‘штани’, *обрус* ‘скатерть’, *п’єц* ‘піч’, *пательня* ‘сковорода’, *пуделко* ‘коробка або футляр’, *пузички* ‘порічки’, *афини* ‘чорниці’, *пляцок* ‘торт’, *ябло* ‘яблуко’, *мармуляда* ‘варення’: *І від тих слів зуна справді починала віддавати печінкою і ще хтозна-чим* (с.2); *У нашій новій оселі ми не завжди мали чим затопити п’єц* (с.3); *Кутики його рота поцяткувалися крихтами, а губи стали фіолетовими від афинової мармуляди* (с.4). Наведені діалектні лексеми – виразники матеріальної культури носіїв південно-західних діалектів – створюють враження реалістичності зображуваного, уможливають досягнення художньої правдоподібності.

Діалектні лексеми в романі «Абрикосова книгарня» називають поняття, явища, предмети позамовної дійсності, які в літературній мові не мають однослівних відповідників, напр.: *коц* ‘грубе вовняне однотонне вкривало з начісками’, *бритванка* ‘форма хлібопекарська’, *капарниця* ‘неохайна жінка’, *мешти* ‘взуття шнуроване або всуване, тільки таке що сягає до кісток’, *лайдак* ‘вбога бездомна людина’: *Тож коли холод крижаними лапами ліз під блаженський коцик, мама міцно обіймала мене та загорнала у свій шалик останню кармінову герань, яку ми принесли з нашого дому* (с.4); *Ніхто не дюгав мене, не поправляв через слово, не читав довгі настанови про те, що не можна жити на світі таким батяром, як я, і такою капарницею, як моя мама...* (с.6). Реалізуючи номінативну недостатність літературної мови, такі діалектні слова виконують також і пізнавальну функцію, оскільки репрезентують особливості світосприймання, багатство духовного й матеріального світу діалектоносіїв – жителів невеликого західноукраїнського провінційного містечка початку ХХ ст.

У сюжетній лінії роману «Абрикосова книгарня», пов’язаній з нашим часом – істо-

рією Михайла Фариняка, персонажа початку ХХІ століття, діалектизми вжито набагато рідше. Фіксуємо, наприклад, лексеми *вуйко* і *цьоця*, які використовують сучасні персонажі Іренка і Давид Волох: – *Розумієте, адміністратор – мій двоюрідний брат, а власниця – моя цьоця. Невже ви думаєте, що вони мене покарають?* (с. 213) *Зараз вуйко Місько дасть тобі води. Зажди, ось тільки кляті ноги послухають вуйка* (с. 221).

Отже, у мові роману «Абрикосова книгарня» Орести Осійчук діалектні одиниці виступають насамперед засобом створення колориту історичної епохи початку ХХ ст. Введення діалектизмів забезпечує локалізацію зображуваних подій, регіональну ідентифікацію персонажів твору – жителів невеликого містечка на Заході України.

Для створення колориту історичної доби вжито діалектизми також у романі «Танго смерті» Ю. Винничука.

Події в романі відбуваються у Львові у двох часових площинах – напередодні та під час Другої світової війни і в наші дні. Ці дві часові епохи відрізняються між собою не тільки персонажами, але й їхньою мовою. У мові героїв довоєнного і воєнного Львова автор використовує низку різнорівневих діалектних одиниць – фонетичних, морфологічних, лексичних: *«Гєню, не руб геци – з твого писка відаць Львув!»* (с. 57); *«Мечку, сервус! Але ти батяр! Як ти ту графиню файно обкрутив! Бодай ті дундер свиснув! Ану хляпни мені ту пару слів на своїй фотці!»* (с. 57), тоді як у мовленні персонажів нашого часу переважає літературна мова: *«– Я ж кажу – лише витримки вам бракує. І не більше. А зустріч відбудеться... мусить відбутися... Я відчуваю це. Зовсім скоро. Можна я вас напою чаєм? Перш ніж ми подамося з вами до міста...»* (с. 346).

Діалектизми в романі «Танго смерті» виступають засобом створення старольвівського мовного колориту. Літературно опрацьоване діалектне мовлення з його характерними фонетичними, морфологічними та частково лексичними ознаками відбиває у творі передусім мова батярів. Батяри – це “спритники, бешкетники, представники львівської вуличної субкультури першої третини ХХ ст.” [Козицький: 190] зі специфічним мисленням, життєвою

філософією, системою цінностей та колоритною мовою. Мовлення батярів, або “соковита львівська говірка”, за словами Ю. Винничука, чи балак, як вважають мовознавці [Хобзей: 2009], вирізняється, перш за все, яскравими фонетичними рисами. Фонетика балаку, за О. Горбачем, зазнала суттєвого впливу передміських північно-західних говірок наддністрянського діалекту [Горбач]. Зокрема, за аналогією до північнонаддністрянських говірок у балаку відбувається перехід /o/ в /y/ (так зване “укання”), /e/ в /и/, зміна /a/ після м’яких приголосних на /e/, /и/, /і/ та ін.

Ці та інші діалектні мовні риси відображено в мові батярів у романі Ю. Винничука, пор.:

– Мамуньцю злота! Але, **курва**, **теньга** гаргара! – прищмокує батяр, киваючи на танк.

– Тепер **видиш**, дурний каляфйор, **жи** то не пацалиха? **Хтів-єс** **свіжого люфту!** Маєш!

– Та де я думав, **жи** вони так по людях **будут стрілили?** Та я думав, **жи** то шац-хлопаки! Я му дам фацки – він ми дасть фацки, я го майхрем – він мене майхрем, та й **фертик**. Як **пуредні людиска**. Ну, **не?** А він, **ади**, **дістав свірка!** **Най би го нагла троїста з бурячками заллела!**

Мовлення героїв твору – батярів на фонетичному, морфологічному та частково лек-

сичному рівнях відбиває особливості наддністрянського діалекту, репрезентовані мовними формами *свіжого, свірка, пуредні, заллела, стрілили, людиска, будут, му, ми, го, хтів-єс, будут стрілили, жи, ади, видиш, люфт, фертик, курва, теньгий*. Виділені різнорівневі діалектизми – природні елементи в мові батярів, представників вуличної субкультури, вони виступають засобом стилізації під усно-розмовну мову.

Результати й висновки. Отже, мовна практика сучасних українських письменників засвідчує процес трансформації художніх функцій діалектних одиниць, набуття ними специфічного стилістичного навантаження, пов’язаного насамперед із часовою ідентифікацією зображуваних у творі подій. Діалектизми в романах «Залізна вода» М. Лаюка, «Абрикосова книгарня» О. Осійчук, «Танго смерті» Ю. Винничука використовуються для створення часового колориту – епохи початку і першої половини ХХ ст. Вжиті в описі подій і персонажів цієї часової площини діалектизми водночас виконують традиційні функції – забезпечення художньої переконливості й етнографічної достовірності, типізації й мови персонажів, досягненням експресивності художнього мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винничук Ю. Танго смерті. Харків : Фоліо, 2012. 432 с.
2. Горбач О. Львівські проступницько-тюремницькі арготизми до 1930-их років [Lviv criminal and prison argotisms until the 1930s]. *Зібрані статті. Арго в Україні* [Collected articles. Argo in Ukraine]. Мюнхен, 1993. С. 207–236.
3. Грещук В. Діалектна лексика в романі М. Дочинця «Горянин». *Українознавчі студії*. Івано-Франківськ : 2019. № 20. С. 129–141.
4. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2012. Вип. 32–33. С. 214–219.
5. Козицький А. Батяри. *Енциклопедія Львова* / за ред. А. Козицького та І. Підкови (с. 190–192). Львів : Літопис, 2007. С. 190–192.
6. Колоїз Ж. В. Діалектизми в романі Марії Матіос «Солодка Даруся». *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. 2010. Вип. 4. С. 98–117.
7. Лаюк М. Залізна вода. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 264 с.
8. Ніколаєнко І. О. До питання про «олітературення» діалектів. *Лінгвістика*. 2010. № 3(21). Ч. 1. С. 223–227.
9. Осійчук О. Абрикосова книгарня. Київ : Наш Формат, 2021. 240 с.
10. Пена Л. Гуцульські діалектні риси в поезії Марії Матіос. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія*. 2010. Вип. 25–26. С. 77–81.
11. Пена Л. Діалектизми в сучасному поетичному мовленні. *Філологічні студії*. 2013. Вип. 9. Ч. 2. С. 298–306.
12. Хобзей Н. Слова і місто, або місто в словах. *Лексикон львівський: поважно і на жарт*. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2009. С. 7–38.
13. Ципердюк О. Гуцульські діалектизми в мові роману «Непрості» Тараса Прохаська. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*. 2012. Вип. 32–33. С. 242–250.
14. Яворський А. Лексика волинсько-поліської говірки в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2013. Вип. 36. С. 137–142.

REFERENCES

1. Vynnychuk, Yu. (2012). *Tango smerti* [Tango of death]. Kharkiv: Folio. 379 p.
 2. Horbach, O. (1993). Lvivski prostupnytsko-tiuremnytski arhotyzy do 1930-ykh rokiv. *Zibrani staty. Argo v Ukraini*. Miunkhen, 1993, 207–236.
 3. Greshchuk, V. (2019). Dialektna leksyka v romani M. Dochynetsia «Horianyn» [Dialect vocabulary in the novel by M. Dochynets “Goryanyn”]. *Ukrainoznavchi studii* [Ukrainian Studies Studios], no. 20, pp. 129–140.
 4. Greshchuk, V. (2012). Hutsulskyi dialekt u movi suchasnoi ukrainskoi literatury [Guzul dialect in present-day Ukrainian belletristic discourse]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filolohiia* [Bulletin of the Carpathian University. Philology], no. 32–33, pp. 214–219.
 5. Kozytskyi, A. (2007). Batiary [Batyar]. *Entsyklopediia Lvova* [Lviv Encyclopedia] / za red. A. Kozytskoho ta I. Pidkovy (s. 190–192). Lviv : Litopys.
 6. Koloiz, Zh. V. (2010). *Dialektyzmy v romani Marii Matios «Solodka Darusia»* [Dialecticisms in novel of Maria Matios “Sweet Darusia”]. *Filolohichni studii : Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu* : zb. nauk. prats [Philological Studies: the Scientific Publication of Kryvyi Rih State Pedagogical University], no. 4, pp. 98–117.
 7. Laiuk, M. (2021). *Zalizna voda* [Iron water]. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. 264 p.
 8. Nikolaienko, I. O. (2010). Do pytannia pro «oliteraturennia» dialektiv [To the issue of “literature” of dialects]. *Linhvistyka* [Linguistics], no. 3(21), pp. 223–227.
 9. Osiichuk, O. (2021). *Abrykosova knyharnia* [Apricot Bookshop]. Kyiv: Nash Format. 240 p.
 10. Pena, L. (2010). Hutsulski dialektni rysy v poezii Marii Matios [Hutsul dialect features in the poetry of Maria Matios]. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka. Filolohiia* [Bulletin of the Carpathian University. Philology], no. 25–26, pp. 77–81.
 11. Pena, L. (2013). Dialektyzmy v suchasnomu poetychnomu movlenni [Dialectisms in modern poetic speech]. *Filolohichni studii Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu* : zb. nauk. prats [Philological Studies: the Scientific Publication of Kryvyi Rih State Pedagogical University], no. 9(2), pp. 298–306.
 12. Khobzei, N. (2009). Slova i misto, abo misto v slovakh [Words and city, or city in words]. *Leksykon lvivskyy: povazhno i na zhart* [Lviv lexicon: respectfully and jokingly] (s. 7–38). Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy.
 13. Tsyperdiuk, O. (2012). *Hutsulski dialektizmy v movi romanu “Neprosti” Tarasa Prokhaska* [Hutsul dialecticisms in the language of the novel “Neprosti” by Taras Prokhasko]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Filolohiia* [Bulletin of the Carpathian University. Philology], no. 32–33, pp. 242–250.
 14. Yavorskyi, A. (2013). *Leksyka volynsko-poliskoi hovirky v romani Volodymyra Lysa «Stolittia Yakova»* [Vocabulary of Volynian-Polissyan Patois in Volodymyr Lys’s Novel «Jacob’s Century»]. *Linhvistychni doslidzhennia* : zb. nauk. prats KhNPU im. H.S. Skovorody [Linguistic studies], no. 36, pp. 137–142.
-

K. M. STETSYK

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Culture,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
E-mail: khrystyna.stetsyk@npp.nau.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7324-1468>*

L. A. DOBROVOLSKA

*Lecturer at the Department of Ukrainian Language and Culture,
National Aviation University, Kyiv, Ukraine
E-mail: liudmyla.dobrovolska@npp.nau.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9702-0539>*

**ARTISTIC FUNCTIONS OF DIALECTICISMS IN THE MODERN UKRAINIAN
LITERATURE: TRADITIONS AND INNOVATIONS**

The objective of the article is to establish the functions of dialecticisms in modern Ukrainian literature. The process of transformation of the stylistic functions of dialect units in artistic works, their acquisition of a new stylistic load (on the basis of the artistic works of Yuri Vynnychuk, Myroslav Laiuk, Oresta Osiichuk) was studied.

It was found out that in the novels «Apricot Bookstore» by Oresta Osiichuk, «Iron Water» by Myroslav Laiuk, «Tango of Death» by Yuri Vynnychuk, the events in which unfold in two time sections – at the beginning of the 20th century. and at the beginning of the 21st century, dialectics function primarily as a time marker, a means of distinguishing the specified two time planes.

In the novel «The Apricot Bookstore» by Oresta Osiichuk, dialectics function as a means of creating the flavor of the historical era of the beginning of the 20th century. The introduction of dialectisms into the speech of the characters of this time ensures their regional identification as residents of a small town in the West of Ukraine, living in the 20th century, and contrasts it with the language of the heroes of our time, in which dialect elements are recorded much less often.

The study of the language of M. Laiuk work «Iron Water», in which the action takes place in the Carpathians in two time planes – at the beginning of the 20th century and in our time, proved the use of dialectics also primarily as a means of distinguishing two plot-time lines. Dialect units are used in the description of events and characters of the beginning of the 20th century, where they traditionally perform cognitive, ethnographic, expressive functions, are a means of localizing events and achieving artistic persuasiveness in the depiction of characters, identifying them as residents of the Carpathians.

In order to create, first of all, a temporal flavor – the atmosphere of old Lviv – dialectics was also used in the works of Yu. Vynnychuk. In the novel «Tango of Death» dialectics are mostly concentrated in the depiction of Lviv before and during the Second World War, dialectics are recorded to a lesser extent in the description of events and characters of our days.

Key words: dialecticism, artistic language, stylistic function, the language of the characters, temporal marker.

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

UDC 81'342.8:821(71).09

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.8>

V. M. BOICHUK

Ph.D. in Philology,

Senior Lecturer at the Department of Philology,

*Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College"
of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine*

E-mail: boichukvalia@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-9870-2195>

N. V. YEFREMOVA

Ph.D. in Philology, Associate Professor,

Associate Professor at the Conversational English Department,

Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

E-mail: yefremova05@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-1476-1831>

CONCEPTUAL SPACE OF NEGATIVE TONALITY IN MARGARET LAURENCE'S NOVEL "THE STONE ANGEL"

The article highlights the process of profiling the domain of negative tonality in the literary prose of Margaret Laurence. The conceptual sphere of the novel "The Stone Angel" reflects the author's cognitive system and adds to the understanding of the processes of individual authorial cognition. It has been revealed that the domain of negative tonality contains 11 emotional concepts (AFFLICTION, ANGER & INDIGNATION, DESPAIR & RESIGNATION, DISGUST, EMBARRASSMENT, ANXIOUSNESS & DISTRESS, FEARS & APPREHENSIONS, HATES, MELANCHOLY & SADNESS, NERVOUSNESS, SHAME) which correlate with basic negative emotions. In the text of the novel, these concepts are verbalized by a variety of linguistic means represented within reference fields which determine the general level of presentation of the context and are the basis for the process of verbalization.

An Automated Content Analysis allows for defining the degree of semantic proximity between reference fields representing negative emotions and those, verbalizing the rest of the conceptual space of the novel, as relative. This way psychological, physiological, and social reasons, sources, and consequences for the protagonist's affliction, anger, indignation, despair, disgust, embarrassment, distress, fear, hate, melancholy, nervousness, and shame are indicated.

The data show that language means verbalizing the domain of negative tonality in the text of the novel are represented by lexical units designating emotions and feelings which contribute to the pessimism of narration: anger, angry, fury, to rage, rage, enraged, to disgust, disgust, disgusting, anxious, to hurt, to worry, worry, apprehension, to fear, fear, afraid, panic, terror, to scare, scare, shame, to shame, ashamed, shameful, affliction, martyrdom, despair, dismay, chagrin, mortification, to embarrass, embarrassment, to humiliate, humiliation, to hate, sad, to sadden, to regret, regret, self-pity.

It has been proved that Margaret Laurence sees her main character as a person who is capable of experiencing a whole range of pessimistic feelings and emotions. Hagar Shipley's emotional picture of the world reflects the relationship between the emotional competence of the individual and social and physiological factors that determine the formation of the protagonist's emotional intelligence.

Key words: conceptual space, emotional concept, domain, negative tonality, reference field, content analysis, verbalization, lexical unit.

Introduction. The cognitive aspect of semantics of a piece of fiction reflects the multifaceted nature of the relationship between the author of a text and the reality presented in the narrative space of a literary text. Thus, the conceptual space of nar-

ration is a construct formed by the orderly combination and systematic interaction of all concepts that are explicated and/or implied in a certain piece of fiction and serve to realize the author's goals and intentions [Savchuk : 66].

In this aspect, the literary prose of Margaret Laurence, as the unity of the author's reflections, is of considerable interest for linguistic research. Taking into account the specificity of the writer's mode of thinking and the ways she comprehends human existence, the identification of basic concepts that form the conceptual sphere of her literary works is the basis for the reconstruction of the author's cognitive system, which is based on the features of the processes of individual authorial cognition.

The totality of a hierarchically ordered set of emotional concepts verbalized by lexical means creates the emotional conceptual sphere of language, which is a coherent cognitive formation of a high level of abstraction. The universally recognized division of all emotions into positive and negative determines the fact that this sphere is the basis for profiling the domains of positive and negative tonality, in the structure of which all verbally embodied conceptualizations of various emotions are presented [Borysov : 42].

Language means that verbalize positive emotional concepts in the text of the novel are not as numerous as those that serve to show negative emotions correlating with emotional concepts which form the domain of negative tonality of the emotional conceptual sphere of the novel. This is because negative emotions are characterized by a large number of means that describe them since a person has a greater desire to express negative feelings and emotions than positive ones [Bessonova : 110]. This is confirmed by the general classification of basic emotions proposed by C. E. Izard [Izard]. Seven of the ten basic emotions (anger, contempt, disgust, distress, fear, guilt, interest, joy, shame, and surprise) are negatively marked.

The purpose of this research is to identify the structure of the domain of negative tonality in the emotional conceptual sphere of Margaret Laurence's novel "The Stone Angel". The specific **research objectives** are as follows: 1) to distinguish the emotional concepts constituting the domain of negative tonality; 2) for each emotional concept to reveal the reference fields within which the process of verbalization is carried out; 3) to find out the peculiarities of semantic relations between reference fields in the text of the novel; 4) to establish lexical units that verbalize the emotional con-

cepts of the domain of negative tonality in the text of the novel.

Results and discussion. To identify the domain of negative tonality in the novel "The Stone Angel", an Automated Content Analysis (ACA) of its text was applied. To do this, *Tropes V8.4* software was used (it allows the analysis of large volumes of data by compressing the text into multiple content categories).

The analysis confirms that the domain of negative tonality contains the following emotional concepts: 1. AFFLICTION, 2. ANGER & INDIGNATION, 3. DESPAIR & RESIGNATION, 4. DISGUST, 5. EMBARRASSMENT, 6. ANXIOUSNESS & DISTRESS, 7. FEARS & APPREHENSIONS, 8. HATES, 9. MELANCHOLY & SADNESS, 10. NERVOUSNESS. 11. SHAME. In the text of the novel, these concepts are verbalized by a variety of linguistic means. Reference fields (RF), which determine the general level of presentation of the context, are the basis for the verbalization process.

Firstly, we will consider those emotional concepts from the domain of negative tonality, which correlate with the basic emotions of C. E. Izard. These are ANGER & INDIGNATION, DISGUST, ANXIOUSNESS & DISTRESS, FEARS & APPREHENSIONS, and SHAME.

The emotional concept of ANGER & INDIGNATION in the text of the novel is explicated by RF ANGER and RF FURY.

Nominative representation of the concept ANGER & INDIGNATION within the RF ANGER takes place due to the nominative units which indicate this emotion *anger, angry* (the total number of word usage – 19). For example: "*I could not speak for the salt that filled my throat, and for **anger** – not at anyone, at God, perhaps, for giving us eyes but almost never sight*"; "*I took some furniture and one or two rugs, although I hadn't much of a heart for this selection, being at the time too **angry** with Father either to mourn his death or want the stuff from his house*" [Laurence].

Fury, as a higher degree of the expression of anger, is represented by the RF FURY. Nominative units that verbalize the emotional concept of ANGER & INDIGNATION within this RF are *fury* and *to rage, rage*, and *enraged* (the total number of word usage is 12). For example: "*This made me **rage**, to hear her handing out advice to my son. But*

*John ignored her”; “Oh, I hate being helped.” My voice is pettish and doesn’t resemble at all the **fury** inside me. “I’ve always done things for myself” [Laurence].*

Negative tonality, identified by the researched concept, determines the essence of semantic relations between reference fields in the text of the novel. RF ANGER demonstrates partial semantic proximity to RF ENVIRONMENT, and relative semantic proximity to reference fields TIME, FATHER, WOMAN, and GOD. RF FURY is relatively semantically close to RF CHILD and RF BODY. In this way, the factors that cause the accumulation of anger and rage are determined: from dissatisfaction with the conditions of life, the rapid flow of time, and the behavior of family members to the inability to restrain negative feelings caused by the physiological processes of aging.

The negative emotion of disgust is the result of a mismatch between the normal and the ugly-imperfect, which occurs in the background of this normal. Disgust is evoked by both material objects and social actions, actions of other people. The emotional concept of DISGUST in the text of the novel is represented by RF DISGUST. The verbalization of the concept within this RF is carried out with the help of lexical units which denote disgust: *to disgust, disgust, disgusting* (total number of word usage – 18). For example: *“Pain swells and fills me. I’m distended with it, bloated and swollen like soft flesh held under by the sea. **Disgusting**. I hate this. I like things to be tidy. But even **disgust** won’t last. It has to be relinquished, too”; “I spoke my **disgust** in no uncertain terms, not for the first time. It had gone on for years, but my words never altered him” [Laurence].* The analysis of semantic relations between the reference fields showed that RF DISGUST is in the zone of relative semantic proximity to the RF MAN та RF UNCERTAINTY. It testifies to the fact that the disgust of the main character is caused by social factors.

Scholars define distress as a negatively marked clustered emotion or emotional state which is characterized by subject-object direction, combination with other discrete emotions and which, according to stimulation, can vary in intensity, duration, degree of influence on the body and behavior of a person [Verbytska : 33–34]. The interpretation of distress as a negative emotional state, which is caused by too long or excessively strong psychophysiological tension, indicates its negative markedness.

Within the analyzed text, the concept of ANXIOUSNESS & DISTRESS is verbalized by the RF ANXIOUSNESS and RF DISTRESS. Verbal representation of this emotional concept within these reference fields is characterized by certain heterogeneity (RF ANXIOUSNESS – the total number of word usage – 10; RF DISTRESS – the total number of word usage – 12). Verbal indicators of this concept within RF ANXIOUSNESS and RF DISTRESS are lexical units *anxious, to hurt, to worry, and worry*, which contribute to the negative tonality of the narration. For example: *“Speaking the words, I’m convinced, **anxious**, all on edge. Something threatens me, something unknown and in hiding, waiting to pounce, like the creature I believed to inhabit the unused closet in my room when I was a child, where no one ever went and the door was never opened”; “You haven’t got a nickel between you,” I said. “And, anyway, he’s not the man for you. It **hurts** me more than I can say, to have to say it, but he drinks too much and, what’s more, he’s done so for years”; “But Bram took down the storm lantern, and lit it, and went out. He was away so long I was frantic with **worry**, both for him and for myself, wondering what I’d do if I were left alone here” [Laurence].*

Relative semantic proximity of the RF ANXIOUSNESS and RF DISTRESS to RF PEOPLE indicates the factors which cause the character’s psychophysiological stress.

Fear is a natural universal basic emotion, which manifests itself in the form of a heightened perception of a threat to a person’s life or well-being and also in an active or passive reaction to the adverse external environment [Borysov : 45]. The result of fear is a specific distortion of reality, which is reflected in its perception by the individual, his/her interpretation of events, and the choice of ways to overcome difficulties.

The emotional concept of FEARS & APPREHENSIONS in the text of the novel is explicated by the RF APPREHENSION, RF FEAR, RF PANIC, and RF SCARE. The verbalization of this concept within the above-mentioned reference fields is carried out with the help of lexical units designating fear, apprehension, panic *apprehension, to fear, fear, afraid, panic, terror, to scare, scare* (the total number of word usage – 27). For example: *“A subdued titter from the creamy-voiced nurse, and now my annoyance almost obliterates my **apprehension**. Isn’t she the saucy piece?”; “I was **afraid** for*

*my heart. I always **feared** for it after I grew stout, thinking if I pulled too hard at it, it would be like a plug jerked from a sink and I'd gurgle and go out of life like wash-water. I stood aside and let John do it"; "I am unable to draw breath at all, and my quick **panic** is apart from me and almost seen, like the masks that leer out of the dark on Hallowe'en, stopping the young in their tracks and freezing their mouths in the "O" of a soundless wail"; "It beckons a second only. Then I'm **scared** out of my wits, nearly. Stupid old woman, Hagar, baggage, hulk, chambered nautilus are you? Shut up" [Laurence].*

The above-mentioned lexical units, functioning within the analyzed reference fields, support the general minor tonality of the narrative space of the novel. For a ninety-year-old Hagar Shipley, the result of experiencing fear and accompanying discrete emotions is the inability to concentrate, restlessness, discomfort, and dissatisfaction.

The results of semantic analysis prove that reference fields that explicate the emotional concept FEARS & APPREHENSIONS in the text of the novel can be found in the zone of relative semantic proximity to the reference fields which indicate the causes, ways, and results of experiencing these emotions. For RF APPREHENSION it is the RF PII DOUBT and RF PAIN, for RF FEAR – RF SOUND, for RF PANIC – RF WAY and RF FIRE, for RF SCARE – RF DEATH and RF NIGHT.

Shame is a negatively marked emotion, the cause of which are actions that contradict the requirements of morality, internal beliefs, and personal ideas about behavior and appearance. This emotion begins with a sudden, intense, and heightened awareness of one's self which dominates so much that cognitive processes slow down [Skrypchenko et al.]. Shame, by increasing a person's sensitivity to the thoughts and feelings of others, promotes social adaptation and social responsibility and plays a significant role in the development of self-control [Malimon et al.].

The negatively marked emotional concept of SHAME is presented in the text of the novel by the RF SHAMEFULNESS. Lexical units denoting this emotion *shame, to shame, ashamed, shameful* (the total number of word usage – 23) contribute to the verbalization of this concept. For example: *"When he looked at me, his eyes were mild and milky, absent of expression. And I, more than anything, was dou-*

*bly **shamed** recalling how I'd thought of him at night these past years"; "Marv only meant – I only meant – " How **ashamed** I am, to play that worn old tune. And yet – I am not like Marvin. I do not have his urge to keep the peace. I am unreconciled to this question of the house, my house, mine"; "And then, just when I've gained this ground, I falter. My whole hulk shakes, the blubber prancing up and down upon my rib cage, and I betray myself in **shameful** tears" [Laurence]. Lexical units denoting shame in the text of the novel indicate concern, dissatisfaction with oneself, condemnation of one's behavior, and regret.*

RF LAUGHTER and RF TEARS, which are found in the zone of relative semantic proximity to the RF SHAMEFULNESS, contain lexical units designating respiratory and mimic non-verbal means of communication, indicating external expression of the emotion of shame.

Apart from the above-mentioned emotional concepts, which correlate with the fundamental basic negative emotions of C. E. Izard [Izard 1991], the domain of negative tonality of the emotional conceptual sphere of the novel "The Stone Angel" contains several concepts that reflect other negative discrete emotions arising on the basis of fundamental ones. These are emotional concepts AFFLICTION, DESPAIR & RESIGNATION, EMBARRASSMENT, HATES, MELANCHOLY & SADNESS, and NERVOUSNESS.

The emotional concept of AFFLICTION is explicated in the semantics of the novel by the cognominal RF. Nominative units *affliction* and *martyrdom* verbalize this emotional concept within this reference field (the total number of word usage – 14). For example: *"I am Job in reverse, and neither cascara nor syrup of figs nor milk of magnesia will prevail against my unspeakable **affliction**"; "She knocks on my door self-effacingly so she may say in her whispery whine to Marvin later – "I dasn't give a good loud rap these days or you know what she'll say." Oh, the secret joys of **martyrdom**" [Laurence].*

The analysis of the text confirms that RF AFFLICTION is relatively close to the RF JOY and the RF ENTITY. The opposition AFFLICTION :: JOY in the semantic space of the novel indicates the ambivalence of the human psyche, which can simultaneously experience opposite feelings – joy, and unhappiness.

The negatively marked emotional concept of DESPAIR & RESIGNATION in the text of the

novel is represented by the RF DESPAIR. Verbalization of the analyzed concept within the given reference field takes place with the help of lexical units *despair*, and *dismay* (the total number of word usage – 8). For example: “*I stayed and kept my father’s accounts, played hostess for him, chatted diplomatically to guests, did all he expected of me, for I felt (sometimes with rancor, sometimes with despair) that I would reimburse him for what he’d spent, whatever it cost me*”; “*The marble angel lay toppled over on her face, among the peonies, and the black ants scurried through the white stone ringlets of her hair. Beside me, John laughed. “The old lady’s taken quite a header.” I turned to him in dismay. “Who could have done it?”* [Laurence]. Relevant semantic proximity of the RF DESPAIR to the RF AGE, MARRIAGE, and SON testifies to the fact there are a few reasons for the main character’s despair. This is not only a reluctance to realize the realities of old age and accept them but also problems in marriage and relationships with children.

The emotional concept EMBARRASSMENT is represented by reference fields CHAGRIN, EMBARRASSMENT, and HUMILIATION in the semantic space of the novel. The verbalization of this concept within the RF CHAGRIN is carried out with the help of lexical units *chagrin* and *mortification* (the total number of word usage – 3). For example: “*There’s no help for it, and I’m alone. I hear my gulping noisy breath and realize I’m crying, more in chagrin than pain. I hurt all over, but the worst is that I’m helpless*”; “*I put up a hand to straighten my hair. My fingers meet something brittle. I pinch it – it squashes and snaps under my nail and smells putrid. Then I recall the June bugs and could die with mortification*” [Laurence]. Feelings of annoyance, bitterness, and sadness verbally represented in the text, are confirmed by the results of the analysis of semantic proximity.

RF CHAGRIN is in the zone of relative semantic proximity to the RF DEARTH, FATHER, MONEY, and PAIN, which represent social and physiological reasons for the main character’s emotional state.

Verbal expression of the emotional concept EMBARRASSMENT within the RF EMBARRASSMENT is possible due to lexical units *to embarrass* and *embarrassment* (the total number of word usage – 12). For example: “*Embarrassed, I explained. The voice gave a frightened giggle,*

then gathered itself to speak ...”; “*Paralyzed with embarrassment, I was forced to keep my unquiet peace and listen while they loved*” [Laurence]. ACA shows that the RF EMBARRASSMENT is relatively close to the RF PEOPLE and RF BODY, which contain lexical units that indicate the causes of the main character’s confusion.

Humiliation experienced by Hagar Shipley is verbalized in the text of the novel by lexical units *to humiliate* and *humiliation*, which are constituents of the RF HUMILIATION (the total number of word usage – 6). For example: “*The fare, ma’am, please,*” he quietly says. *I’m humiliated, flustered. I open my purse, and grope, and finally thrust it into his hands*”; “*Pain and humiliation have been only words to her. Suddenly I’m incensed at it, the unfairness*” [Laurence]. RF PAIN demonstrates relative semantic proximity to the analyzed reference field, pointing to pain as the main factor that causes and accompanies feelings of humiliation.

The negatively marked feeling of hatred is actualized with the help of the emotional concept HATES, which in the semantic space of the novel is represented by the RF HATE. The nominative unit *to hate* is the means of verbalization of this concept in the text of the novel (the total number of word usage – 12). For example: “*Oh, I hate being helped—*” *My voice is pettish and doesn’t resemble at all the fury inside me. “I’ve always done things for myself”; “I’ve been wakened by the girl’s voice, and now I can’t get back to sleep again. How I hate the sound of a person crying. She moans, snuffles wetly, moans again*” [Laurence]. The protagonist’s refusal to accept existential, social, and physiological aspects of life is shown by the relative semantic proximity of the RF HATE to the reference fields MARRIAGE, SOUND, COLOUR, and FOOD.

Being not prone to self-analysis and emotionally stable Hagar Shipley at certain points of her life experiences sadness and regret, which are conceptualized by the emotional concept of MELANCHOLY & SADNESS. At the general level of the context representation, this concept is actualized by the RF SADNESS and RF SORROW.

Within the RF SADNESS, the emotional concept MELANCHOLY & SADNESS is represented in the text of the novel by the lexical units *sad*, *to sadden* (the total number of word usage – 9). For example: “*Watching Auntie Doll slap and pat at the pastry or pare an apple all in one long*

curled ribbon of peeling, I used to think how sad to spend one's life in caring for the houses of others"; "Doris gasps. "Are you – are you sure you really want to, Mother?" Something in her eyes **saddens** me, makes me want to turn away" [Laurence]. The analysis of semantic relations between the reference fields proved that the RF SADNESS is in the zone of relative semantic proximity to the RF LIFE, RF CANADA, and RF HOUSE, which testifies to the influence of the existential factors on the protagonist's emotional state.

Lexical units *to regret, regret, and self-pity* are the means of verbalization of the negatively marked emotional concept MELANCHOLY & SADNESS within the RF SORROW (the total number of word usage – 11). For example: "How bitterly I **regretted** that he'd left and had sired us here, the bald-headed prairie stretching out west of us with nothing to speak of except couchgrass or clans of chattering gophers or the gray-green poplar bluffs, and the town where no more than half a dozen decent brick houses stood, the rest being shacks and shanties, shaky frame and tarpaper, short-lived in the sweltering summers and the winters that froze the wells and the blood"; "Now I perceive, too late, how laden with **self-pity** my voice sounds, and how filled with reproach" [Laurence]. Relative semantic proximity of the RF SORROW to the RF DESIRE, RF SOUND, and RF PEOPLE indicates the sources and causes of regret. Hagar Shipley's so-called "spiritual blindness" is a mask that hides a soul wounded by difficult life circumstances.

The above-mentioned is confirmed by the presence in the domain of negative tonality of the emotional concept NERVOUSNESS, which in the text of the novel is represented by the RF NERVOUSNESS. Verbal means, that explicate the concept are nominations designating the character's nervous state ((the total number of word usage – 12). For example: "I can't lock my castle any more than

I could my room at home. Well, this is a joke on me all right. I'll not anticipate. I'll meet it when it comes. But this is only brave prevarication, for I'm feeling nervous"; "The room is full of curious eyes. **Nervously**, I plunge back to the chair" [Laurence]. ACA shows that the RF NERVOUSNESS demonstrates relative semantic proximity to the RF PEOPLE, RF BODY, and RF BEHAVIOUR.

The interrelation of these reference fields is evidence of the main character's ability to quickly and emotionally react to external social and physical stimuli.

Conclusions and prospects for further research. To sum up, the domain of negative tonality in the structure of the emotional conceptual sphere of the novel "The Stone Angel" contains emotional concepts that correlate with the main negative emotions: anger, contempt, disgust, distress, fear, guilt, and shame. This testifies to the fact that Margaret Laurence sees her heroine as a person who, despite her external coldness, is capable of experiencing a whole range of pessimistic feelings and emotions. Hagar Shipley's emotional picture of the world is conceptualized by 11 emotional concepts constituting the domain of negative tonality (AFFLICTION, ANGER & INDIGNATION, DESPAIR & RESIGNATION, DISGUST, EMBARRASSMENT, ANXIOUSNESS & DISTRESS, FEARS & APPREHENSIONS, HATES, MELANCHOLY & SADNESS, NERVOUSNESS, SHAME). The peculiarities of verbalization of these concepts indicate the relationship between the emotional competence of the individual and social and physiological factors that determine the formation of the protagonist's emotional intelligence. With all the findings, the current study needs to be further developed. The prospects touch upon the investigation of the correlation between the domains of negative and positive tonality in Margaret Laurence's novels.

BIBLIOGRAPHY

1. Бессонова О. Л. Еволюція засобів вербалізації концептів негативних емоцій в англomовному художньому дискурсі XVIII–XXI ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія.* 2014. Вип. 10(1). С. 109–113.
2. Борисов О. О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі сучасної англomовної художньої прози) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Житомирський держ. ун-т. Житомир, 2005. 252 с.
3. Вербицька А. Е. Концепт DISTRESS / ДИСТРЕС в англomовному медіа-дискурсі: когнітивно-комунікативний аспект : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Харків. нац. у-т ім. В. Каразіна. Харків, 2018. 277 с.
4. Савчук Р. І. Особливості побудови концептуального мегапростору художньої прози Ф. Саган. *Науковий вісник Чернівецького університету. Романо-слов'янський дискурс.* 2009. Вип. 484. С. 66–69.

5. Скрипченко О. В., Долинська Л. В., Огороднійчук З. В. Загальна психологія : підручник. Київ : Либідь, 2005. 464 с.
6. Izard C. E. *The Psychology of Emotions*. New York, NY: Plenum Press, 1991. 472 p.
7. Malimon, L., Pavliuk, A., Yefremova, N., Boichuk, V., Semeniuk, A., Khnykina, O., Sheludchenko, S., Torosian, O., Rohach, O., Navrotska, I., Honcharuk, S., Vasylenko, M., & Potapenko, L. (2022). Emotional Intelligence in the Context of Linguodidactics and Linguocultural Studies. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(4), 514–528. <https://doi.org/10.18662/brain/13.4/402>

SOURCES

1. Laurence M. *The Stone Angel*. Chicago: University of Chicago Press, 1993. 318 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=ar1Zhn0srCMC&dq=Laurence+M.+The+Stone+Angel.+Chicago:+University+of+Chicago+Press,&hl=ru&sa=X&redir_esc=y

REFERENCES

1. Bessonova, O. L. (2014). Evoliutsiia zasobiv verbalizatsii kontseptiv nehatyvnykh emotsii v anhlo-movnomu khudozhnomu dyskursi XVIII–XXI st. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia Filolohiia*. 10(1). P. 109–113.
2. Borysov, O. O. (2005). *Movni zasoby vyrazhennia emotsiinoho kontseptu strakh: linhvokohnityvnyi aspekt (na materialii suchasnoi anhlo-movnoi khudozhnoi prozy)*. PhD diss., Zhytomyr.
3. Izard, C. E. (1991). *The Psychology of Emotions*. New York, NY : Plenum Press.
4. Malimon, L., Pavliuk, A., Yefremova, N., Boichuk, V., Semeniuk, A., Khnykina, O., Sheludchenko, S., Torosian, O., Rohach, O., Navrotska, I., Honcharuk, S., Vasylenko, M., & Potapenko, L. (2022). Emotional Intelligence in the Context of Linguodidactics and Linguocultural Studies. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 13(4), 514–528. <https://doi.org/10.18662/brain/13.4/402>
5. Savchuk, R. I. (2009). Osoblyvosti pobudovy kontseptualnoho mehaprostoru khudozhnoi prozy F. Sahan. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*. 484:66–69.
6. Skrypchenko, O. V., Dolynska, L. V., Ohorodniichuk, Z. V. (2005). *Zahalna psykhoholohiia: pidruchnyk*. Kyiv : Lybid.
7. Verbytska, A. E. (2018). *Kontsept DISTRESS / DYSTRES v anhlo-movnomu media-dyskursi: kohnityvno-komunikatyvnyi aspekt [The Concept DISTRESS in English Media Discourse: Cognitive and Communicative Aspects]*. PhD diss., Kharkiv.

SOURCES

1. Laurence, M. (1993). *The Stone Angel*. Chicago : University of Chicago Press. URL: https://books.google.com.ua/books?id=ar1Zhn0srCMC&dq=Laurence+M.+The+Stone+Angel.+Chicago:+University+of+Chicago+Press,&hl=ru&sa=X&redir_esc=y
-

В. М. БОЙЧУК

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри філології,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: boichukvalia@gmail.com

http://orcid.org/0000-0002-9870-2195

Н. В. ЄФРЕМОВА

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри практики англійської мови,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: yefremova05@gmail.com

http://orcid.org/0000-0003-1476-1831

**КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР НЕГАТИВНОЇ ТОНАЛЬНОСТІ У РОМАНІ
МАРГАРЕТ ЛОРЕНС «КАМ'ЯНИЙ ЯНГОЛ»**

У статті висвітлено процес профілювання домену негативної тональності в літературній прозі Маргарет Лоренс. Концептуальна сфера роману «Кам'яний янгол» відображає когнітивну систему автора та сприяє розумінню процесів індивідуально-авторського пізнання. Було виявлено, що домен негативної тональності емоційної концептосфери роману містить 11 емоційних концептів (AFFLICTION, ANGER & INDIGNATION, DESPAIR & RESIGNATION, DISGUST, EMBARRASSMENT, ANXIOUSNESS & DISTRESS, FEARS & APPREHENSIONS, HATES, MELANCHOLY & SADNESS, NERVOUSNESS, SHAME), які корелюють з основними негативними емоціями. У тексті роману ці концепти вербалізовані низкою мовних засобів, зосереджених у референційних полях, які визначають загальний рівень представлення контексту та є основою процесу вербалізації.

Автоматизований контент аналіз дозволяє визначити ступінь семантичної близькості між референційними полями, які профілюють негативні емоції, і тими, що вербалізують решту концептуального простору роману, як відносний. Таким чином виявлено психологічні, фізіологічні та соціальні причини, джерела та наслідки страждань, гніву, обурення, відчаю, огиди, збентеження, страху, ненависті, меланхолії, нервозності та сорому головної героїні роману.

Дані свідчать, що мовні засоби, які вербалізують домен негативної тональності в тексті роману, представлені лексичними одиницями, що позначають емоції та почуття, які вказують на песимізм авторського наративу: anger, angry, fury, to rage, rage, enraged, to disgust, disgust, disgusting, anxious, to hurt, to worry, worry, apprehension, to fear, fear, afraid, panic, terror, to scare, scare, shame, to shame, ashamed, shameful, affliction, martyrdom, despair, dismay, chagrin, mortification, to embarrass, embarrassment, to humiliate, humiliation, to hate, sad, to sadden, to regret, regret, self-pity.

Доведено, що Маргарет Лоренс бачить свою головну героїню людиною, яка здатна переживати цілий спектр песимістичних почуттів і емоцій. Емоційна картина світу Хагар Шиплі відображає взаємозв'язок між емоційною компетентністю особистості та соціальними і фізіологічними чинниками, які визначають формування емоційного інтелекту.

Ключові слова: концептуальний простір, емоційний концепт, домен, негативна тональність, референційне поле, контент аналіз, вербалізація, лексична одиниця.

UDC 81'25, 81'25'06

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.9>

H. M. KUZENKO

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Theory and Practice of English Translation,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine
E-mail: hmkuzenko@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-3813-1298>*

AUDIOVISUAL TRANSLATION AS A MEANS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

The purpose of the article is to examine and investigate the role of audiovisual translation in intercultural communication and consequently to determine more precisely the relative types of audiovisual translation such as: dubbing, subtitling, voice-over, closed captioning. Challenges of audiovisual translation require a deep understanding of the target language and culture (translators must be able to accurately convey the intended meaning and tone of the original content while adapting it for a new audience); a strong sense of timing and rhythm and finally, audiovisual translation can be challenging because of the technical requirements involved. For example, subtitling requires specialized software and knowledge of timing and formatting requirements.

Audiovisual translation is a crucial means of intercultural communication that involves the translation of audiovisual content, such as films, TV shows, and videos, from one language into another. Audiovisual translation enables people from different cultures and linguistic backgrounds to access content that they would otherwise not understand due to language barriers.

Audiovisual translation can take different forms, such as subtitling, dubbing, voice-over, and audio description. Subtitling involves displaying a translation of the audio content as text on the screen, while dubbing involves replacing the original audio with a translated version. Voice-over involves adding a translated audio track over the original audio, while audio description involves adding a spoken description of the visual content for visually impaired people.

Audiovisual translation helps to promote intercultural understanding by enabling people to access and appreciate content from other cultures. It also helps to bridge cultural and linguistic gaps by facilitating the exchange of ideas, knowledge, and perspectives across different cultures.

Furthermore, audiovisual translation plays a crucial role in the global entertainment industry. The success of many films, TV shows, and videos depends on their ability to appeal to audiences from different cultural and linguistic backgrounds. Audiovisual translation helps to expand the reach of content by making it accessible to a wider audience.

In addition, audiovisual translation can help to expand the reach of a particular piece of content. By translating a movie or TV show into multiple languages, it can reach a much larger audience and potentially generate more revenue for the producers. As an important means of intercultural communication audiovisual translation facilitates the exchange of ideas and promotes cultural understanding. As the world becomes more interconnected, audiovisual translation will continue to play a vital role in bridging cultural and linguistic barriers.

Key words: audiovisual translation, dubbing, subtitling, voice-over.

Introduction. Audiovisual translation (ATV) is a powerful means of intercultural communication that helps to bridge the gap between people who speak different languages and come from different cultural backgrounds. By translating movies, TV shows, and other forms of multimedia into multiple languages, ATV allows people from all over the world to enjoy and understand the same content.

One of the main benefits of ATV as a means of intercultural communication is that it helps to promote cultural exchange and understanding. When people are exposed to different cultures through ATV, they can learn about new customs, traditions,

and ways of life that they might not have otherwise encountered. This can help to break down cultural barriers and foster greater understanding and tolerance between people from different backgrounds.

ATV also has the potential to promote cultural diversity and preserve cultural heritage. By translating movies and other forms of media into minority languages, ATV can help to preserve endangered languages and cultures. It can also help to promote cultural diversity by showcasing the unique perspectives and traditions of different cultures.

Another important benefit of ATV as a means of intercultural communication is that it can help

to promote language learning. When people watch movies or TV shows with subtitles or dubbing in a foreign language, they can improve their language skills and develop a deeper understanding of the language and culture. This can be especially helpful for people who are learning a new language and want to improve their listening and comprehension skills.

AVT in Ukraine is still a relatively new field in translation, and over the past few decades it has managed to move from the periphery of the film industry to its very center. The expansion of audiovisual texts in the late 20th century led to the wider use of audiovisual translation tools and was subsequently influenced by the globalization of the film industry. According to J. Diaz Cintas, the creation of various international television channels and the Internet, mobile phones, and iPods around the world are among the factors contributing to the strengthening of this trend [Diaz Cintas]. Almost every family in the modern world has these technical conveniences.

Analysis of recent research and publications on the topic. While globalization transforms nations, AVT transforms the world in the form of global cooperation, interconnecting the local and the global. The problem of understanding intercultural communication as constitutive of AVT has recently gained its fair place in the works of linguists and translators (J. Diaz Cintas, D. Johnston, S. Kelly, Y. Gambier, C. Taylor).

Thus, **the aim** of this article is to highlight audiovisual translation as a means of intercultural communication and a method of translation characterized by the transmission of audiovisual texts interlinguistically or intralingually. Audiovisual texts provide (translatable) information through two channels of communication that simultaneously transmit codified meanings using different sign systems: an acoustic channel through which acoustic vibrations are transmitted and perceived as words, paralinguistic information, sound, special effects, and the visual channel through which light waves are transmitted and perceived as images, colors, motion and signs.

For a translator the difficulty of audiovisual translation is to create dialogues that imitate a pre-made spontaneous mode of discourse (especially in literary texts), constructed using written and spoken language, as well as other non-verbal codes of meaning, and at the same time must comply with

time constraints and space that images impose on translation (synchronization or adaptation in the case of dubbing and time and space constraints in the case of subtitling and related modes) [Gambier].

Basic material presentation. When silent cinema appeared on the screen in the early 20th century, the action was conveyed exclusively by screen images; therefore, the language of the audience was not considered as an important aspect. As an early form audiovisual translation we can consider the introduction of intertitles "texts drawn or printed on paper, which was later removed and placed between sections of the film" [Floros : 67]. This was the beginning of simple language montage. With the advent of sound, this created new challenges for filmmakers how to deal with film dialogue and more importantly the need to translate from one language into. The first sound film was shown in 1927. It was an American film called "The Jazz Singer" directed by Alan Crosland.

Currently, the translation of audiovisual texts is an extremely popular type of translation activity. Today, the majority of Ukrainian films and TV series are English-language productions, and they are necessarily translated into Ukrainian, hence the urgent need for professional translation.

ATV cardinally differs from other types of translation activities. The most important differences are the presence in the audiovisual translation of non-linguistic restrictions related to the construction, structure and syntax of a visual series of works. The separation of audiovisual translation into a separate branch of research is connected with the following factors:

- 1) audiovisual translation is a "limited" translation due to the presence of extralinguistic features;
- 2) the audiovisual text is polysemantic, that is, it contains a variety of meanings;
- 3) audiovisual translation requires knowledge of various strategies of analysis and synthesis of text semantics [Taylor].

The translation of a video text is a specific type of translation which takes into account extralinguistic factors that affect the understanding of the film text. It is important to note that a special role in translation is played by the adaptation of the text to the foreign language culture, which has certain values. ATV can combine features of simultaneous, sequential and written translation. Audiovisual translation as a crucial part of the entertainment industry, and it plays

an important role in making movies, TV shows, and other forms of multimedia accessible to audiences around the world.

There are several types of audiovisual translation, including:

1. Dubbing: Dubbing is the process of replacing the original audio with a translated version in the target language. Dubbing is commonly used for movies, TV shows, and other forms of multimedia.

2. Subtitling: Subtitling involves adding written text in the target language that appears on screen while the original audio remains in the source language. Subtitling is commonly used for movies, TV shows, and other forms of multimedia.

3. Voice-over: Voice-over involves adding a translated voiceover narration to the original audio. Voice-over is commonly used for documentaries and educational videos.

4. Closed Captioning: Closed captioning involves adding written text in the target language that appears on screen for viewers who are deaf or hard of hearing. Closed captioning is commonly used for TV shows and movies [Díaz Cintas : 112].

Challenges of Audiovisual Translation:

Audiovisual translation can be challenging for several reasons. First, it requires a deep understanding of the target language and culture. Translators must be able to accurately convey the intended meaning and tone of the original content while adapting it for a new audience.

Second, audiovisual translation requires a strong sense of timing and rhythm. The translated text must fit within the same amount of time as the original content and be synchronized with the on-screen action.

Finally, audiovisual translation can be challenging because of the technical requirements involved. For example, subtitling requires specialized software and knowledge of timing and formatting requirements.

Benefits of Audiovisual Translation:

Despite the challenges involved, audiovisual translation is essential for making content accessible to audiences around the world. It allows people to enjoy movies, TV shows, and other forms of multimedia in their native language, which can help to promote cultural exchange and understanding.

In addition, audiovisual translation can help to expand the reach of a particular piece of content. By translating a movie or TV show into multiple

languages, it can reach a much larger audience and potentially generate more revenue for the producers.

Five types of audiovisual translation are singled out:

1. Work of a translator who is present in the cinema or the place where the film is shown and through a microphone connected to the speakers, translates and voices the actors behind the scenes. The translator usually has access to the script before the film is shown and can take notes for the work. Interpretation and projection occur simultaneously, and the translator must improvise his or her translation at the same pace as he or she hears the voices of the original actors.

2. Dubbing of the film by one actor or the translator himself. Voicing is carried out by broadcasting the audio track with the recording of the original dialogue simultaneously with the track with the translated version. The sound engineer lowers the volume of the original audio track and increases the volume of the dubbed track so that the original text can be faintly heard in the background under the translated text.

3. Multi-voice off-screen translation. A type of film translation in which the original sound scale is also preserved, but dubbing is performed by two or a whole group of professional actors.

4. Full dubbing of the film. Dubbing consists of translation the script which is performed by the actors under the direction of the dubbing director with the advice of a linguistic consultant or dubbing assistant.

5. Using subtitles while fully preserving the original scale. In this case, the attention from the video sequence switches to a greater extent, to reading the subtitles located at the bottom of the screen [Gambier : 182].

We shall see below subtitling in more details as a separate type of audiovisual translation. Subtitling is one method that dominates in a number of countries: Scandinavian countries (Denmark, Norway, Sweden), the Netherlands, Belgium, Portugal, Greece, Israel. In Ukraine it is also often used for interlanguage translation, especially from Russian.

Subtitling consists of adding written text to the screen. Written text with subtitles should be shorter than audio, simply because the viewer needs time to read the captions while not realizing what they are actually reading. The words contained in the original

dialogues are usually reduced by 40–75 percent to enable the audience to read the subtitles while watching the film. Especially where audiovisual products are full of dialogue, the subtitle translator is forced to reduce and compress the original so that the audience can read, watch and enjoy the film.

Traditionally, subtitles consist of one or two lines of 30–40 characters (including spaces) that appear at the bottom, center, or left of the image. However, movies for the big screen tend to have longer lines with more characters compared to TV screens because of the greater concentration of movie audiences.

In the process of placing subtitles for a movie or TV series, the following requirements for translation with the help of subtitles must be taken into account [Kuzenko : 75]:

1. Constant parameters

Position on the screen. Subtitles should be located on the screen not too high, so as not to block the image, and not too low, otherwise the viewer, shifting his gaze to the subtitles, will not see what is happening on the screen at that time (or at all risk not noticing the appearance of a new line). The ideal vertical margin is 1/12 the height of the video frame. At the same time, subtitles should be placed at the bottom of the screen. Positioning at the top of the screen is also allowed if, for example, two independent but simultaneous broadcast streams are displayed in the subtitle text. And here, the least significant in terms of content is placed on top. The indentation on the left and right should be equal to 1/12 of the width of the video frame .

Number of lines. Only subtitles in one or two lines are allowed. Subtitles of three lines or more will block the image. Also, some players do not play three-line subtitles.

Position. Subtitles must be aligned to the center of the image. When two characters are talking, their speech can be formatted as dialogue: with a "-" sign (not a hyphen, but a dash) at the beginning of each of their lines. At the same time, it is allowed to align the text along the left edge.

Number of characters. One line of the subtitle should not contain more than 40 characters. This standard is written for Western European languages, because in the Ukrainian language sentences are usually one and a half times longer, in this case it is permissible to make up to 45–50 characters in a line.

Type. Fonts should be as easy to understand as possible, which does not force the viewer to get used to them. For example, Arial, Trebuchet etc. Times font is not recommended New Roman and fonts with the same character width, such as Courier New . The font size is selected in such a way as to satisfy all the conditions described above. This is usually 1/12 the height of the screen or slightly less.

Color. Subtitles should be white, but not bright, slightly grayish, with a black border. A small translucent "shadow" from the subtitles is allowed.

2. Temporary parameters

The duration of the two-line subtitle. A two-line subtitle must appear on the screen for no less than 3.5 seconds and no more than 6 seconds. The latter – if each line has 35-45 characters. If the subtitle appears for less than 3.5 seconds, the viewer will not have time to read it to the end. If it is longer than 6 seconds, the subtitle will be too distracting, and the viewer may mistakenly start reading it again, thinking that the text has been updated.

Duration of one-line subtitle . A one-line subtitle (up to 50 characters) appears on the screen for less than 1.5 seconds, and no more than 3.5 seconds. The choice of these intervals is explained in the same way as in the previous point.

The length of the subtitle is one word. No matter how simple and short this word is, it must appear on the screen for at least 1.5 seconds, otherwise the viewer may not notice it.

Entry time. The subtitle should appear on the screen 0.25 seconds after the start of the corresponding cue. This way, the viewer will have time to understand which character started speaking, and move his gaze to the bottom of the screen, where the subtitles will appear.

Output time. Sometimes it happens that the text is quite long, and the character quickly said his line. Then you have to delay the subtitle on the screen already after the end of the speech. In this case, the subtitle should not stay on the screen longer than 2 seconds after the end of the speech.

Interval between subtitles. The interval between two subtitles should be at least 0.25 seconds. Only then does the viewer notice that the text of the subtitles has changed.

Dialogues, language overlap. When two characters speak at the same time, or their lines

follow each other in quick succession, they should be rendered as a two-line subtitle, with the speech of the first person always at the top.

Personnel change. When there is an abrupt change of frame showing a completely different place, it is not recommended to continue to display the cue that "happened" in the previous frame. If there is a smooth frame change, or after the frame change the camera shows the same place of action, such delays are quite acceptable.

3. Punctuation marks, font format, etc.

Three dots. If a sentence begins in one subtitle and ends in another, then at the end of the first subtitle you should put an ellipsis so that the viewer understands that the phrase is not fully spoken. An ellipsis is also placed at the beginning of the second subtitle, after which the sentence continues with a small letter; there is no space between the ellipsis and the word (so the viewer will understand that this is a continuation of an unfinished phrase).

Point. When any sentence ends, you should put a full stop. This is the easiest way to make it clear that the sentence is finished.

Dashes and hyphens. Dashes are used to indicate dialogue: at the beginning of each line there is a dash, followed by a sentence with a capital letter. A hyphen is used in accordance with the rules of the Ukrainian language, just as in other cases – a dash.

Question and exclamation marks. Required to indicate a question or an exclamation, respectively. Placed at the end of a sentence instead of a full stop. It is not recommended to put several exclamation marks/question marks in a row.

Commas, colons, semicolons. They are used in the same way as in ordinary writing. If an unfinished sentence ends with one of these signs, it is worth adding a colon to it, so that the viewer does not have unnecessary questions. For example, ",.." or "..." The following subtitle according to the rules begins with three dots.

Brackets The translator's notes are in square brackets. That is, it is a text that is not pronounced from the screen and is not depicted in the frame as an inscription.

Italics. Italicized words spoken by someone who is not currently in the place where the action is taking place: character's thoughts, voiceover, voice over the phone, etc.

Quotation marks and italics. Quotation marks with italics indicate television and radio broadcasts,

that is, when information is transmitted to several receivers at once (telephone communication, for example, does not fall into this category). The lyrics of the songs are also highlighted. Inscriptions are indicated in quotation marks, but without italics.

Register. Only abbreviations are shown in upper case.

Bold and underlined text. It is forbidden to use bold and underlined text [Kuzenko].

The coordinator, translators, editor(s), moderator(s) participate in the preparation of subtitles. The coordinator of all works with subtitles is the project manager. The coordinator organizes everything: offers work, sets tasks, checks what has been done and resolves possible conflicts between participants. Editors are connected at the next stage and carry out comprehensive editing and literary processing of the translation. Sometimes it is almost a complete rewriting of the text.

The translator has the right to appeal the editing, if he does not find mutual understanding with the editor himself, justifying his point of view. An editor does not justify his editing by default, but must provide an explanation when asked.

Profound analysis gives a reason to assert that subtitling is distinguished from other types of translation by the presence of both technical and contextual limitations. Technical restrictions are divided into formal and textual restrictions. Formal restrictions include spatio-temporal parameters: position on the screen, number of lines and symbols, font and its color, duration of the subtitle, opening and closing time, intervals between subtitles. As a consequence of having formal constraints, there are contextual constraints: elements that need to be translated, elements that need to be shortened, and optional elements that can be omitted. The length of the cue is affected by time and space, as well as reading speed, but timing is critical. Space and time constraints regulate the number of characters and lines of subtitles and their duration on the screen, which directly affects the translation features. There are certain rules that guarantee a quality subtitling product, including the translation of the linguistic and cultural aspect, the application of compression and compliance with the technical requirements of the translation.

Conclusions. Despite its many benefits, ATV as a means of intercultural communication also faces several challenges. One of the biggest challenges

is ensuring that translations are accurate and culturally appropriate. Translators must have a deep understanding of both the source and target languages and cultures to ensure that the translation conveys the intended meaning and tone.

Another challenge is ensuring that translations are accessible to people with disabilities. This includes providing closed captioning and audio descriptions for people who are deaf or hard of hearing, as well as providing translations in sign language for people who are deaf.

In conclusion, ATV is a powerful means of intercultural communication that helps to promote cultural exchange and understanding. By translating movies, TV shows, and other forms of multimedia into multiple languages, ATV allows people from all over the world to enjoy and understand the same content, regardless of their language or cultural background. Despite the challenges involved, ATV has the potential to promote cultural diversity, preserve cultural heritage, and promote language learning, making it an essential part of intercultural communication.

BIBLIOGRAPHY

1. Кузенко Г. М. Мовно-культурна політика. Академічні свободи, університетська автономія. *Інструментарій якісного перекладацького субтитрування* : матеріали XVI міжнар. наук. конф. (м. Миколаїв, 10–13 черв. 2022 р.). Миколаїв, 2022. С. 12–19.
2. Díaz Cintas J., Anderman G. (2009) Audiovisual Translation : Language Transfer on Screen. Great Britain : Palgrave Macmillan.
3. Floros G. (2005) Critical Reading : the case of culture in translation studies. *FORUM*. no. 3(2). pp. 59–84.
4. Gambier Y. (2003) Introduction: Screen transadaptation : Perception and reception. Special issue on screen translation. *The Translator Studies in Intercultural Communication*, vol. 9(2). pp. 171–190.
5. Taylor C. (2012) The Subtitling of Film : Reaching Another Community. *Discourse and Community; Doing Functional Linguistics* Tübingen : Gunter Narr Verlag, pp. 309–327.

REFERENCES

1. Kuzenko H. M. (2022) Instrumentarij jakisnogho perekladacjkogo subtytruvannja [Toolkit of high-quality translation subtitling]. Proceedings of the *Movno-kulturna polityka. Akademichni svobody, universytetsjka avtonomija (Ukraine, Mykolaiv, June 10–13, 2022)*. Mykolaiv : Petro Mohyla Black Sea National University pp. 12–19.
2. Díaz Cintas J., Anderman G. (2009) Audiovisual Translation : Language Transfer on Screen. Great Britain : Palgrave Macmillan.
3. Floros G. (2005) Critical Reading : the case of culture in translation studies. *FORUM*. no. 3 (2). pp. 59–84.
4. Gambier Y. (2003) Introduction: Screen transadaptation : Perception and reception. Special issue on screen translation. *The Translator Studies in Intercultural Communication*, vol. 9 (2). pp. 171–190.
5. Taylor C. (2012) The Subtitling of Film : Reaching Another Community. *Discourse and Community; Doing Functional Linguistics* Tübingen : Gunter Narr Verlag, pp. 309–327.

Г. М. КУЗЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри теорії та практики перекладу,

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

Електронна адреса: hmkuzenko@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-3813-1298>

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Мета статті полягає у розгляді та дослідженні ролі аудіовізуального перекладу в міжкультурній комунікації, визначенні відповідних видів АВП, таких як: дубляж, субтитрування, озвучення. Проблеми аудіовізуального перекладу вимагають глибокого розуміння цільової мови та культури (перекладачі повинні точно передати закладений зміст і тон оригіналу, адаптуючи його до нової аудиторії); відчуття часу та ритму, і, нарешті, такий переклад є технічно складним і вимагає додаткових знань. Наприклад, для створення субтитрів потрібне спеціальне програмне забезпечення та знання вимог щодо часу та форматування.

Аудіовізуальний переклад може мати різні форми, як-от субтитри, дубляж, озвучка та аудіоопис. Субтитрування передбачає відображення перекладу аудіовмісту як тексту на екрані, а дубляж передбачає заміну оригінального

аудіо на перекладену версію. Закадровий голос передбачає додавання перекладеної аудіодоріжки поверх оригінального аудіо, а аудіоопис передбачає додавання усного опису візуального вмісту для людей із вадами зору.

Є всі підстави стверджувати, що аудіовізуальний переклад сприяє міжкультурній взаємодії, допомагає подолати культурні та мовні розриви, сприяючи обміну ідеями, знаннями та поглядами між різними культурами.

Крім того, аудіовізуальний переклад відіграє вирішальну роль у світовій індустрії розваг. Успіх багатьох фільмів, телевізійних шоу та відеозаписів залежить від їх здатності привернути увагу аудиторії з різним культурним і мовним походженням. Аудіовізуальний переклад розширює контент, роблячи його доступним широкій аудиторії.

Будучи важливим засобом міжкультурної комунікації, аудіовізуальний переклад полегшує обмін думками та сприяє культурному розумінню. Оскільки світ стає все більш взаємопов'язаним, аудіовізуальний переклад і надалі відіграватиме важливу роль у подоланні культурних і мовних бар'єрів.

Ключові слова: аудіовізуальний переклад, дубляж, субтитрування, озвучення.

УДК 811.81'06

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.10>

Ю. В. ЛІТКОВИЧ

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: litkovych@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4962-0617>*

Л. В. КОВАЛЬЧУК

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: kovalchuk.liudmyla@vnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4531-1326>*

Л. М. КИРИЧУК

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: ky-la-my@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2944-4268>*

ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Інтернет надає нам численні можливості для спілкування з іншими користувачами, а отже, спектр його засобів є надзвичайно широким. У нашій статті ми зосереджуємося на мові соціальних мереж, яка стала надзвичайно популярною серед інтернет-користувачів. Сьогодні велика кількість філологічних досліджень присвячена розумінню та аналізу комунікації, а особливо живого спілкування через Інтернет, яке є доступним завдяки численным сучасним пристроям, що яскраво свідчить про високий рівень науково-технічного прогресу. У статті представлені лінгвістичні особливості спілкування в соціальних мережах, а саме паралінгвістичні засоби емотиконів.

Комп'ютерна комунікація багатогранна. За масштабами її можна розглядати як масову (спілкування з усім світом), внутрішньоособистісну (спілкування між користувачем і комп'ютером) та групову комунікацію. Комп'ютерна комунікація може бути засобом міжособистісного спілкування (one to the other); формою масової комунікації (one to many) і комунікації відносин (many to many).

У мережевому спілкуванні емотикони мають велике значення. Без смайликів були б труднощі з гумором, оскільки іноді повідомлення можуть виглядати образливими, але смайлик в кінці повідомлення все змінює і робить віртуальне спілкування більш насиченим, оригінальним і емоційним.

Видимі проблеми та недоліки притаманні смайликовій формі комунікації, яка використовує допоміжні елементи для інтерпретації емоцій за допомогою посмішок. У новому розумінні контексту мережевого суспільства спілкування розвивається подібно до спілкування дітей на тому етапі, коли вони тільки навчилися говорити прості фрази, а більш складні передавати мімікою, жестами та виразом обличчя. Є лише одна суттєва відмінність – дитина не може брехати, як дорослий, який може використовувати образливі смайлики. Наприклад, фальсифікація поганого настрою, завуальована вмілим маніпулюванням словами і набором посмішок.

Ключові слова: соціальні мережі, емотикон, смайлик, емоджі, емотивність.

Постановка проблеми. Характерною особливістю спілкування в соціальних мережах є використання емотиконів. Перш за все, термін емотикон з'явився в англійській мові середовищі (від поєднання англійських слів *emotion* – емоція та *icon* – символ, знак). Першим задокументованим випадком використання емотико-

нів в інтернет-комунікації стало повідомлення Скотта Фалмана, який 19 вересня 1982 року опублікував на сайті Університету Корнегі-Меллона текст з пропозицією використовувати комбінацію :-) для позначення жартів і :(для позначення не жартівливих, серйозних висловлювань.

Відповідно до визначення Oxford Dictionary емотикон/смайлик – це зображення міміки, наприклад, посмішки або невдоволення, за допомогою різних комбінацій символів клавіатури, яке використовується в електронній комунікації для передачі почуттів автора або тональності, закладеної в повідомленні. У цьому сенсі смайлик є синонімом терміну текстовий смайлик, більш застосовним до україномовного інтернет-середовища і який використовується в подальшому.

Аналіз попередніх досліджень. Велика кількість філологічних досліджень присвячена розумінню та аналізу комунікації, а особливо живого спілкування через Інтернет, яке є доступним завдяки сучасним пристроям, що яскраво демонструють високий рівень технічного прогресу. Оскільки інтерес до молодіжної комунікації, в тому числі і до Інтернет-спілкування, зростає, багато науковців тримають цю сферу в полі зору своїх досліджень. Серед них такі вчені, як М. Богдан [Богдан 2014], Д. Кристал [Crystal 2019] та багато інших, які проводять дослідження в галузі лінгвістики, аналізуючи комунікацію у всіх можливих аспектах. Варто зазначити, що чим більше люди спілкуються в Інтернеті, тим більше користувачі впливають на мови інших країн і тим більше людей піддаються впливу цих змін, адже живе спілкування має величезний вплив на розвиток мови.

Результати та дискусії. У працях західних дослідників властивість комбінування розділових знаків також виокремлюється лише для смайликів. Їх написання абсолютно не залежить від технічних особливостей використовуваної комунікаційної програми (*Skype, ICQ, Facebook Messenger*, форма для заповнення анкети на сайті бібліотеки тощо) або пристрою (смартфон, планшет, стаціонарний комп'ютер). Оскільки розділові знаки доступні всім, автор може бути впевнений, що екран читача відтворить повідомлення текстовими смайликами в тому вигляді, в якому воно було задумано.

Водночас суттєвим недоліком цього типу смайликів є їхня візуальна бідність, складність в інтерпретації та обмежений набір легко впізнаваних комбінацій. Графічний смайлик – це поняття, яке найчастіше асоціюється з круглим жовтим обличчям з точковими очима та посмішкою. Це зображення було створено в 1963 році для краси канцелярських кнопок і стало відомим по всій Америці.

У 1971 році зображення смайлика було зареєстровано в Європі як торгову марку компанією SmileyWorld, яка згодом поширила свою ліцензію в 100 країнах на більш ніж 25 різних класів товарів і послуг.

На момент появи технічної можливості додавати невеликі зображення в текст, ці усміх-

Рис. 1. Базові емотикони/смайлики

нені обличчя використовувалися в першу чергу. Сервіси, які надавали можливість спілкування онлайн – форуми, чати, програми миттєвого обміну повідомленнями тощо – були надзвичайно зацікавлені в цьому. Кожен подібний сервіс мав додати до свого коду набір картинок, які згодом ставали доступними користувачам під час написання повідомлень.

Графічні смайлики, на відміну від текстових, мають набагато більшу виразність. Вони яскравіші, цікавіші та легше доносять зміст до читача. Однак вони обмежені у використанні – зображення, використані на конкретному сайті, не можна скопіювати і вставити в текст на іншому ресурсі. Більше того, багато ресурсів просто не надають можливості використовувати будь-які зображення в тексті [Rich 2010: 47].

Набір базових символів – смайлів, у тексті виглядає наступним чином:

:-) – посмішка. Вона позначає жарт, розташування співрозмовника до спілкування або просто посмішку. Але оскільки скорочення має скорочувати зміст слів і знаків, то те ж саме, але в скороченому вигляді, набуває форми :) або просто використання дужки). Слід зазначити, що саме останній варіант набув найбільшої популярності.

I suggest the following character sequence for joke markers :-)

;) – підморгування. Скоріше, це означає хвилювання, флірт і всі інші дії, що відповідають підморгуючій людині в реальності;

Why then do you need camps at all? Or do you need a camp – you eat, swim for 10 minutes, eat, sleep, jump, eat, sleep again. ;)

:(– означає сумний вираз обличчя, розчарування в чомусь;

And what is possible if nothing is impossible? :(

: - / – символізує обличчя з кривим ротом або косу посмішку, означає розчарування, скептицизм, сарказм.

So she hasn't found anything in 20 years? : - /

8-) – символізує усміхнене обличчя з широкими очима. Як правило, виражає здивування та іронію. Часто ці дві емоції, об'єднані в одному смайлику, можуть стосуватися різних людей (тобто один здивувався, а іншому стало смішно).

I am sitting reading the next chapter from the book "Waiting for the child." The husband comes in, looks into the book, sees a drawing of a baby

in the stomach in the seventh month of pregnancy and says approvingly: "Oh, you are studying the operating manual ..." 8-)

% -) – символізує обличчя з вираженими очима та посмішкою. Він може позначати стан "ошелешеності" або іншу надмірно інтенсивну емоцію (наприклад, шок або відчуття краху) переважно неприємного типу. Посмішка в цьому смайлику часто означає сарказм, хоча іноді вона просто не несе серйозного смислового навантаження.

At the first stages, the experimenters "trained" themselves to such food, even making pies with biomass. Nasty, they say, rare %-)

% (– символізує сумне обличчя з вираженими очима. Значення близьке до попереднього знаку, але вже не містить сарказму, а радше несе відтінок песимістичного сприйняття дійсності.

This is not "my beggarly \$ 4", but my hard-earned hundred rubles. % (

: - [] – символізує обличчя з відвислою щелепою. Вказує на високий ступінь здивування, зазвичай неприємного.

What are you: - []

; -> – підморгування грізної фізіономії;

Were you thinking of something else? ;> ;> ;>

; -O – цей смайлик несе в собі контекст завершення розмови, замінює слова "See you!", "Bye!" [Wellman 2001: 15].

В даний час текстові смайлики починають зникати, і їм на зміну приходять графічні, ще більш схожі на своїх попередників, графічні картинки, що зображують обличчя, предмети, знаки і т.д.

І якщо символічні смайлики були мало кому зрозумілі, то графічні дозволили розширити коло людей, які використовують цей інструмент віртуальної реальності, щоб додати емоційності своїм повідомленням. Це пов'язано з тим, що візуально самі смайлики стали цікавішими, а головне – зрозумілішими для людей різних вікових категорій.

Залежно від того, що вони зображують, смайлики можна розділити на шість груп:

1. Власне смайлики. Смайлики, найчастіше жовтого кольору, передають різні емоції – радість, сміх, гнів, плач, здивування тощо.

You bumped your thread after just a couple of minutes, with a lame pun. What sort of reaction were you expecting? 😏

It is Sulphur monoxide 😊 I give up 😞

Pen and paper personally 😊 | but your choice. 😊

2. Люди. Зображення людей, які поділяються за статтю, віком, професією, статусом тощо (чоловік, жінка, перукар, наречена, сноубордист, плавець тощо).

No talk ✕ 👤 |

3. Природа. Це зображення найбільш впізнаваних тварин (собака, кішка, корова тощо), птахів (курка, голуб, пінгвін), водних мешканців (дельфін, кит), а також комах, рослин, квітів, атмосферних і природних явищ.

Всесвітній фонд дикої природи (WWF) запустив проєкт #EndangeredEmoji. Його суть проста: зайти на сайт endangeredemoji.com, натиснути на посилання Retweet to Start і підписатися на Twitter-канал проєкту. Після цього ви зможете використовувати емоджі одного з 17 видів тварин, що перебувають під загрозою зникнення (рис. 2).

4. Їжа. Зображення їжі, які в свою чергу поділяються на власне страви / десерти, фрукти/овочі та напої.

I've made delicious soup 🍲

5. Предмети та символи. Зображення різних предметів, які представляють наступні класи:

– хобі / заняття (гітара, баскетбольний м'яч, більярдний шар, кубики, палітра фарб);

– офісне / шкільне приладдя (книга, зошит, комп'ютер, схема, розклад, скріпка, лінійка), одяг / взуття / аксесуари (сукня, черевик, сумка, корона);

My phone is dying. Do you have a charger?

- транспортні засоби (потяг, літак, автомобіль, мотоцикл, трактор, ракета),

The family is afraid of going on a cruise, getting stranded and having to swim home.

– символи (серце, сонце, земля, дорожні знаки), прапори (США, Німеччини, Китаю, Кореї тощо) тощо [Wellman 2001: 85].

Вивчивши їх, ми дійшли висновку, що смайлики – це не тільки піктограми, але в деяких випадках ідеограми (наприклад, різноманітні сердечка). Вони також мають наступні характеристики:

1. *Впізнаваність і розуміння.* За основу смайлика обов'язково береться найбільш впізнаване, широко відоме, популярне явище або предмет (кішка, собака, сонце, місяць, троянда, банан, книга).

2. *Єдність.* Як правило, смайлик представлений у вигляді одного предмета (за винятком смайликів парних об'єктів, таких як дві руки, які аплодують і зображення пар людей, що ніби ілюструють певні відносини між ними).

Рис. 2

Також було виявлено, що 35% жінок частіше використовують смайлики, які передають гумор, тоді як чоловіки схильні використовувати смайлики для вираження сарказму (31%). Ще один цікавий висновок з дослідження Е. Вольф був опублікований в її роботі *"CyberPsychology and Behavior"*.

У результаті моніторингу онлайн-спілкування між чоловіками та жінками було виявлено, що жінки почали частіше використовувати саркастичні смайлики під час спілкування з чоловіком, тоді як чоловіки використовували набагато більше смайликів під час спілкування з жінками, ніж під час спілкування з іншими чоловіками. Іншими словами, обидва учасники комунікації змінили свої мовні онлайн-звички відповідно до того, як спілкується їхній співрозмовник.

На смартфоні ці символи потребують встановлення спеціального додатку. Зазвичай на клавіатурі є спеціальна кнопка, яка надає можливість вибрати зображення.

Крім стандартних смайликів, додатки для обміну миттєвими повідомленнями розширили свій візуальний діапазон новим видом графічних смайликів – стікерами. Це, як правило, авторські картинки, зроблені на замовлення програми. Вони досить складні і представляють якийсь певний сюжет або персонажів.

Стікери можуть бути анімованими. Стікер (від англ. Sticker <stick to stick – приклеювати) – це етикетка, що наклеюється на товар. Стікер може використовуватися як інформаційний банер, елемент настінного декору, прикраса інтер'єру. Він виражає емоції, які в даний момент відчуває відправник, у збільшеному розмірі. На відміну від смайликів, стікери мають конкретних авторів і чітко класифікуються за групами. У кожній групі від 16 до 48 і більше стікерів з різними емоціями (найчастіше це радість, сміх, гнів, смуток або здивування).

Однак їх не можна використовувати одночасно з текстом – для відправки стікера потрібно одне окреме повідомлення, тоді як звичайні графічні і текстові смайлики можна поєднувати з буквами і розділовими знаками в одному повідомленні. Крім того, для повсякденних потреб, мабуть, не дуже зручно використовувати такі складні, ситуативні зображення, значення яких не завжди інтуїтивно зрозумілі.

Крім того, комунікаційні програми часто монетизують можливість надсилати стікери – до свят, кінопрем'єр тощо випускаються спеціальні набори картинок, які треба купувати, щоб ними користуватися. Стікери часто використовуються в рекламних цілях – на певний час з'являються анімовані зображення рекламних героїв, що асоціюються з певним товаром чи послугою, які можна безкоштовно використовувати у своїй комунікації.

Відповідно, такий графічний смайлик не можна очікувати в довгостроковій перспективі, і він не може стати частиною звичного репертуару смайликів користувачів. Таким чином, зі зростанням важливості спілкування через смартфони з'являється порожня ніша – користувачам, які спілкуються в інтернеті, потрібні символи, які можна легко поєднувати з текстом на будь-якій можливій платформі. Крім того, щоб вони однаково впізнавалися як читачем, так і автором, мали достатню виразність, були різноманітними, але не надто специфічними. Саме таку роль почали відігравати емоджі – найсучасніший і найпопулярніший різновид графічних смайликів.

Смайлики та стікери – це зображення поширених жестів та міміки, що використовуються у безпосередньому спілкуванні. Ці невербальні одиниці детально описані в низці робіт таких дослідників, як Аллан Піз (Allan Pease, 2004), Джеймс Борг (James Borg, 2013), Г.Е. Крейдлін (G.E. Kreidlin, 2018), Пол Екман (Paul Ekman, 2009) та інших.

Таким чином, текстові смайлики прості у використанні в будь-якому контексті і можуть поєднуватися з будь-яким текстом, проте їх кількість обмежена і використовуються лише знаки, що виражають радість – :-) – і смуток: :- (.

Групи символів, що виражають більш складні поняття, не завжди зрозумілі читачеві, і потрібно мати достатню фантазію, щоб інтерпретувати деякі з них.

Звичайні графічні смайлики, як правило, можна поєднувати з текстом. Вони візуально зрозумілі і, як правило, надаються користувачам у достатній кількості. Однак їх використання обмежене однією платформою, автор не може бути впевнений, що читач отримає повідомлення в оригінальному вигляді.

Стікери, підгрупа графічних смайликів, є дуже виразними, вони зображують конкретних персонажів або певні ситуації. Саме тому сервіси обміну повідомленнями надають своїм користувачам велику кількість стікерів на вибір. Проте це не можна назвати однозначною перевагою, оскільки їх розмір і кількість не дозволяють швидко вибрати потрібний символ.

Перевантаження деталями також заважає користувачам передавати прості ідеї та емоції. Крім того, стікери не поєднуються з текстом повідомлення і є надбанням кожної окремої платформи. У цьому світлі емоджі є найбільш зручною та універсальною системою нелітерних символів. Яскраві та зрозумілі, вони надають користувачам широкий вибір і легко поєднуються з текстом. Важливо, що емоджі адаптовані для зручного використання на мобільних пристроях, які переважно використовуються для неформального спілкування.

За характеристиками технічної свободи емоджі програють лише текстовим смайликам – емоджі все одно будуть по-різному відображатися на мобільних пристроях з різними операційними системами, але принаймні вони будуть видимі читачеві в тій чи іншій формі.

Можна сказати, що без такого додаткового елемента, як смайлики, наше спілкування у віртуальній мережі виглядало б одноманітним, більше схожим на ділове листування. Важко було б передати емоції, багато чого довелося б змальовувати словами, що забирає надто багато часу, а деякі речі взагалі неможливо передати словами [Garrand 2005: 47].

У мережевому спілкуванні без смайлів виникали б труднощі з гумором, оскільки іноді повідомлення можуть виглядати образливими – але смайлик в кінці повідомлення все змінює і робить віртуальне спілкування більш насиченим, оригінальним та емоційним.

Також слід звернути увагу на видимі проблеми та недоліки, які притаманні такій формі спілкування з використанням допоміжних елементів для інтерпретації емоцій за допомогою смайликів. У новому розумінні контексту мережевого суспільства спілкування розвивається подібно до спілкування дітей на етапі, коли вони тільки навчилися говорити прості фрази, а більш складні передавати за допомогою міміки, жестів та пантоміміки. Є лише одна

суттєва відмінність – дитина не може збрехати, а дорослий, навпаки, дуже часто зловживає смайликами. Найбільш нешкідливий приклад – фальсифікація поганого настрою, завуальована вмілим маніпулюванням словами і набором смайликів.

Сучасне покоління більшу частину свого часу проводить у віртуальному світі, постійно використовуючи і поповнюючи "смайликовий" запас слів та емоцій. У зв'язку з цим представник мережевого інтернет-суспільства, спілкуючись зі співрозмовником, не розписує вербально те, що він думає і відчуває, а просто використовує заздалегідь підготовлений кимось шаблон зображення емоції або набору емоцій.

Спілкуючись таким чином на просторах інтернету, у багатьох людей виникають труднощі з реальним спілкуванням, оскільки спілкування в інтернет-мережі, яке конструктивно засноване на використанні коротких повідомлень і різних смайликів, з кожним роком стає все більш спрощеним. І дійсно, навіть думати про те, як правильно висловити думку, почуття, емоції, якщо можна просто поставити посмішку. З одного боку, це несе з собою спрощення комунікації, з іншого – призводить до атрофії розумової діяльності людини, значно зменшуючи при цьому запас оперативно вживаних слів.

Висновки. Зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок про інноваційний метод спілкування за допомогою смайлів. Цей елемент віртуальної форми спілкування є дуже зручним та інформативним, саме при іманентному спілкуванні в рамках мережевих інтернет-сервісів. Однак за весь час розвитку комунікації в мережевому інтернет-суспільстві сформувалася індивідуальна культура, в якій, в першу чергу, цінується оригінальність при спілкуванні зі співрозмовником, втім, як і при живому спілкуванні.

Тому необхідно розширювати не тільки колекцію смайлів, але, в першу чергу, словниковий запас, підвищуючи загальний культурний рівень, заснований на цінностях реального світу. При виконанні цієї рекомендації вміле використання комбінації текстової та смайлової інформації гарантовано забезпечить найбільшу оригінальність і коректність самовираження у віртуальному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан М. С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж. *Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування*. Херсон. 2014. С. 25–29.
2. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* [3rd edn]. 2019. 582 p.
3. Garrand T. *Writing for Multimedia and the Web. A Practical Guide to Content Development for Interactive Media*. Elsevier Inc. 2020. 520 p.
4. Lančarič, D. & Bojo, P. (2020). Structural lexical reduction in informal online communication. In *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Trnava : University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2020, V. 2, December 2020, p. 88–121. ISSN 2453-8035
5. Rich C. *Writing and Reporting News. A Coaching Method*. Wadsworth, Cengage Learning. New York : Forum. 2015. 136 p.
6. Wellman B. Physical place and cyberplace: the rise of networked individualism. *International Journal of Urban and Regional Research*. 2014. 26 p.

REFERENCES

1. Bohdan M. S. (2014) *Psykhologichni osoblyvosti spilkuvannia zaleznykh vid sotsialnykh merezh* [Psychological features of communication among addicts from social networks]. Kherson (In Ukrainian).
 2. Crystal D. (2019) *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* [3rd edn]. 582 p.
 3. Garrand T. (2020) *Writing for Multimedia and the Web. A Practical Guide to Content Development for Interactive Media*. Elsevier Inc. 520 p.
 4. Lančarič, D. & Bojo, P. (2020). Structural lexical reduction in informal online communication. In *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2020, V. 2, p. 88–121. ISSN 2453-8035
 5. Rich C. (2015) *Writing and Reporting News. A Coaching Method*. Wadsworth, Cengage Learning. New York : Forum. 136 p.
 6. Wellman B. (2014) Physical place and cyberplace: the rise of networked individualism. *International Journal of Urban and Regional Research*. 26 p.
-

YU. V. LITKOVYCH

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: litkovych@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4962-0617>*

L. V. KOVALCHUK

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: kovalchuk.liudmyla@ynu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4531-1326>*

L. M. KYRYCHUK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Philology,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: ky-la-my@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2944-4268>*

LINGUISTIC FEATURES OF SOCIAL NETWORK COMMUNICATION

The Internet provides us with numerous opportunities to communicate with other users, and thus the range of its tools is extremely wide. In this article, we focus on the language of social networks, which has become extremely popular among Internet users. Today, a large number of linguistic studies are devoted to the understanding and analysis of communication, especially live communication via the Internet, which is accessible through numerous modern devices, which clearly indicates a high level of scientific and technological progress. The article presents the linguistic features of communication in social networks, namely the paralinguistic means of emoticons. Currently, a large number of philological studies are devoted to the understanding and analysis of communication, especially live communication via the Internet, which is available due to numerous modern devices, which clearly indicates a high level of scientific and technological progress. The article presents the linguistic features of communication in social networks, namely the paralinguistic means of emoticons.

Computer communication is multifaceted. In terms of scale, it can be considered mass (communication with the whole world), intrapersonal (communication between the user and the computer), and group communication. Computer communication can be a means of interpersonal communication (one to the other); a form of mass communication (one to many) and relationship communication (many to many).

In online communication, emoticons are of great importance. Without emoticons, there would be difficulties with humor, because sometimes messages can look offensive. Still, the emoticon at the end of a message changes everything and makes virtual communication more intense, original, and emotional.

Visible problems and shortcomings are inherent in the emoticon form of communication, which uses auxiliary elements to interpret emotions through smiles. In the new understanding of the context of the networked society, communication develops similarly to that of children at the stage when they have just learned to speak simple phrases and convey more complex ones with facial expressions, gestures, and facial expressions. There is only one significant difference – a child cannot lie like an adult who can use offensive emoticons. For example, a bad mood, veiled by skillful manipulation of words and a set of smiles.

Key words: social networks, emoticon, emoji, emotivity.

УДК 82.02

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.11>

О. Д. МЕЛЬНИЧУК

кандидат філологічних наук,

докторант кафедри прикладної лінгвістики,

Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

Електронна пошта: melnychuk_oxsanadm@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0003-4619-363x>

Н. М. ГРИЦІВ

кандидат філологічних наук, доцент,

докторант кафедри прикладної лінгвістики,

Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

Електронна пошта: nataliia.m.hrytsiv@lpnu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-6660-7161>

НАРАТОЛОГІЯ: ПОСТСТРУКТУРАЛІСТСЬКЕ РОЗУМІННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

У центрі уваги запропонованої статті постає проблема вивчення теорії нарративу загалом та нарративу (оповіді) як художнього тексту зокрема з опертям на класичну, аристотелівську поетику у період постструктуралізму. Представлена розвідка наголошує на важливості звернення до понять нарративної теорії (або науки про оповідь): «історії» (фр. *histoire*) та «дискурсу» (англ. *discourse*), «дії» (грец. *praxis*) і «сюжету» (грец. *mythos* – «мімезису, або зображення дії»), їх ролі у переосмисленні нарративних категорій. Актуальність запропонованого дослідження полягає у розпрацюванні постструктуралістського спрямування наратологічних досліджень, що виникають у зв'язку з античними уявленнями про літературу, скеровані на залучення когнітивних теорій, однак не заперечують теоретичних підвалин, викладених Аристотелем у «Поетиці».

Здійснений розгляд розкриває значущість категорій нарративу, як от: «персонаж», «сюжет», «дія», «контекст» у працях С. Четмена, П. Брукса. Згадані категорії проаналізовані як позитивна/негативна дія персонажа у динамічному розгортанні сюжету, що стає можливим завдяки активній співдії читача – його бажанні досягти вигадані події. Так, з одного боку, нарративні категорії є традиційними, забезпечуючи нормативну, об'єктивну структуру, а з іншого – тяжіють до суб'єктивності, індивідуального сприйняття та інтерпретації. Сучасні художні тексти модернізму та постмодернізму унеможливають чітке розрізнення подій та персонажів нарративу шляхом їх віднесення до категорій «хороше ↔ погане» – властивою ознакою є психологізація прози, надання амбівалентних ознак зображуваним подіям, зосередження не на динаміці дії, а на внутрішньому світові персонажів, головних героїв. Відтак постструктуралістський підхід наголошує на ролі читача як активного учасника комунікативного (автор → текст ↔ читач) та когнітивного процесу (нарратив ↔ сюжет ↔ інтерпретація сюжету). Постструктуралізм не розвивається як антитеза структуралізму Ж. Женетта, А.-Ж. Греймаса, Ц. Тодорова: навпаки, універсальну структуру нарративу, його категорії розпрацьовують у руслі когнітивізму, зауважуючи низку психічних процесів: сприйняття, розуміння, міркування та усвідомлення. Нарратив при цьому є джерелом втілення досвіду автора, авторською художньою «моделлю», що спроектована як читацьке пізнання.

Ключові слова: постструктуралізм, нарратив, персонаж, сюжет, дія, когнітивізм.

Постановка проблеми. У контексті структуралізму напрацювання Аристотеля і Платона слугували чіткій меті, допомагаючи авторизувати та легітимізувати «нову науку», наратологію, надаючи змісту безперервності та достовірності щодо старого стилю поетики [Бехта 2017; Бехта 2019; Baetens; Gerrig; Hingston]. Етапом оновлення класичної теорії вважають

дослідницькі ідеї М. Баль наприкінці 1970-х, які виражали загальну думку про те, що поетика, або теорія давньогрецької трагедії, могла забезпечити взірець для поетики оповіді ХХ ст. [Bal 1997; Bal 2017]. Отже виправданим було очікування, що постструктуралісти не потребуватимуть класики з опертям на «аристотелівську традицію». Утім, наступне покоління

наратологів не тільки повернулося до праць Платона й Аристотеля, але й залучало античні теорії не менш глибоко і докладно, ніж попередники-структуралісти та формалісти [Dawson; Luck; Pier]. Парадоксально видається готовність постструктуралістів виходити за межі лінгвістики ХХ ст. з метою пошуку критичних концепцій та моделей, відновлювати зв'язок нратології з античною поетикою. Рівночасно спостерігаємо постструктуралістське прагнення вийти за встановлені межі нратології в ширшу сферу нарративних текстів, тобто за межі вузького поля літературної оповіді, наприклад, в медіа (кіно), музику та візуальну культуру, щоб по-новому відкрити «Поетику» Аристотеля як медійну нарративну теорію [Bordwell et al.; Horstmann; Soberon; Melnychuk et al.]. Оскільки сфера нратології найповніше окреслена у постструктуралістській фазі, виникають різноманітні нратологічні пріоритети та погляди (наприклад, когнітивний) з різною мірою прихильності до класики.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Нратологію як «науку про оповідь» [Бехта, Гук : 430; Val 2017 : 6; Herman, Vervaeck; Leitch], яка зосереджена передусім на дихотомічному протиставленні фабули та сюжету (за термінологією Ж. Женетта «історії → фр. *histoire*» та «тексту → фр. *recit*») [Genette : 10], характеризують різними етапами її наукового розвитку та становлення. Зокрема, загально визнаною є класифікація з розмежуванням таких періодів: (1) Аристотелівський, або Давній період [Hardison, Golden]; (2) Формалізм-структуралізм [Culler; Todorov; Genette]; (3) Посткласичний, або когнітивний [Luck; Pier]. Ці етапи позначають рух наукової думки від зосередженості на структурі, розмежуванні фабули та сюжету – до залучення теорії пізнання у сферу вивчення художнього тексту. Детальніше виокремлення нратологічних проблем, а саме проблеми структурування оповіді, вимагає розширення наведених історичних етапів, що охоплюють (1) Давню теорію нарративу (до Аристотеля та Платона); (2) теорію Аристотеля; (3) Давню теорію нарративу (після Аристотеля та Горация); (4) Давню теорію та практику нарративу; (5) Формалізм; (6) Нео-аристотелізм; (7) Передструктуралізм; (8) Структуралізм; (9) Постструктуралізм; (10) Посткласицизм [Herman, Vervaeck]. Кожна віха становлення

теорії нарративу, або нратології, результувала у низку дослідницьких практик, теоретичних та практичних процедур. Попри дещо умовну періодизацію, на наш погляд, цікавим є період постструктуралізму як перехідний етап, сполучна ланка між структуралізмом та посткласицизмом, який, з одного боку, пов'язаний з ідеями Аристотеля у їх структурному осмисленні, а з іншого – тяжіє до визнання ролі пізнавальних/когнітивних процесів в осягненні смислу/змісту художнього прозового тексту, зближенням з психологією щодо представлення та конструювання людського досвіду. Так, у цьому зв'язку звертаємося передусім до наукового доробку С. Четмена та П. Брукса щодо наукового опрацювання означених ідей постструктуралізму.

Метою статті є проаналізувати нарративні категорії «персонаж», «дія», «сюжет», «читач» з погляду постструктуралізму, заснованому на античній теорії Аристотеля, та окреслити подальший шлях їх когнітивного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Аристотель у праці «Поетика» розпрацював широкий спектр різних жанрів і медіа в межах теоретичного вивчення художнього мімізису – епічної, трагічної і комічної поезії; музику, що виконується під акомпанемент очеретяної сопілки та ліри; і навіть деякі види танців [Hardison, Golden : 13–27]. Однак, окрім трагедії й епосу (і комедії у втраченій другій книзі), він досить небагато сказав про музику чи танець, або про сценічний виступ з елементами трагічної драми.

Всупереч обмеженому використанню античних нарративних теорій, М. Баль є однією з першовідкривачів, не тільки розширюючи семіотичні принципи нратології, щоб продемонструвати її потенційне застосування до оповіді у різних медіа, а й розглянути основні нратологічні питання: «хто бачить?» і «хто говорить?» [Val 1997; Val 2017]. Подібною є проблематика С. Лансер у новаторській праці з феміністської нратології «*The narrative act: Point of view in prose fiction*» [Lanser], де вона вивчає основні принципи фемінізму у поєднанні з теорією нарративу. З іншими акцентами, але аналогічним підходом до поєднання нратології із сучасними теоріями з інших дисциплін, знайомить П. Брукс у праці «*Reading for the plot*», досліджуючи шляхи, за допомогою

яких ключові аспекти нарративу і нарративність є психологічно мотивованими та когнітивно опрацьованими [Brooks]. Погляди С. Четмена, опубліковані в доробку «*Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*» [Chatman], виражають наратологічну теоретичну різноманітність шляхом новаторського застосування теорії оповіді до фільму, у такий спосіб долучаючи постструктуралістський поворот до *інтертекстового, контекстного та когнітивного* підходів до нарративу – трьох ключових аспектів, які домінують у цій сфері дотепер.

С. Четмен відзначає важливий перехід від літератури до кіно як об'єкта нарративної теорії з поверненням до Платона й Аристотеля. Він серйозно сприймає Аристотеля як наратолога, а не як просто як ім'я, від якого потрібно відмовитися, звертаючись також і до недоліків, і до успіхів наратологічної інтуїції античного вченого. Як результат, дослідник кидає виклик теорії персонажа, представлений в «Поетиці» і проблемі застосування аристотелівської етики до сучасних текстів та контекстів. С. Четмен позначає своє фундаментальне наукове бачення, заявляючи: «для мене визначальним підходом є аристотелівська дуалістична і структуралістська традиція» [Chatman : 89–108], пов'язана з динамікою історії (фр. *histoire*) та дискурсу (англ. *discourse*), дією (грец. *praxis*) та її зображенням (сюжетом) (грец. *mythos*). Вчений представляє формалістичну бінарність фабули та сюжету як відносно примітивної моделі нарративної структури [Chatman : 9]. На думку С. Четмена, Аристотель окреслює тристоронню модель, яка складається з мімезису елементів і дій реального світу (грец. *praxis*), їх формування в основну лінійну оповідну форму (грец. *logos*), що забезпечує матеріал для перебудови і синтезу в конкретизований сюжет (грец. *mythos*) [Chatman : 19]. У розумінні С. Четмена структуралісти працюють з моделлю оповіді, яка розглядає події, трансформовані в історію (фр. *histoire*) через використання мови, і ці події перетворюються на сюжет за допомогою операцій дискурсу (англ. *discours*), або «модусу презентації» [Chatman : 43]. Обговорюючи наратологічні концепції персонажа, він стверджує: «Аристотель, формалісти та деякі структуралісти підпорядковують персонажа сюжетові як функ-

цію» [Chatman : 113]. Визнання С. Четменом важливості контексту у наратології не визначає його власного наратологічного підходу «контекстним». Вчений критично ставиться до контекстного підходу, запропонованого М. Пратт [Pratt], Б. Сміт [Smith] і Т. Ляйтчем [Leitch] та зауважує, що наратологія повинна вивчати нарративи «як вербальні акти, що складаються з того, що хтось розповідає комусь іншому про те, що сталося» [Smith : 227–228]. С. Четмен надає уваги вивченню оповіді як комунікативного акту у межах історії та дискурсу, звертаючись до структуралізму, у якому нарратив також осмислювався як комунікативний мовленнєвий акт. Контекст з погляду читача пов'язаний з (1) його попередніми знаннями або переконаннями щодо хронології подій, отриманих з інших джерел, включаючи інші розповіді; (2) знайомством з граматику мови, якою ця розповідь представлена (часи дієслів, прислівники та дієприслівникові речення); (3) усвідомленням традиції стилю та жанру оповіді; (4) знаннями та переконаннями, що охоплюють культурні припущення щодо загальних та конкретних типів речей та відчуття «логіки» часової й причинно-наслідкової послідовності; (5) сприйняттєвими процесами, задіяними в опрацюванні оповіді як виду інформації [Alber, Olson].

С. Четмен пов'язує контекст в наратології з релятивізмом (відносністю між об'єктами та процесами, умовністю змісту пізнання); тобто «релятивізм властивий розумінню нарративів, а не їх аналізу і таксономізації» [Chatman : 89]. Отже, у такий спосіб С. Четмен визнає вплив структуралістів-попередників: Ц. Тодорова (був зацікавлений у контекстній динаміці подібності в оповіді) [Todorov]; Дж. Каллера (розглядав контекстні випадки «конвенції та натуралізації» у «Структуралістській поетиці») [Culler] і Ж. Женетта (стверджував, що культурні припущення та конвенції, задіяні до опрацювання оповіді, апріорі відображають суспільно-історичні, контекстно-залежні уявлення про загальний зміст оповіді) [Genette]. Процес контекстуалізації узгоджується з аристотелівськими уявленнями про ймовірність: «ідеологією нині можна назвати сукупність передумов, які складають одночасно і бачення світу, і систему» [Hardison, Golden]. Отже, у розумінні С. Четмена, «контекст» стосується загальності,

традиції, сентенції (судження) та пресупозиції (попереднього припущення) – першочергових умов, що дозволяють розпізнавати і опрацьовувати художній текст як оповідь.

С. Четмен вказує на те, що Аристотель, як формалісти та структуралісти, розуміє, що сюжет змінює хронологічний порядок, а «природна» послідовність оповіді спотворює логіку викладу та послідовність причинно-наслідкових зв'язків. На думку С. Четмена, постструктуралістські уявлення про контекстне «дуже близькі до правдоподібності, стародавнього звернення до ймовірного, а не фактичного». Це, своєю чергою, «пояснює техніку, якою читач «заповнює» прогалини в тексті, підлаштовує під них події та буття, щоб отримати узгоджене ціле» відповідно до того, що здається ймовірним або реалістичним [Chatman : 49]. Сюжетна типологія Аристотеля ґрунтувалася на етосі (сюжеті) і долі його головного героя. Залежно від взаємодії сюжету і головного героя, з'являється шість основних типів сюжету (Аристотель обговорює тільки чотири з них), кожен з яких має свій особливий вплив.

Отже, типологія Аристотеля ідентифікує сюжет [Hardison, Golden : 179–185], у якому: (1) хороший герой зазнає невдачі, що «порушує ймовірність» і ображає почуття справедливості читача; (2) лиходій зазнає невдачі, і читач відчуває «задоволення, оскільки існує справедливість»; (3) герой з недоліками зазнає невдачі, що викликає жаль і страх читача; (4) лиходій досягає успіху, що «порушує відчуття ймовірності» і ображає почуття справедливості читача; (5) хороший герой досягає успіху – «викликає почуття морального задоволення»; (6) герой з недоліками тимчасово зазнає невдачі, але його «останнє виправдання є задовільним», таким, що подобається читачеві.

Утім, ці сюжетні типи, обумовлені античною типологією персонажа (окресленої в «Риторичі» Аристотеля), мають сенс у тих (теоретичних) текстах і контекстах, де такі поняття як «добре» ↔ «погано», «герой» ↔ «лиходій», «шляхетність» ↔ «нищність», «успіх» ↔ «невдача» очевидні й чітко визначені, тобто в античній оповіді та драмі. Однак «світ сучасної художньої літератури та кіно, який ставить під сумнів цінності суспільства, не є двозначним, чорно-білим, аби повернутися до базової дихотомії Аристотеля»

[Chatman : 92]. Отож персонажі не повинні поводитися і розмовляти відповідно до принципів необхідності та ймовірності, які керують сюжетом [Hardison, Golden : 32–36], а зобов'язані «уподібнитися читачам». Тобто вони мають бути як ті, кого автор оповіді прагне розчулити, викликати жалість і страх, симпатію до змальованих персонажів.

Як висновок, для С. Четмена контекстний підхід до наративу (зокрема як зауважують М. Пратт, Б. Сміт і Т. Ляйтч) є помилковим за умови розмежування понять «форма та контекст», «процес і продукт». За власним «аристотелівським» стилем контекстності він тлумачить контекст і структуру як нерозривно поєднані і розуміє, що усі нарративні операції є взаємопов'язаними. С. Четмен бере від Аристотеля «контекстні» проблеми наратології, що є постструктуралістським принципом, однак вважає, що (пост)модерні «контекстні» проблеми повинні вийти за межі античної теорії наративу [Bordwell et al.]. Контекстне тлумачення веде теорію наративу до важливої віхи на шляху її постструктуралістського розвитку. Як переконливо демонструє С. Лансер, позаконтекстна граматики способів побудови оповіді, пропагована структуралістами, є неприйнятною, оскільки визначені наративи пов'язані з публічним та/або приватним дискурсом. В античну добу тексти були відокремлені від їхніх контекстів з метою пошуку універсальної граматики оповіді: «перші практики наратології відокремлювали тексти з контексту, щоб віднайти значущі структури наративу» [Warhol, Lanser].

Зважаючи на новітнє когнітивне уявлення про рух сюжету і роль читача, постструктуралістська психодинамічна теорія наративу (парадигматична динаміка оповіді, у якій бажання (англ. *desire*) читача є рушійним щодо руху сюжету), віддзеркалює традиційну оповідь [Brooks : 90]. Відтак модель наративу П. Брукса і сюжету вперше сформульована Аристотелем. Спочатку П. Брукс тільки умовно припускає, що його «концепція сюжету сумісна з Аристотелівським розумінням сюжету», яку розвинули формалісти та структуралісти. Фундаментальною ідеєю, з погляду П. Брукса, є визнання наратології аристотелівською теорією, у якій сюжет визначає «динаміку наративу»,

і тому саме він є способом розуміння нарративу [Brooks : 10]. Для П. Брукса, як і для Аристотеля, сюжет полягає в штучній перестановці сюжетних епізодів і подій в цілісну єдність, в якій є початок, середина і кінець. Окрім повторюваного наголосу на «початкові, серединні та закінченні», помічаємо тут відповідний і не менш важливий акцент на пам'яті та сприйнятті. Наративна динаміка пам'яті відіграє невіддільну роль у психоаналітиці П. Брукса щодо розуміння наративної динаміки бажання (англ. *desire*) [Brooks : 58]. Наголос на сприйнятті та розумінні оповіді додає когнітивного/психічного виміру ідеям щодо побудови сюжету у термінах «Поетики» Аристотеля [Brooks : 64]. Запропонована дослідником модель наративної динаміки є свідченням того, що сюжети є не пасивно отриманими, а активно опрацьованими – визначені наративні структури активують і формують ці процеси. П. Брукс не заперечує думку Аристотеля про те, що найважливішою з цих структур є сюжет, часова і телеологічна (грец. *teleios* – ‘заклучний, довершений’, тобто усі процеси є реалізацією наперед визначеної мети) архітектура якого утворює узгодженість, що буде побудована з дискретних, метонімічних, сюжетних одиниць та їх синтезу під час розгортання оповіді. І в розумінні П. Брукса, і у розумінні Аристотеля кінцевою метою когнітивного процесу (процесу читання) є кульмінація, розв'язка, момент визнання (грец. *anagnorisis*; англ. *recognition*), у якому читач «упізнає» фабулу як трансформований сюжет оповідання чи казки та надає (ретроспективного) змісту/сміслу нарративу в цілому. Попри те, що П. Брукс в подальшому не розпрацьовує ідей, окреслених у праці «*Reading for the plot*», він пропонує вагому думку щодо важливості сприйняття та розуміння у контексті когнітивного дослідження оповіді.

Історичний та соціальний контексти, відповідальні за формування побудови та сприйняття теорії нарративу виявляються не менш значущими, ніж ті контексти, що формують структуру окремих оповідей. Наратологічне дослідження «бажання в наративі» Т. де Лауретіс акцентує на тому, що «історичний», наратологічний погляд на наративні структури має поступитися місцем спробі посткласичного поняття нарративу, що пов'язаний із суб'єктом і його сприйняттям або залежністю від соціального закону значення; також охоплює трансформаційні ефекти, створені у процесі читання та практики письма [de Lauretis : 105–106]. Однак найчастіше ці зусилля знівельовані інтегративним і традиційним поглядом на наративність. Парадоксальним є те, що попри методологічний відхід від поняття структури та бажання наблизитися до процесу розуміння, теоретичні спроби нового, посткласичного осягнення нарративу завершуються деісторизацією суб'єкта (запереченням фактів класичної поетики) і, у такий спосіб, універсалізацією процесу оповіді.

Висновки. Період постструктуралізму у теорії нарративу привертає увагу дослідників до синергетичної взаємодії античності та сучасності, суб'єктивного та об'єктивного, структурного та експериментального, відмовою від чіткого мімізису дій, визнанням важливості контексту (культурного, лінгвістичного, концептуального, історичного), заглибленням у суб'єктивний світ персонажів, провокуючи неоднозначність та неоднорідність читацького сприйняття, акцентуючи на ролі домислювання. З іншого боку, звернення до класичних структурних канонів встановлює межі нормативності, наративності та ефективності залучення суб'єктивізму. Роль дослідницьких процедур, скерованих у бік когнітивізму, полягає у продуктивному поєднанні новітньої еkleктики методів, заснованих на класичних принципах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта І. А. Художній текст у сфері новітніх когнітивних студій. *Закарпатські філологічні студії: науковий журнал* / голов. ред. І. М. Зимомря. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1. Вип. 9. С. 57–62.
2. Бехта І. А. Оповідний дискурс текстової епохи англійськомовного модернізму. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* : збірник наукових праць. Львів : Львівська політехніка. 2017. С. 140–143.
3. Бехта І. А., Гук М. О. Поняття наративного аналізу і основні підходи. *Молодий вчений*. 2020. № 11(87). С. 430–435.
4. Alber, J. & Olson, G. (2017). How to do things with narrative: Cognitive and diachronic perspectives. Berlin : Walter de Gruyter.
5. Baetens, J. (2018). Stories and storytelling in the era of graphic narrative. In I. Christie & A. van den Oever (Eds.), *Stories* (pp. 27–44). Amsterdam: Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv5rf6vf.6>

6. Bal, M. (1997). *Narratology: Introduction to the theory of narrative* (2nd ed.). Toronto : University of Toronto Press.
7. Bal, M. (2017). *Narratology. Introduction to the theory of narrative* (4th ed.). Toronto : University of Toronto Press.
8. Bordwell, D., Staiger J., & Thompson K. (1985). *Classical Hollywood cinema*. New York : Columbia University Press.
9. Brooks, P. (1984). *Reading for the plot: Design and intention in narrative*. Cambridge, MA : Harvard University Press.
10. Chatman, S. (1978). *Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*. New York ; London : Cornell University Press.
11. Culler, J. (1975). *Structuralist poetics: Structuralism, linguistics, and the study of literature*. Ithaca : Cornell University Press.
12. Dawson, A. (2021). Narrative. In *Studying The Lord of the Rings* (pp. 19–43). Liverpool : Liverpool University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1vtz8mq.6>
13. Genette, G. (1988). *Narrative discourse revisited*. Ithaca: CUP.
14. Gerrig, R. J. (2018). *Experiencing narrative worlds: On the psychological activities of reading*. New York : Routledge.
15. Hardison, O. B., Jr., & Golden, L. (Eds.). (1968). *Aristotle's Poetics: A Translation and commentary for students of literature*. Englewood : Prentice-Hall.
16. Herman, L. & Vervaeck, B. (2019). *Handbook of narrative analysis* (2nd ed). Lincoln: University of Nebraska Press.
17. Hingston, K.-A. (2019). *Articulating bodies: The narrative form of disability and illness in Victorian fiction*. Liverpool : Liverpool University Press.
18. Horstmann, J. (2018). *Theaternarratologie: Ein erzähltheoretisches Analyse-verfahren für Theaterinszenierungen*. Berlin : Walter de Gruyter.
19. Lanser, S. (1981). *The narrative act: Point of view in prose fiction*. Princeton : Princeton University Press.
20. Lauretis, T de. (1984). *Alice doesn't*. Bloomington : Indiana Univ. Press.
21. Leitch, T. (1986). *What stories are: Narrative theory and interpretation*. University Park : Pennsylvania State University Press.
22. Luck, C. (2020). Linguistics and literature. *Rewriting Language: How Literary Texts Can Promote Inclusive Language Use* (pp. 14–52). L. : UCL Press.
23. Melnychuk O., Bondarchuk N., Bekhta I., Levchenko O., Yesypenko N. & Hrytsiv N. (2022). The quantitative parameters in computer-assisted approach: Author's lexical choices in the novels by Martin Amis. *Proceedings of IEEE 17th International Conference on Computer Science and Information Technologies (CSIT)*, Lviv, 10–12 November, 89–92.
24. Pier, J. (Ed.). (2020). *Contemporary French and Francophone narratology*. Columbus : The Ohio State University Press.
25. Pratt, M. L. (1977). *Toward a speech act theory of literature*. Bloomington : Indiana University Press.
26. Smith, B. H. (1981). Narrative versions, narrative theories. In W. J. T. Mitchell (Ed.), *On Narrative* (pp. 209–232). Chicago : University of Chicago Press.
27. Soberon, L. (2021). The ultimate ride: A Comparative narrative analysis of action sequences in 1980s and contemporary Hollywood action cinema. *Journal of Film and Video*, 73(1), 18–32. <https://doi.org/10.5406/jfilmvideo.73.1.0018>
28. Todorov, T. (1969). Structural analysis of narrative. *Novel*, 3, 70–6.
29. Warhol, R. R. & Lanser, S. (2015). *Queer/feminist narrative theory*. Columbus : Ohio State University Press.

REFERENCES

1. Bekhta I. A. Khudozhnii tekst u sferi novitnikh kohnityvnykh studii [Fictional text in the field of modern cognitive studies]. *Zakarpatski filolohichni studii: naukovyi zhurnal / holov. red. I. M. Zymomria. Uzhhorod : Vydavnychiy dim «Helvetyka»*, 2019. T. 1. V. 9. S. 57–62.
2. Bekhta I. A. Opovidnyi diskurs tekstovoi epokhy anhliskomovnoho modernizmu [Narrative discourse of the text era of English-language modernism]. *Liudyna. Kompiuter. Komunikatsiia: zbirnyk naukovykh prats*. Lviv : Lvivska politehnika. 2017. S.140–143.
3. Bekhta I. A, Huk M. O. Poniattia naratyvnoho analizu i osnovni pidkhody [Concept of narrative analysis and basic approaches]. *Molodyi vchenyi*. 2020. № 11(87). S. 430–435.
4. Alber, J. & Olson, G. (2017). *How to do things with narrative: Cognitive and diachronic perspectives*. Berlin : Walter de Gruyter.
5. Baetens, J. (2018). Stories and storytelling in the era of graphic narrative. In I. Christie & A. van den Oever (Eds.), *Stories* (pp. 27–44). Amsterdam: Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv5rf6vf.6>
6. Bal, M. (1997). *Narratology: Introduction to the theory of narrative* (2nd ed.). Toronto: University of Toronto Press.
7. Bal, M. (2017). *Narratology. Introduction to the theory of narrative* (4th ed.). Toronto: University of Toronto Press.
8. Bordwell, D., Staiger J., & Thompson, K. (1985). *Classical Hollywood cinema*. New York : Columbia University Press.
9. Brooks, P. (1984). *Reading for the plot: Design and intention in narrative*. Cambridge, MA : Harvard University Press.

10. Chatman, S. (1978). *Story and discourse: Narrative structure in fiction and film*. New York ; London : Cornell University Press.
 11. Culler, J. (1975). *Structuralist poetics: Structuralism, linguistics, and the study of literature*. Ithaca : Cornell University Press.
 12. Dawson, A. (2021). Narrative. In *Studying The Lord of the Rings* (pp. 19-43). Liverpool : Liverpool University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1vtz8mq.6>
 13. Genette, G. (1988). *Narrative discourse revisited*. Ithaca : CUP.
 14. Gerrig, R. J. (2018). *Experiencing narrative worlds: On the psychological activities of reading*. New York : Routledge.
 15. Hardison, O. B., Jr., & Golden, L. (Eds.). (1968). *Aristotle's Poetics: A Translation and commentary for students of literature*. Englewood: Prentice-Hall.
 16. Herman, L. & Vervaeck, B. (2019). *Handbook of narrative analysis* (2nd ed). Lincoln : University of Nebraska Press.
 17. Hingston, K.-A. (2019). *Articulating bodies: The narrative form of disability and illness in Victorian fiction*. Liverpool : Liverpool University Press.
 18. Horstmann, J. (2018). *Theaternarratologie: Ein erzähltheoretisches Analyse-verfahren für Theaterinszenierungen*. Berlin: Walter de Gruyter.
 19. Lanser, S. (1981). *The narrative act: Point of view in prose fiction*. Princeton : Princeton University Press.
 20. Lauretis, T de. (1984). *Alice doesn't*. Bloomington : Indiana Univ. Press.
 21. Leitch, T. (1986). *What stories are: Narrative theory and interpretation*. University Park : Pennsylvania State University Press.
 22. Luck, C. (2020). Linguistics and literature. *Rewriting Language: How Literary Texts Can Promote Inclusive Language Use* (pp. 14–52). L. : UCL Press.
 23. Melnychuk O., Bondarchuk N., Bekhta I., Levchenko O., Yesypenko N. & Hrytsiv N. (2022). The quantitative parameters in computer-assisted approach: Author's lexical choices in the novels by Martin Amis. *Proceedings of IEEE 17th International Conference on Computer Science and Information Technologies (CSIT)*, Lviv, 10–12 November, 89–92.
 24. Pier, J. (Ed.). (2020). *Contemporary French and Francophone narratology*. Columbus : The Ohio State University Press.
 25. Pratt, M. L. (1977). *Toward a speech act theory of literature*. Bloomington: Indiana University Press.
 26. Smith, B. H. (1981). Narrative versions, narrative theories. In W. J. T. Mitchell (Ed.), *On Narrative* (pp. 209–232). Chicago : University of Chicago Press.
 27. Soberon, L. (2021). The ultimate ride: A Comparative narrative analysis of action sequences in 1980s and contemporary Hollywood action cinema. *Journal of Film and Video*, 73(1), 18–32. <https://doi.org/10.5406/jfilmvideo.73.1.0018>
 28. Todorov, T. (1969). Structural analysis of narrative. *Novel*, 3, 70–6.
 29. Warhol, R. R. & Lanser, S. (2015). *Queer/feminist narrative theory*. Columbus: Ohio State University Press.
-

O. D. MELNYCHUK

*Candidate of Philological Sciences,
Postdoctoral Student at the Department of Applied Linguistics,
Institute of Computer Sciences and Information Technologies
of Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
E-mail: melnychuk_oksanaadm@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0003-4619-363x>*

N. M. HRYTSIV

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Postdoctoral Student at the Department of Applied Linguistics,
Institute of Computer Sciences and Information Technologies
of Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine
E-mail: nataliia.m.hrytsiv@lpnu.ua
<http://orcid.org/0000-0001-6660-7161>*

NARRATOLOGY: POSTSTRUCTURALIST UNDERSTANDING OF FICTIONAL TEXT

The article aims to study the theory of narrative in general and narrative as a literary text with reference to classical, Aristotelian poetics in the poststructuralism period. The presented research emphasizes the importance of addressing the concepts of narrative theory (or the science of storytelling): “history” (histoire) and “discourse” (discourse), “action” (praxis) and “plot” (mythos), their role in the reinterpretation of narrative categories. The relevance of the proposed research lies in the development of the poststructuralist direction of narratological research, arising in connection with ancient ideas about literature, aimed at involving cognitive theories, but not denying the theoretical foundations laid out by Aristotle.

The research reveals the importance of categories of narrative, such as “character”, “plot”, “action”, “context” in the works of S. Chatman and P. Brooks. The mentioned categories are analyzed as a positive/negative action of the character in the dynamic unfolding of the plot, which becomes possible due to the active cooperation of the reader – his desire to understand fictional events. Thus, on the one hand, narrative categories are traditional, providing a normative, objective structure, and on the other hand, they tend towards subjectivity, individual perception and interpretation. Fictional texts of modernism and postmodernism distinguish the events and characters of the narrative in terms of categories “good ↔ bad” – a characteristic feature is the psychologization of the prose, giving ambivalent signs to the depicted events, focusing not on the dynamics of the action, but on the inner world of the characters. The poststructuralist approach emphasizes the role of the reader as an active participant in the communicative (author → text ↔ reader) and cognitive process (narrative ↔ plot ↔ interpretation of the plot). Poststructuralism does not develop as an antithesis to structuralism advanced by J. Genette, A.-J. Greimas, T. Todorov: on the contrary, the universal structure of the narrative and its categories are expanded along the lines of cognitivism, involving a number of mental processes: perception, understanding, reasoning and awareness. At the same time, the narrative is a source of embodiment of the author’s experience, an author’s fictional “model”, projected as reader knowledge.

Key words: poststructuralism, narrative, character, plot, action, cognitivism.

UDC 811.111'255.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.12>

S. S. NYKYPORETS

*Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine*

E-mail: fotinia606@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3546-1734>

S. O. MEDVEDIEVA

*Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine*

E-mail: svetlana.med79@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6745-6449>

N. M. HADAICHUCK

*Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine*

E-mail: max3nov@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8193-2376>

N. V. HERASYMENKO

*Lecturer at the Department of Foreign Languages,
Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine*

E-mail: nadiiaherasymenko72@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0902-495X>

LEXICO-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH TERMS OF THE PROFESSIONAL LANGUAGE OF POWER ENGINEERS (TRANSLATION ASPECT)

In the rapidly evolving field of power engineering, effective communication and collaboration among professionals across the globe are vital for addressing the world's energy challenges. This article presents an in-depth analysis of the lexico-semantic characteristics of English terms in the special language of power engineers, with a focus on the translation aspect. Our research explores specialized vocabulary, semantic relations, contextual dependence, technical concepts, idiomatic expressions, standardization, regional variations, and the multidisciplinary nature of the field, highlighting the complexities and nuances associated with translating technical terminology in this domain.

We identify several challenges faced by translators, such as ambiguity, neologisms, culture-specific terms, abbreviations, and the need for a strong grasp of the underlying technical concepts. To address these challenges, we propose strategies for enhancing the translation process, including employing subject-matter experts, encouraging collaborative translation, managing terminology, and pursuing continuous professional development.

By providing a comprehensive analysis of the lexico-semantic characteristics of power engineering terms and offering practical strategies for translators, our research contributes to bridging linguistic barriers in the field, fostering a greater understanding of the unique linguistic landscape, and promoting more effective global collaboration. The prospects for further research in this area are promising, with potential investigations into comparative analysis, machine translation, language evolution, domain-specific training, cross-disciplinary collaboration, and cultural and regional factors. In pursuing these avenues, we can continue to enhance our understanding of the lexico-semantic characteristics of power engineering terms and support the global pursuit of clean, reliable, and sustainable energy solutions for the future.

Key words: lexico-semantic characteristics, technical terminology, semantic relations, contextual dependence, idiomatic expressions, terminology management.

Introduction. In today's increasingly interconnected world, the field of power engineering plays a critical role in powering our lives, from the generation and transmission of electricity to

its distribution and consumption. As global collaboration in this domain expands, the need for clear and effective communication among professionals becomes paramount. In this article,

we delve into the lexico-semantic characteristics of English terms used in the special language of power engineers, with a particular focus on the translation aspect.

We will explore the intricacies of technical jargon, common terminologies, and the underlying semantics that govern the language used by power engineers. Furthermore, we will examine the challenges faced by translators in conveying the precise meaning of these specialized terms across various languages and cultures. By providing a comprehensive analysis, we aim to equip both power engineering professionals and linguists with a deeper understanding of the unique linguistic landscape of this vital field, ultimately fostering more effective communication and collaboration on a global scale.

Analysis of previous studies. The analysis of previous scientific studies related to the lexico-semantic characteristics of English terms in the special language of power engineers and their translation reveals a rich body of research that has informed and inspired our work. [Murphy & Pym] Here, we discuss the contributions of most notable scientists whose findings have significantly impacted our understanding of this field:

Brian Mossop's research on revising and editing for translators has emphasized the importance of understanding the specialized language in technical domains, including power engineering. His work has highlighted the need for both linguistic and technical proficiency in translation to ensure accuracy and clarity.

Sue-Ellen Wright's studies in the field of terminology management have provided valuable insights into the systematic organization and standardization of terms in specialized domains. Her work has informed our approach to managing power engineering terminology for more efficient translation processes. [Wright : 536–548]

Ingrid Meyer's research in specialized translation, particularly in scientific and technical domains, has demonstrated the importance of understanding the lexico-semantic characteristics of terms and the contextual factors that affect their translation. Her work has informed our exploration of the contextual dependence of power engineering terminology.

Mona Baker's extensive research in translation studies, including her work on corpus-based approaches, has shown the value of using large-

scale, representative data sets to analyse specialized language. Her methodology has influenced our approach to examining power engineering terminology and identifying patterns and challenges in translation. [Baker]

Peter Newmark's seminal work on translation methods has provided a valuable framework for understanding the various strategies employed by translators in tackling technical terminology. His insights have guided our recommendations for strategies to enhance the translation process in the field of power engineering.

Daniel Gile's research in translation process analysis and his development of the Effort Model have provided valuable insights into the cognitive aspects of translation, particularly in technical domains such as power engineering. His work has informed our understanding of the challenges faced by translators when dealing with specialized terminology and has guided our recommendations for strategies to improve translation processes and facilitate more effective communication in the field. [Gile]

Maria Teresa Cabre Castellvi. Cabre's research in the field of terminology theory and its application to specialized languages has contributed significantly to the understanding of the lexico-semantic characteristics of terms in various domains, including power engineering. Her work has informed our approach to analysing the semantic features of power engineering terms and their relationships with one another. [Cabre Castellvi]

These scientists' contributions have laid the foundation for our research and have shaped our understanding of the complexities and nuances associated with translating technical terminology in the special language of power engineers. By building on their insights, our work aims to further advance the field and promote more effective communication and collaboration among power engineering professionals worldwide.

Presentation of the main material of the research. To provide a comprehensive analysis of the lexico-semantic characteristics of the English terms used in the special language of power engineers, our research methodology involved a systematic examination of various sources, including textbooks, scientific articles, technical documentation, and online resources. This analysis allowed us to identify patterns, challenges, and nuances

associated with the translation of power engineering terminology.

1. Terminology Classification.

In our analysis, we categorized power engineering terms into several thematic groups, such as electrical generation, transmission, distribution, and consumption. This classification facilitated a better understanding of the semantic relationships between terms and their role in the field of power engineering.

2. Semantic Features.

We explored the semantic features of power engineering terms, identifying common patterns and unique characteristics. We found that many terms possess multiple meanings or connotations, depending on their context, which can create challenges for translators. Additionally, we observed a high degree of technical specificity and interdependence among terms, making it essential for translators to have a strong grasp of the underlying concepts.

3. Translation Challenges.

Our research revealed that translating power engineering terms is a complex task, as it requires not only linguistic expertise but also a deep understanding of the field's technical concepts. Some of the challenges identified include:

- Ambiguity: Terms with multiple meanings can lead to confusion if not translated accurately, impacting the overall clarity of the translated text.

- Neologisms: New terms and concepts are constantly emerging in the field of power engineering, making it necessary for translators to stay up-to-date with the latest developments.

- Culture-specific terms: Some terms may be unique to a specific cultural or geographical context, necessitating careful adaptation during translation.

- Abbreviations and acronyms: Power engineering relies heavily on abbreviations and acronyms, which can be challenging to translate without losing their intended meaning.

4. Strategies for Effective Translation.

To overcome these challenges, we proposed several strategies to enhance the translation process:

- Employing subject-matter experts: Translators with a background in power engineering can better understand the technical nuances and provide more accurate translations.

- Collaborative translation: Encouraging collaboration between translators and power engineering professionals can ensure that translations are both linguistically accurate and technically sound.

- Terminology management: Developing and maintaining a comprehensive glossary of power engineering terms can serve as a valuable resource for translators, enabling them to work more efficiently and accurately.

- Continuous professional development: Translators should regularly update their knowledge of the power engineering field, participating in industry conferences, workshops, and online forums to stay informed about new concepts and terminologies.

Through this in-depth analysis, we have shed light on the lexico-semantic characteristics of English terms in the special language of power engineers and the challenges associated with their translation. By adopting the strategies proposed, translators and power engineering professionals can work together to foster more effective communication and collaboration in this rapidly evolving field. [Chen & Wang]

In this section, we present the main material of our research on the lexico-semantic characteristics of English terms in the special language of power engineers, focusing on translation aspects. We discuss the key findings from our analysis, highlighting the various factors that contribute to the complexity of translating power engineering terminology.

1. Specialized Vocabulary.

Power engineering employs a highly specialized vocabulary that reflects the technical nature of the field. Our research identified several core areas of terminology, including:

- Generation: Terms related to the production of electricity, such as power plants, turbines, generators, and renewable energy sources.

- Transmission: Terminology associated with the transportation of electricity over long distances, including high-voltage lines, transformers, substations, and grid systems.

- Distribution: Terms related to the delivery of electricity to end-users, such as distribution lines, circuit breakers, switchgear, and metering.

- Consumption: Terminology connected to the utilization of electricity, including load

management, demand response, energy efficiency, and smart grids.

2. Semantic Relations.

In the context of power engineering, many terms exhibit semantic relations, such as synonymy, antonymy, hyponymy, and meronymy. Understanding these relationships is crucial for translators, as it helps to ensure the accuracy and clarity of translated texts. [Stepanova : 387-392] For instance, recognizing that *alternating current* (AC) and *direct current* (DC) are antonyms allows translators to avoid potential misunderstandings in their work.

3. Contextual Dependence.

Our research revealed that the meaning of power engineering terms often depends on the context in which they are used. For example, the term *load* can refer to the amount of electricity being consumed at a specific point in time, the total demand on an electrical system, or the electrical device consuming the power. This contextual dependence can pose challenges for translators, as they must discern the intended meaning in each instance to ensure accurate scientific translation.

4. Technical Concepts and Principles.

A thorough understanding of the technical concepts and principles that underpin power engineering is essential for accurate translation. Our research highlighted several key areas where this knowledge is particularly important, such as:

- Electrical circuits and components: Translators must be familiar with the functioning of various electrical elements, including resistors, capacitors, inductors, and transformers.

- Power system analysis: Knowledge of concepts like load flow, fault analysis, and stability is necessary for understanding and translating complex power engineering terminology.

- Control and protection: Understanding the principles of control systems and protective devices, such as relays and circuit breakers, is critical for accurate translation in this domain.

5. Idiomatic Expressions and Collocations

Our research also delved into the presence of idiomatic expressions and collocations in the special language of power engineers. These linguistic constructs, which involve the combination of terms that form a specific meaning when used together, can pose unique challenges for translators. For example, phrases like *step up transformer*, *load*

shedding, and *power factor correction* may require specialized knowledge and understanding of the field to be accurately translated.

6. Standardization and International Terminology.

In an effort to facilitate global communication and collaboration, power engineering has seen the development of standardized terminology and international guidelines. Organizations such as the International Electrotechnical Commission (IEC) and the Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE) play a crucial role in establishing and maintaining these standards. Translators must be familiar with these standardized terms and the associated guidelines to ensure their translations align with internationally accepted nomenclature.

7. Regional Variations and Dialects.

The global nature of the power engineering field also gives rise to regional variations and dialects in technical terminology. These differences may manifest in the form of alternative spellings, word choices, or phrasings.

Here are a few examples of regional variations and dialects in power engineering terminology:

Spelling Variations: Some terms may have different spellings in American and British English. For example, *meter* (American English) vs. *metre* (British English) when referring to a measuring device, or *gauge* (American English) vs. *gage* (British English) when referring to a device that measures pressure, temperature, or electrical parameters.

Word Choice: Different regions may use distinct terms to describe the same concept. For example, *ground* (American English) and *earth* (British English) both refer to the electrical connection to the earth for safety purposes. Another example is *line* (American English) vs. *cable* (British English) when referring to the conductor used for electrical transmission and distribution.

Phrasings: Regional variations may also be found in the phrasing of certain terms. For example, *power outage* (American English) and *power cut* (British English) both describe a temporary loss of electricity supply. Similarly, *switchyard* (American English) and *switching station* (British English) refer to the same facility used for connecting and disconnecting electrical circuits in a power system.

Terminology specific to a region: In some cases, technical terms may be specific to a particular

region due to historical, technological, or regulatory reasons. For instance, the term *balancing authority* is specific to North America and refers to an entity responsible for maintaining the balance between electricity supply and demand within a defined area. In contrast, the term *distribution network operator* (DNO) is commonly used in the UK to describe the company responsible for the operation and maintenance of the electricity distribution network.

These examples demonstrate the importance of being aware of regional variations and dialects in power engineering terminology when translating technical texts. By recognizing and accommodating these differences, translators can ensure that their work is relevant and comprehensible to the target audience, fostering more effective communication among power engineering professionals worldwide. Translators must be conscious about these variations and adapt their translations accordingly to ensure that their work is relevant and comprehensible to the target audience.

8. Multidisciplinary Nature

Power engineering is inherently multidisciplinary, intersecting with fields such as electronics, computer science, and mechanical engineering. As a result, translators may encounter terminology from these related disciplines when working with power engineering texts. Familiarity with the broader context of these interdisciplinary terms is essential to provide accurate translations that accurately convey the intended meaning.

By presenting this main material, our research offers valuable insights into the lexico-semantic characteristics of English terms in the special language of power engineers. By taking into account the specialized vocabulary, semantic relations, contextual dependence, and technical concepts, translators can enhance their understanding of this field and improve the accuracy and clarity of their translations, facilitating more effective communication and collaboration among power engineering professionals worldwide.

By examining additional aspects, our research further emphasizes the complexity of the special language of power engineers and the various factors that translators must consider when working with this technical terminology. Through a comprehensive understanding of these lexico-semantic characteristics and a commitment to continuous learning, translators can help bridge communica-

tion gaps and promote collaboration among power engineering professionals across the globe. [Ibrahimova : 398–404]

Conclusions. In conclusion, our research on the lexico-semantic characteristics of English terms in the special language of power engineers has provided valuable insights into the complexities and nuances associated with translating technical terminology in this rapidly evolving field. By examining various aspects, such as specialized vocabulary, semantic relations, contextual dependence, technical concepts, idiomatic expressions, standardization, regional variations, and the multidisciplinary nature of the field, we have highlighted the challenges faced by translators and proposed strategies for enhancing the translation process.

To foster effective communication and collaboration among power engineering professionals worldwide, it is crucial for translators to have a deep understanding of the field's technical concepts, stay up-to-date with new developments, and be familiar with international standards and regional variations. By employing subject-matter experts, encouraging collaborative translation, managing terminology, and pursuing continuous professional development, we can ensure more accurate and consistent translations of power engineering texts across languages and cultures.

Ultimately, this research contributes to bridging linguistic barriers in the power engineering domain, fostering a greater understanding of the unique linguistic landscape and promoting more effective global collaboration. As the demand for clean, reliable, and sustainable energy continues to grow, the ability to communicate and collaborate efficiently across borders becomes ever more critical to addressing the world's energy challenges and realizing our shared goals for a brighter, more sustainable future.

The prospects for further research in the field of lexico-semantic characteristics of English terms in the special language of power engineers are both promising and essential, given the rapid advancements and increasing global collaboration in this domain. As our research has laid the groundwork for understanding the complexities of translating power engineering terminology, there are several areas where future investigations could contribute to the ongoing development of this field:

Comparative Analysis: A comparative analysis of power engineering terminology across different languages could provide valuable insights into the similarities and differences in the lexico-semantic structures, enabling more effective cross-linguistic communication and translation.

Machine Translation: With the continuous advancements in machine translation and artificial intelligence, exploring the efficacy and limitations of these technologies in translating power engineering texts could pave the way for more efficient and accurate translation processes, while also identifying areas where human expertise remains indispensable.

Language Evolution: Monitoring the ongoing evolution of power engineering terminology, particularly in response to emerging technologies and innovations, will be crucial for maintaining up-to-date resources for translators and professionals in the field.

Domain-specific Training: Developing and evaluating domain-specific training programs for translators to enhance their knowledge and skills in power engineering could lead to more accurate

translations and improved communication among professionals in the industry.

Cross-disciplinary Collaboration: Investigating the intersection of power engineering with other related disciplines, such as renewable energy, smart grids, and energy storage, could offer a broader perspective on the linguistic landscape and translation challenges in these increasingly interconnected fields.

Cultural and Regional Factors: Further research into the impact of cultural and regional factors on power engineering terminology and translation practices could help address potential communication barriers and promote a more inclusive understanding of the global power engineering community.

By pursuing these prospects for further research, we can build upon the foundation established in this study and continue to enhance our understanding of the lexico-semantic characteristics of power engineering terms. In doing so, we contribute to fostering more effective communication and collaboration among professionals in this vital field, ultimately supporting the global pursuit of clean, reliable, and sustainable energy solutions for the future.

REFERENCES

1. Baker, M. (2011). *In other words: A coursebook on translation*. Routledge.
2. Cabré Castellví, M. T. (1999). *Terminology: Theory, methods, and applications*. John Benjamins Publishing Company.
3. Chen, Y., & Wang, D. (2020). Challenges and strategies in translating technical terms in electrical engineering: A case study on Chinese-English translation. *Journal of Language Teaching and Research*, 11(5), 811–817. <https://doi.org/10.17507/jltr.1105.12>
4. Gile, D. (1995). *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. John Benjamins Publishing Company.
5. Ibrahimova, L., Nykyporets, S., Derun, V., & Herasymenko, N. (2021). Some special features of the work on foreign language professional texts in technical higher education institution. *Grail of Science*. № 11. С. 398–404. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.24.12.2021.072>
6. Murphy, K., & Pym, A. (2021). A survey of translators on translation and post-editing in the energy field. *The Interpreter and Translator Trainer*, 15(2), 186–204. <https://doi.org/10.1080/1750399X.2021.1883817>
7. Stepanova, I., Ibrahimova, L., Nykyporets, S., & Derun, V. (2021). Working with foreign language texts on a specialty in non-linguistic higher education institutions. *Grail of science*. № 10. С. 387–392. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.11.2021.077>
8. Wright, S.-E. (2020). Leveraging terminology management in the age of artificial intelligence: Challenges and opportunities. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 28(4), 536–548. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2020.1731562>

С. С. НИКИПОРЕЦЬ

*викладач кафедри іноземних мов,
Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна
Електронна пошта: fotinia606@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3546-1734>*

С. О. МЕДВЕДЄВА

*викладач кафедри іноземних мов,
Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна
Електронна пошта: svetlana.med79@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6745-6449>*

Н. М. ГАДАЙЧУК

*старший викладач кафедри іноземних мов,
Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна
Електронна пошта: max3nov@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8193-2376>*

Н. В. ГЕРАСИМЕНКО

*викладач кафедри іноземних мов,
Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, Україна
Електронна пошта: nadiiaherasyenko72@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0902-495X>*

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕРМІНІВ
ФАХОВОЇ МОВИ ЕНЕРГЕТИКІВ (ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ)**

У галузі енергетики, яка швидко розвивається, ефективно спілкування та співпраця між професіоналами в усьому світі є життєво важливими для вирішення світових енергетичних проблем. У статті представлено поглиблений аналіз лексико-семантичних характеристик англійських термінів спеціальної мови енергетиків із акцентом на перекладацькому аспекті. Наше дослідження вивчає спеціальну лексику, семантичні зв'язки, контекстну залежність, технічні концепції, ідіоматичні вирази, стандартизацію, регіональні варіації та міждисциплінарний характер галузі, підкреслюючи складності та нюанси, пов'язані з перекладом технічної термінології в цій галузі.

Ми визначаємо кілька проблем, з якими стикаються перекладачі, як-от двозначність, неологізми, культурно-специфічні терміни, аббревіатури та необхідність чіткого розуміння основних технічних концепцій. Щоб подолати ці виклики, ми пропонуємо стратегії вдосконалення процесу перекладу, зокрема залучення експертів-фахівців, сприяння співпраці при перекладі, управління термінологією та безперервний професійний розвиток.

Надаючи всеосяжний аналіз лексико-семантичних характеристик енергетичних термінів і пропонуючи практичні стратегії для перекладачів, наше дослідження сприяє подоланню лінгвістичних бар'єрів у галузі, сприяє кращому розумінню унікального лінгвістичного ландшафту та сприяє більш ефективній глобальній співпраці. Перспективи подальших досліджень у цій галузі багатообіцяють, з потенційними дослідженнями порівняльного аналізу, машинного перекладу, еволюції мови, спеціалізованого навчання, міждисциплінарної співпраці та культурних і регіональних факторів. Вивчаючи ці напрямки, ми можемо продовжувати поглиблювати наше розуміння лексико-семантичних характеристик енергетичних термінів і підтримувати глобальне прагнення до чистих, надійних і сталих енергетичних рішень для майбутнього.

Ключові слова: лексико-семантичні характеристики, технічна термінологія, семантичні відношення, контекстна залежність, ідіоматичні вирази, управління термінологією.

РОМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

УДК 811.133.1'373

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.1.13>

В. А. БОРИСОВ

кандидат філологічних наук, доцент,

проректор з навчально-наукової роботи,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна

Електронна пошта: vandreevich83@gmail.com

orcid.org/0000-0001-7468-727X

БАГАТОКОМПОНЕНТНІ ТЕРМІНИ ФРАНЦУЗЬКОГО ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ: СТРУКТУРНІ Й ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Статтю присвячено розгляду основних структурних характеристик багатокомпонентних термінів французької терміносистеми освіти. Проаналізовано поняття «однокомпонентні терміни» та «багатокомпонентні терміни». Виокремлено основні та специфічні структурні моделі термінів французької системи освіти. Досліджено гіперо-гіпонімічні відношення між однокомпонентними (малокомпонентними) та багатокомпонентними термінами.

Розвиток бідь-якої галузі закономірно призводить до розвитку її терміносистеми, прості (однокомпонентні) терміни-слова поступаються місцем складним (багатокомпонентним) термінам-словосполучкам, які представлені вільними та невільними сполученнями слів, термінами-фразеологізмами і навіть термінами-реченнями. Терміни сучасної французької системи освіти характеризуються детальністю та розгалуженістю, у них простежується тенденція відобразити якомога більше характеристик відповідного поняття.

Серед найпоширеніших структурних моделей французьких аналітичних (багатокомпонентних) освітніх термінів можна виокремити двокомпонентні, трикомпонентні та чотирикомпонентні. Головну позицію в багатокомпонентному терміні найчастіше посідає іменник, що відповідає особливостям французької граматики. Другим за поширеністю компонентом є прикметник. Чотирикомпонентні терміни представляють багато варіантів поєднання іменників та прикметників; складниками таких термінів іноді можуть бути інші самостійні частини мови. Трапляються також надскладні комплексні терміни, що містять до десяти складників, а в окремих випадках навіть більше. Між однокомпонентними та багатокомпонентними освітніми термінами мають місце різноманітні гіперо-гіпонімічні відношення, що дозволяють отримати уявлення про чітко організовану, розвинену та розгалужену систему номінованих понять.

Дослідження структури багатокомпонентних термінів та семантичних відношень між його компонентами є важливим складником їх комплексного аналізу, що забезпечує розуміння закладених у цих термінах смислів. Це набуває актуальності через динамічний розвиток освітньої термінології.

Ключові слова: термінологія освіти, терміни-словосполучення, структурна модель, компоненти, гіперо-гіпонімічні відношення.

Постановка проблеми. На всіх етапах здобуття освіти, а також у межах професійної діяльності люди постійно набувають нових знань і вмінь, паралельно відкриваючи для себе специфічний словник освітньої галузі. Як і сама система освіти, методи та умови викладання/навчання еволюціонують залежно від змін у суспільстві, під впливом освітньої політики або з огляду на творчий потенціал учителя/викладача. Відповідно, у складі термінології освіти на всіх етапах її розвитку доволі часто спостерігаємо зміни. Це зумовлено динамічними процесами на всіх рівнях освіти, що створює широке поле для досліджень і робить

термінологію сфери освіти одним із найбільш цікавих об'єктів лінгвістичного дослідження.

Загальновідомо, що виокремлення сфери застосування терміна та виявлення частотності його вживання в спеціалізованих текстах полегшує відбір термінів для аналізу та опису [L'Homme]. Щодо термінології освітньої сфери, то існують певні особливості її функціонування, які дещо заважають її більш або менш успішній стандартизації. Серед цих особливостей варто зазначити складну структуру самої галузі освіти і, відповідно, складність і дифузний характер освітнього словника. Так, велика кількість освітніх термінів сучасної французь-

кої мови характеризуються детальністю та значною розгалуженістю, при цьому простежується тенденція відобразити в назві якомога більше характеристик закладу, посади, органу, явища. Наприклад:

Commission de la formation et de la vie universitaire – комісія з організації навчання та університетського життя;

Conseil national de l'évaluation du système scolaire et des établissements publics – Національна рада з питань експертизи шкільної системи та державних закладів;

Contrat de plan régional de développement des formations et de l'orientation professionnelles – регіональний план розвитку професійної освіти та орієнтації;

Observatoire national de l'insertion professionnelle des diplômés de l'enseignement supérieur – національна наглядова рада з питань професійної інтеграції випускників вищої освіти;

Chef du service de l'inspection générale de l'administration de l'éducation nationale et de la recherche – начальник служби головної інспекції управління національної освіти і науки.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження специфіки моделювання термінів, виокремлення основних структурних моделей є необхідним складником їх комплексного аналізу й обов'язковим для розуміння спеціалізованої мови тієї чи тієї сфери. Структурі медичних термінів французької мови присвятив свої роботи Ж. Боссі; серед загальних досліджень з термінознавства М.-К. Льом приділяла увагу структурі термінів інформатики та аналізувала термінотворчі можливості прикметників, дієслів та прислівників. Також науковці досліджували структуру термінів археології, психології, лінгвістики (Е. Жакей, Л. Кістер, М. Маркон), міжнародної торгівлі (М. Ф. Бонадонна та П. Фрассі).

Мета розвідки – на основі корпусу дібраних прикладів проаналізувати й описати структурні особливості багатокомпонентних термінів французької терміносистеми освіти.

Виклад основного матеріалу. Помітний розвиток французької системи освіти та її активне включення до міжнародних освітніх процесів призводить до збільшення кількості термінів й ускладнення їхньої структури. Прості терміни (*méthode, brevet*) та синтетичні тер-

міни (*postsecondaire, suggestopédie*) поступаються місцем аналітичним, оскільки вони вже не здатні задовольняти потреби професійної та наукової комунікації. Одним із найпродуктивніших способів поповнення термінології є аналітична деривація, яка полягає у творенні складених номінацій – терміносполук [Процик : 65].

Усі наявні терміни можна поділити на дві великі групи: однокомпонентні та багатокомпонентні. М.-К. Льом дає інший варіант назви цих груп: прості терміни (*simple, uniterme*) та складні терміни (*terme complexe, multi-terme*) [L'Homme]. Зрозуміло, що однокомпонентні терміни складаються з однієї лексичної одиниці, а до складу багатокомпонентних термінів входять кілька лексичних одиниць [Д'яков, Кияк, Куделько : 89]. Однокомпонентні терміни, що виражають прості поняття, відіграють головну роль у становленні будь-якої терміносистеми. У процесі розвитку галузі відбувається конкретизація понять, завдяки чому збільшується кількість компонентів у терміні. Однокомпонентні терміни також називають термінами-словами або однослівними термінами. До них належать непохідні слова, похідні, складні, аббревіатури. Прості непохідні терміни не утворюють основу словникового гнізда, але слугують базою для утворення нових слів. Багатокомпонентні терміни представляють терміни-словосполучення або термінологічні словосполучення [Вус], що включають вільні сполучення, невольні сполучення, терміни-фразеологізми, терміни-речення (наприклад, військові або спортивні команди). Такі терміни не лише називають та диференціюють поняття, вони також систематизують парадигматичні відношення між ними, відображуючи системні зв'язки одиниць конкретної терміносистеми. Під компонентами ми розуміємо самостійні частини мови або значущі складники терміна.

Враховуючи особливості французької мови, серед компонентів на першому місці (у препозиції) найчастіше знаходиться іменник: *convention de formation, enseignement à distance, centre de formation et de recherche, évaluation nationale périodique, établissement d'enseignement du second degré, conseil académique de l'éducation nationale*. П. Лера називає іменник частиною мови, якій призначено набувати статусу терміна, оскільки вона дозволяє позначати поняття

[Lerat]. М. Т. Кабре стверджує, що кількість іменникових термінів у спеціалізованих мовах значно переважає порівняно з прикметниковими та дієслівними [Cabré Castellví; Cabré Castellví & Lorente Casafont]. За встановленою в мовознавстві класифікацією, серед структурних моделей французьких аналітичних (багатокомпонентних) освітніх термінів можна виокремити двокомпонентні, трикомпонентні, чотирикомпонентні та багатокомпонентні без уточнення кількості складників.

Кількість складників багатокомпонентних термінів останнього типу може варіюватися від 5 до 8: *délégation aux relations européennes et internationales et à la coopération, direction générale de l'enseignement supérieur et de l'insertion professionnelle, observatoire national de l'insertion professionnelle des diplômés de l'enseignement supérieur, cycle préparatoire au concours d'accès au corps des professeurs de lycée professionnel*.

Двокомпонентні терміносполучення мають таке вираження (де N – іменник, А – прикметник): а) N+N: *cycle d'enseignement, charte des programmes, objectif de formation* ; б) N+A: *scolarité obligatoire, communauté éducative, établissement public*. Модель N+A визнається найбільш продуктивною у французькій термінології взагалі.

Для трикомпонентних термінів характерні відповідні структури: а) N+A+N : *stratégie nationale de recherche, schéma prévisionnel des formations*; б) N+N+A : *zone d'éducation prioritaire, section de techniciens supérieurs* ; в) N+N+N : *conseil de perfectionnement des formations, contrôle des connaissances et des aptitudes*; г) N+A+A : *formation initiale et continue, méthode pédagogique innovante*. Перші дві моделі переважають в освітній терміносистемі.

Поступове збільшення компонентів у термінах логічно призводить до збільшення варіантів їх поєднання. Таке припущення цілком підтверджують моделі чотирикомпонентних термінів системи освіти. Найбільш поширеними є структури типу N+A+N+A : *commissions nationales d'évaluation spécialisées, service public de l'enseignement supérieur*. Значно рідше зустрічаємо такі моделі: а) N+A+N+N : *politique nationale de création des diplômes*; б) N+N+A+N : *carte des formations du second degré* ; в) N+N+A+A :

réseau des oeuvres universitaires et scolaires ; г) N+N+N+A : *commission de la formation et de la vie universitaire* ; д) N+A+A+A : *enseignements théoriques, méthodologiques et appliqués*. Моделі типу N+A+A+N (*établissement public local d'enseignement*) та N+N+N+N (*Programme pour l'éducation de base en Afrique*) не є частотними.

Також у процесі аналізу фактичного матеріалу були виявлені окремі моделі серед чотирикомпонентних та багатокомпонентних термінів. У групі чотирикомпонентних термінів це структури з іншими частинами мови: *élèves allophones nouvellement arrivés* (N+N+Adverbe+A). У групі багатокомпонентних термінів це надскладні комплексні терміни, що містять 10 і більше складників: *Institut National Supérieur de formation et de recherche pour l'éducation des jeunes Handicapés et les enseignements Adaptés, Certificat d'aptitude professionnelle pour les aides spécialisées, les enseignements adaptés et de la scolarisation des élèves en situation de handicap*.

Між однокомпонентними (малокомпонентними) та багатокомпонентними термінами системи освіти спостерігаємо різноманітні гіперогіпонімічні відношення, що відображають чітко організовану, розвинену та розгалужену систему понять. Широко представлена проста гіперогіпонімія, гіпоніми у таких структурах переважно становлять перелік видових назв до гіпероніма: *diplôme – diplôme d'établissement, diplôme d'études supérieures, diplôme national, diplôme de licence, diplôme de master* ; *carte des formations – carte des formations du second degré, carte des formations professionnelles initiales, carte des formations supérieures*.

Також у досліджуваній термінології є доволі поширеними гіперогіпонімічні відношення з послідовним або ланцюговим підпорядкуванням: *établissement – établissement pédagogique, établissement d'éducation spéciale, établissement de recherche, établissement public – établissement public d'enseignement supérieur, établissement public de recherche, établissement public à caractère scientifique, culturel et professionnel*.

Окремі гіперогіпонімічні комплекси мають кілька рівнів членування. У них простежуються різні типи зв'язків, тобто утворюються комбіновані парадигми, що дозволяють зрозуміти розгорнуту структуру поняття і, відповідно, терміна: *conseil – conseil d'administration, conseil*

de perfectionnement des formations, conseil académique de l'université, conseil de l'éducation nationale (conseil départemental de l'éducation nationale), conseil supérieur (Conseil supérieur de l'éducation, Conseil supérieur des programmes), conseil national – Conseil national de l'évaluation du système scolaire et des établissements publics, Conseil national de l'enseignement agricole, Conseil national de l'enseignement supérieur et de la recherche – Conseil national de l'enseignement supérieur et de la recherche artistiques et culturels.

Щодо побудови гіперо-гіпонімічних відношень, то можна відзначити превалювання в термінології освіти рядів з гіперонімом-іменником, гіпоніми до якого утворюються шляхом додавання іменника або прикметника: *classe – classe d'accueil, classe préparatoire, classe préprofessionnelle, classe d'adaptation, classe d'initiation; brevet – brevet élémentaire, brevet de maîtrise, brevet professionnel, brevet de technicien.*

Другим поширеним типом є конструкції, у яких гіперонім репрезентований терміноспо-

лученням, а гіпоніми формуються додаванням іменника, прикметника або терміносполучення: *Unité d'enseignement – Unité d'enseignement en classes maternelles, Unité d'enseignement et de recherche, Unité d'enseignement et de recherche d'éducation physique et sportive.*

При цьому гіперонім може бути міжгалузевим терміном, а гіпоніми становлять власне галузеві терміни: *Union nationale – Union nationale du sport scolaire, Union nationale des associations de parents d'élèves de l'enseignement libre, Union nationale inter-universitaire, Union nationale lycéenne.*

Висновки. Багатокомпонентні терміни є цілісними поняттєвими комплексами, які реалізують систему точних позначень. Семантику складного терміна можна вивести зі значень його компонентів, а внутрішня форма відображає ієрархію структурних зв'язків, що існують між його одиницями. Оскільки освітня терміносистема наразі перебуває в стані активного розвитку, подальше дослідження форми й змісту термінів освіти не втрачає актуальності й корелює з науковими запитами галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вус М. Терміни-словосполучення в українській біологічній термінології. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів : Вид-во Львівської політехніки. 2014. № 791. С. 43–48.
2. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспект. Київ: Видавничий дім «KM Academia», 2000. 218 с.
3. Процик І. Аналітична деривація в українській фізичній термінології. *Вісник Нац. Ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2000. № 402. С. 65–70.
4. Cabré Castellví M. T. Terminology: Theory, methods and applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999. 248 p.
5. Cabré Castellví T., Lorente Casafont M. Panorama teòric de la terminologia actual. *Terminalia*, 2021, Núm. 24, p. 57–63. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://raco.cat/index.php/Terminalia/article/view/397373>
6. Lerat P. La combinatoire des termes. Exemple : nectar de fruits. *HERMES – Journal of Language and Communication in Business*, 22(42), p. 211–232. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96853>
7. L'Homme M.-Cl. Lexical semantics for terminology. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2020. 285 p.

REFERENCES

1. Vus, M. (2014). Terminy-slovozpoluchennia v ukrainskii biolohichnii terminolohii [Phrasal terms in Ukrainian biological terminology]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriiia “Problemy ukrainskoi terminolohii”*. – *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series “Problems of Ukrainian Terminology”*. Lviv : Vyd-vo Lvivskoi politekhniki. № 791. 43–48 [in Ukrainian].
2. Diakov, A. S., Kyiak, T. R., & Kudelko, Z. B. (2000). Osnovy terminotvorennia: semantychnyi ta sotsiolinhvistychnyi aspekt [Basics of term formation: semantic and sociolinguistic aspect]. Kyiv : Vydavnychiy dim “KM Academia” [in Ukrainian].
3. Protsyk, I. (2000). Analitychna deryvatsiia v ukrainskii fizychnii terminolohii [Analytical derivation in Ukrainian physical terminology]. *Visnyk Nats. Un-tu «Lvivska politekhnika». Seriiia “Problemy ukrainskoi terminolohii” – Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series “Problems of Ukrainian Terminology”*. № 402. 65–70 [in Ukrainian].
4. Cabré Castellví, M. T. (1999). Terminology: Theory, methods and applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

5. Cabré Castellví, T., & Lorente Casafont, M. (2021). Panorama teòric de la terminologia actual [Theoretical overview of current terminology]. *Terminàlia*, Núm. 24, 57–63. URL: <https://raco.cat/index.php/Terminàlia/article/view/397373> [in Catalan].

6. Lerat P. (2009). La combinatoire des termes. Exemple : nectar de fruits [The combination of terms. Example: fruit nectar]. *HERMES – Journal of Language and Communication in Business*, 22(42), 211–232. URL: <https://doi.org/10.7146/hjlc.v22i42.96853> [in French].

7. L'Homme, M.-Cl. (2020). *Lexical semantics for terminology*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

V. A. BORYSOV

Candidate of Philology, Associate Professor,

Vice-Rector for Academic and Scientific Affairs,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

E-mail: vandreevich83@gmail.com

orcid.org/0000-0001-7468-727X

MULTICOMPONENT TERMS OF FRENCH EDUCATIONAL DISCOURSE: STRUCTURAL AND LEXICO-SEMANTIC CHARACTERISTICS

The article considers the main structural characteristics of multicomponent terms in French terminological system of education. The notions of one-component terms and multi-component terms are analyzed. The main and specific structural models of terms in French educational system are singled out. Hypero-hyponymic relations between one-component (small-component) and multi-component terms are studied.

The development of any sphere naturally leads to the development of its terminological system; simple (one-component) terms-words are not as frequently used as complex (multi-component) terms-phrases, which are represented by free and unfree combinations of words, terms-phraseological units and even terms-sentences. Terms of modern French educational system are characterized by diversity; there is a tendency to represent as many characteristics of the corresponding concept as possible.

Among the most common structural models of French analytical (multicomponent) educational terms, two-component, three-component, and four-component models can be distinguished. The main position in a multi-component term is most often occupied by the noun that corresponds to the peculiarities of French grammar. The second most common component is the adjective. Four-component terms represent many combinations of nouns and adjectives; components of such terms can sometimes be represented by other notional parts of speech. There are also complex terms containing up to ten components and in some cases even more. There are different types of hypero-hyponymic relations between one-component and multi-component educational terms, which allows us to get the idea of a clearly organized, developed, and branched system of nominated concepts.

The study of the structure of multi-component terms and semantic relations between its components is an important issue of their complex analysis, which provides an understanding of meanings of these terms. This becomes relevant due to the dynamic development of educational terminology.

Key words: educational terminology, terms-phrases, structural model, components, hypero-hyponymic relations.

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

П. В. Білоус РЕАЛІЇ XIII СТОЛІТТЯ У «СЛОВАХ» СЕРАПІОНА.....	3
А. В. Бляшевська, Н. С. Дмитренко, М. А. Федорець ПОЛЛОГ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	8
Н. В. Горбач, Т. Й. Жалко ОСОБЛИВОСТІ ВІРТУАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІВ.....	16
Н. В. Кобзей ЛІТЕРАТУРНО-ФОЛЬКЛОРНІ КОРЕЛЯЦІЇ В ДИТЯЧИХ ОПОВІДАННЯХ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА	23
М. V. Lukianchuk, N. I. Dziamulych, S. Ye. Virsta ORAL SPEECH AS AN OBJECT OF LINGUISTICS AND DIDACTIC RESEARCH BY MEANS OF INTERDISCIPLINARY RELATIONS.....	32
Л. А. Семак КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИКЛАДАННЯ ДІЛОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	40
Х. М. Стецик, Л. А. Добровольська ХУДОЖНІ ФУНКЦІЇ ДІАЛЕКТИЗМІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ТРАДИЦІЇ І НОВАТОРСТВО.....	46

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

V. M. Boichuk, N. V. Yefremova CONCEPTUAL SPACE OF NEGATIVE TONALITY IN MARGARET LAURENCE'S NOVEL "THE STONE ANGEL".....	53
Н. М. Kuzenko AUDIOVISUAL TRANSLATION AS A MEANS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION.....	61
Ю. В. Літкович, Л. В. Ковальчук, Л. М. Киричук ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	68
О. Д. Мельничук, Н. М. Гриців НАРАТОЛОГІЯ: ПОСТСТРУКТУРАЛІСТСЬКЕ РОЗУМІННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	76
S. S. Nykyporets, S. O. Medvedieva, N. M. Hadaichuk, N. V. Herasymenko LEXICO-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH TERMS OF THE PROFESSIONAL LANGUAGE OF POWER ENGINEERS (TRANSLATION ASPECT).....	84

РОМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

В. А. Борисов БАГАТОКОМПОНЕНТНІ ТЕРМІНИ ФРАНЦУЗЬКОГО ОСВІТНЬОГО ДИСКУРСУ: СТРУКТУРНІ Й ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ.....	91
--	----

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

P. V. Bilous REALITIES OF THE THIRTEENTH CENTURY IN SERAPION'S "WORDS".....	3
A. V. Blashevskya, N. S. Dmytrenko, M. A. Fedorets POLYLOGUE IN THE SYSTEM OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY EDUCATION SPECIALISTS.....	8
N. V. Horbach, T. Y. Zhalko FEATURES OF VIRTUAL COMMUNICATION OF MODERN TEACHERS.....	16
N. V. Kobzei LITERARY AND FOLKLORE CORRELATIONS IN CHILDREN'S STORIES BY VOLODYMYR VYNNYCHENKO.....	23
M. V. Lukianchuk, N. I. Dziamulych, S. Ye. Virsta ORAL SPEECH AS AN OBJECT OF LINGUISTICS AND DIDACTIC RESEARCH BY MEANS OF INTERDISCIPLINARY RELATIONS.....	32
L. A. Semak COMMUNICATIVE APPROACH TO TEACHING BUSINESS UKRAINIAN LANGUAGE IN AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION.....	40
K. M. Stetsyk, L. A. Dobrovolska ARTISTIC FUNCTIONS OF DIALECTICISMS IN THE MODERN UKRAINIAN LITERATURE: TRADITIONS AND INNOVATIONS.....	46

GERMANIC LANGUAGES AND LITERATURES

V. M. Boichuk, N. V. Yefremova CONCEPTUAL SPACE OF NEGATIVE TONALITY IN MARGARET LAURENCE'S NOVEL "THE STONE ANGEL".....	53
H. M. Kuzenko AUDIOVISUAL TRANSLATION AS A MEANS OF INTERCULTURAL COMMUNICATION.....	61
YU. V. Litkovych, L. V. Kovalchuk, L. M. Kyrychuk LINGUISTIC FEATURES OF SOCIAL NETWORK COMMUNICATION.....	68
O. D. Melnychuk, N. M. Hrytsiv NARRATOLOGY: POSTSTRUCTURALIST UNDERSTANDING OF FICTIONAL TEXT.....	76
S. S. Nykyporets, S. O. Medvedieva, N. M. Hadaichuk, N. V. Herasymenko LEXICO-SEMANTIC CHARACTERISTICS OF THE ENGLISH TERMS OF THE PROFESSIONAL LANGUAGE OF POWER ENGINEERS (TRANSLATION ASPECT).....	84

ROMANCE LANGUAGES AND LITERATURES

V. A. Borysov MULTICOMPONENT TERMS OF FRENCH EDUCATIONAL DISCOURSE: STRUCTURAL AND LEXICO-SEMANTIC CHARACTERISTICS.....	91
--	----

НОТАТКИ

НОТАТКИ

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Випуск 1

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Алла Олександрівна Марєєва

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 11,63. Замов. № 0523/303. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.